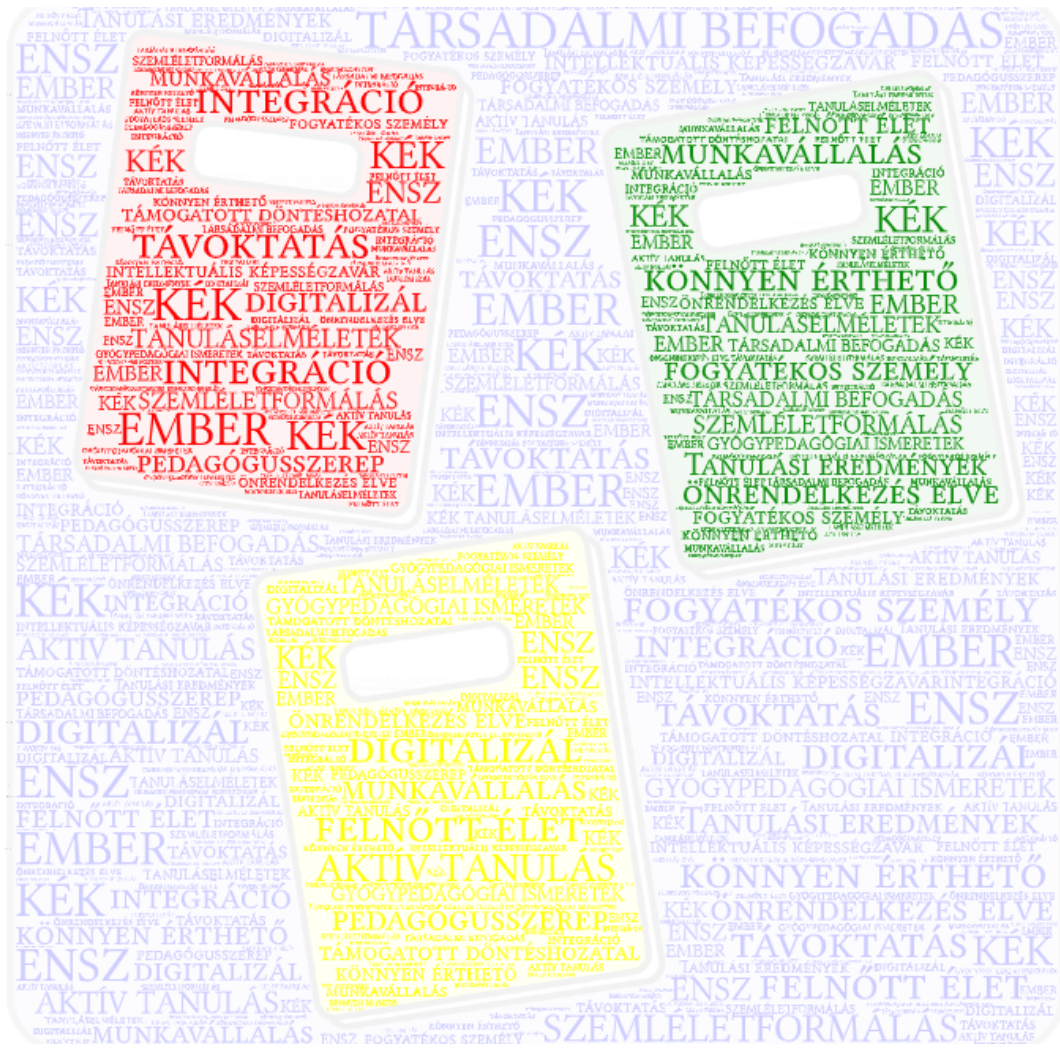

SZÖVEG- ÉS FELADATGYŰJTEMÉNY A GYÓGYPEDAGÓGIAI ISMERETEK TANÍTÁSÁHOZ

SZERKESZTETTE:
HOSSZU TIMEA és
TÓTHNÉ ASZALAI ANETT

SZÖVEG- ÉS FELADATGYŰJTEMÉNY
A GYÓGYPEDAGÓGIAI ISMERETEK TANÍTÁSÁHOZ

Szerkesztette:
Hosszu Timea és
Tóthné Aszalai Anett

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Gyógypedagógus-képző
Intézet
Szeged, 2023

A kötet az „SZTE JGYPK képzési portfólió fejlesztése, Könnyen érthető információs központ létrehozása a Szegedi Tudományegyetemen” című projekt keretein belül, Magyarország Kormányának támogatásával valósult meg.

Lektorálták:

Prof. Dr. Pukánszky Béla

Dr. Varga Imre

ISBN: 978-615-5946-89-9

Felelős kiadó: SZTE JGYPK Gyógypedagógus-képző Intézet

Megjelent: 2023

Minden jog fenntartva.

(Borítóképen látható szöveghő a <https://wordart.com> felhasználásával készült)

Előszó

A szöveg és feladatgyűjtemény elsősorban gyógypedagógus hallgatók számára készült, mindazoknak, akik bővíteni kívánják az alapképzésük során megszerzett ismereteiket. Ugyanakkor bízunk abban, hogy más képzések hallgatói, szakterületek művelői számára is hasznos lesz.

A kötet elméleti, és gyakorlati szempontú írásokat tartalmaz a gyógypedagógiai témájú tárgyak elsajátításához, oktatásához. A szerzők a gyógypedagógia, pedagógia különböző területein dolgoznak, sokszínű tapasztalataikat foglalják össze ebben a kötetben.

Váróczy Viktória tananyaga betekintést nyújt az ENSZ Egyezményekbe, valamint azok hátterébe. Korszerű képet nyújt a fogyatékos emberek társadalmi befogadásáról, a participatív szemlélet megalósulásáról a felsőoktatás területén.

Tiszai Luca a felnőtt értelmi sérült embereket ellátó szociális ellátórendszert, a terület jogszabályi kérdéseit, a fogyatékos felnőtt személyek munkavállalási és szabadidős lehetőségeit mutatja be. Az elméleti anyag gyakorlati alkalmazását interaktív feladatokkal támogatja.

Ladányi Lili és Magyar Ágoston tananyagának a középpontjában a könnyen érthető nyelv áll. A hallgatói segédanyag olyan ismereteket nyújt, mely segítheti az értelmileg akadályozott személyek számára szóban könnyen érthető üzenetek átadását, illetve könnyen érthető szövegek írását. Gazdag gyakorlati feladatsoron keresztül járja körül a könnyen érthető nyelvvel kapcsolatos szabályokat, irányelveket.

Nóvik Attila a digitális távoktatással kapcsolatos fontosabb ismereteket mutatja be kérdésekkel, feladatokkal, szövegfeldolgozással.

A kötetben található jó gyakorlatok, színes példák, valamint feladatok az önálló tanulást, az ismeretek mélyebb elsajátítását segítik.

További szakmai sikereket és kellemes olvasást kívánunk minden érdeklődő számára!

A szerkesztők

Tartalomjegyzék

Előszó.....	4
A FOGYATÉKOS SZEMÉLYEK JOGAINAK ÉRVÉNYESÜLÉSE.....	6
Váróczy Viktória.....	6
FELADATGYŰJTEMÉNY A KÖNNYEN ÉRTHETŐ NYELV ALKALMAZÁSÁHOZ ..	28
Ladányi Lili és Magyar Ágoston	28
ÉRTELMELMI FOGYATÉKOS EMBEREK – FELNŐTT ÉLET	48
Tiszai Luca.....	48
A DIGITÁLIS ESZKÖZÖKKEL MEGVALÓSULÓ TÁVOKTATÁS LEHETŐSÉGEI A GYÓGYPEDAGÓGIAI ISMERETEK TANÍTÁSÁBAN.....	75
Nóbik Attila	75

A FOGYATÉKOS SZEMÉLYEK JOGAINAK ÉRVÉNYESÜLÉSE

Váróczy Viktória

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Gyógypedagógus-képző Intézet,
Szeged, Magyarország
varoczy.viktoria@szte.hu

1. Betekintő az ENSZ Egyezmények egymásra épülésébe és azok hátterébe

1.1. Hátrányos megkülönböztetés

Mile a doktori disszertációjában (2016), kiemelten foglalkozik az együttnevelés szolgálatában álló gyógypedagógusi jelenlét hátterével. A második világháború, a fasizmus hatására különösen előtérben jelent meg a hátrányos megkülönböztetés fogalma, jelensége, kapcsolódásai és hatásai. Majd 1948-ban az Egyesült Nemzetek Szervezete (röviden: ENSZ) erre az ínségre is válaszul kiadta az *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát*. Az ENSZ által megjelentetett Egyezményre, és az ezt később követő további két „ajánláscsomagra” is igaz, hogy ezek nem automatikusan életbe lépő törvények, amelyekre az államok garanciát vállalnak. E törvények inkább kereteket, irányvonalakat határoznak meg az a világméretű, globális problémákként felismert nehézségekre.

Feladat: Idézzék fel középiskolai ismereteiket az ENSZ-ről! Az alábbi linken található videó körbejárja az Egyesült Nemzetek Szervezetéről szóló általános ismereteket: az alakulásról, a működésről, céljáról, szervezeteiről, és nehézségeiről is.

Pálfy Gyula (2021): Az ENSZ létrejötte és működése. Bornemissza Péter Gimnázium, Történelem, 12. évfolyam. <https://www.youtube.com/watch?v=qPsV6vvNNGM>

Az ENSZ Egyezmények tartalma azon tagállamokban válnak kötelező érvényűvé, amelyek joggal kihirdetik, vagyis ratifikálják. Az alapjogok olyan jogosultságok, amelyek tulajdonképpen meghatározzák, mit tehetünk meg (*Hoffman és Szatmári, 2019*). Ezek az egyén által ténylegesen kikényszeríthetőek, mert az állam, jogi garanciát vállal rá. Jogainkkal jogosultságokat és kötelezettségeket szerzünk magunk és mások számára, ilyen például a MÁK (Magyar Államkincstár) kártya, amely utazási kedvezményt biztosít törvény szerint az arra jogosultaknak, utazás során pedig az ellenőrnek kötelezettséget, hogy az egyén törvényesen, jogosan használja-e a kedvezményt. Vagyis az alkotmányos állam fog hatékony, tényleges jogvédelmet biztosítani az állampolgároknak. A jogvédelmet kettős szempontból vizsgálhatjuk, lehet szubjektív, amely az egyén sérelmére vonatkozik, ezt bírói úton meg lehet védeni, illetve van az objektív jogvédelem, amely a tárgyi jogot védi, magát a normarendszert. Az alapjogokat lehet korlátozni, hiszen ott van a másik személy alapjoga is, kivéve az élethez való jogot. Az alapjogok között nincs rangsor érthetően, hiszen mindegyik meglete „alap” kellene hogy legyen, ugyanakkor ha a bírói döntésekre gondolunk, az élethez való jog lehet a legvédelettebb. Érdemes utánajárni, hogy Magyarországon jogilag „életnek” számít-e a magzat, van-e joga, illetve hány hetes korig engednek hivatalosan tipikus fejlődésű magzatot elvetetni, és mi a helyzet a fogyatékosnak diagnosztizált magzattal.

Feladat: Gyűjtsék össze egyénileg előzetes ismereteiket a hátrányos megkülönböztetésről tanultakról, minél több tudományterületen szerzett tudásukat számba véve, például jogi, szociológiai, pszichológiai, gyógypedagógiai aspektusból. Készítsenek gondolattérképet, majd osszák meg kiscsoportban tudásukat és egészítsék ki a társak hozta elemmel térképüket!

Három teszt figyelembevételével döntenek, amikor *alapjogok korlátozására* esik a kérdés, vagyis amikor két alapjog ütközik, választani kell, hogy melyik érvényesüljön. Hogyan lehetséges ez? Valószínűleg egyféle magyarázatot adhatnak az irodalmi, történelmi fennmaradt iratok, középiskolai tanulmányaink, amelyekből kirajzolódik, hogy az egyes nemzetek vagy kultúrák, törzsek más-más szokásokkal, jogfélékkel rendelkeztek, amelyek ősi alapja az erkölcs. Az erkölcs megmutatkozik például egy visszaélésre adott válaszban, a büntetésben, mit preferál és mennyire, mi lesz a következménye egy házasságtörésnek vagy lesz-e következménye a gyermekbántalmazásnak. Ferencz (2020) alapján vesszük végig az alapjogi korlátozásokat. Az első teszt a *szükségességi és arányossági*,

amikor megvizsgálják, egyáltalán szükséges-e korlátozni az alapjogokat, és ha igen akkor milyen mértékben, például véleménynyilvánítás korlátozásának a kérdése. A második a **közérdekűségi teszt**, amely azt a háttérgondolatot takarja, hogy a közérdeket kell érvényesíteni. Például van tulajdoni jog, de az állam kisajátíthatja és nem lesz önkényes ez a lépés, ha azonnal, teljesen, feltétlen kártalanít és ezzel a lépésével a közt szolgálja. Harmadik az **ésszerűségi teszt**, amely talán a legkönnyebben értelmezhető a gyógypedagógusok számára. Ehhez fűződő intézkedések lehetnek például, hogy az állam ad támogatást, de ő dönt milyen fizetéshez mérten méri azt, vagy például egy juttatás, szolgáltatás elérhető-e azonos alapon. Vagyis az adott társadalom jogai a lehető teljes, de nem a legteljesebben megvalósulnak-e adott esetben. Például nem kell a védett épületeket lebontani, mindenhová rámpákat tenni, de meg kell oldani, hogy mindenki biztonságosan, rendeltetésszerűen tudja használni. Összefoglalva az alapjogokat lehet korlátozni, de ha a három teszt kritériumain túlmutat a korlátozás mértéke, önkényes lépésről beszélünk.

Feladat: Nézzenek utána, igaz lehet-e a következő állítás! Egy jogszabály is lehet alapjogsértő, bár nem direkt azzal a céllal hozták létre, hanem a gyakorlat során derül ki a sértő jelleg.

1.1.1. Tipizálásról és jogról

A társadalmi tudatformálás, szemléletformálás egyik lényegi aspektusa lenne, hogy ne a fogyatékoságot, hanem az embert láttassa elsődlegesnek. Ezt az alapelvet nevezi a gyógypedagógia, a pszichológia és a jog nyelve is *people first*-nek. A tudásformálás által a neurotipikus emberek hozzászokhatnak a különböző emberképekhez, nyitottabbak lehetnének az emberről való gondokozás terén, és kevésbé bizonytalanok az alapértékek egyenlő mérésében egymás felé. Ugyanis gátat, elutasítást okozhat a másik ember felé való (el)fordulásban a tudatlanság, a félreértés, a környezetünkől örökölt sztereotípiák és a félelem is (Hatos, 1994). Megan Oaten (idézi Tiszai, 2018) hívja fel – védelmünkre – a figyelmet arra, hogy az elutasítás evolúciós alapú reakció, ami idegrendszerünkben mélyen kódolt, és a befogadás munkát igényel. Az előítéletet kutatva evolúciós pszichológusok azt találták, hogy az állatokban van egy úgynevezett biológiai túlélési mechanizmus, ami abban is megmutatkozik, hogy a genetikailag eltérő társaikkal szemben tartózkodást, kirekesztést mutatnak akkor is, ha az nem bántotta őket.

Az emberekben ugyanakkor természetes hajlam van az együttműködésre, a barátságra. Az előítélet csökkenthető, amikor egyenlő pozíció alapján folyik az érintkezés, tehát amikor olyan helyzetet teremtünk, hogy együtt kelljen működni, és csak akkor tudunk tanulni, eredményt elérni, amikor a másik félre figyelünk, segítünk neki. Ilyenkor idővel a csoport tagjai rájönnek, hogy a kezdeti esetleges ellenségeskedés eredménytelen, mert érdekük, hogy a másiktól megtudják a hiányzó információt, mert szükségük van rá és nincs más mód a megszerzésre, mint az együttműködés. Ez a *mozaikmódszer* elősegíti az empátiát, és hogy a külcsoportot „mi”-ként értelmezzük (Aronson, 2008).

Feladat: Olvassák el Balázs János 2010-es „Értékrend, egyenlőtlen esélyek és a befogadás esélyei” című tanulmányát és próbálják közösen értelmezni az „ingroup” és az „outgroup” kifejezéseket! Tiszai és Váróczy idézi az extrém módon eltérő képességstruktúrával rendelkező fogyatékos emberek társadalmi befogadásáról szóló tanulmányukban (2022) Balázs (2010) eredményeit, amelyben leírja, hogy a személyes találkozás nem oldja föl önmagában az emberekben lévő ellentétet. A cikk elolvasása után jegyzeteljük ki, hogy milyen helyzetekre, háttérre van szükség, a személyközi kapcsolatok minél egyenrangúbb megélése érdekében!

A folyamatosság az egyenrangúbb élet, a sokszínűség értéként való kezelése és a mindenki számára tervezés felé az *alapjogi generációk* is mutatják az utat, a haladást. Ezeket az SZTE honlapján található Alapjogok szócikke alapján járjuk körül. Az első generációba, ami a 18-19. század körülire tehető, tartoznak a polgári és politikai jogok. Tehát olyanféle jogosultságok, amelyekről ma azt gondolnánk, hogy ez nagyon alap, nem is kérdőjelezzük meg őket, hiszen szükségessé váltak a mindennapjainkban, valamilyen szinten az önkifejezésünk eszközei. Ide tartozik például az élethez való jog, a személyes szabadsághoz való jog, a tulajdonhoz való jog vagy a véleménynyilvánításhoz vagy az egyesüléshez való jog. A második generációs jogok a 20. századhoz köthetőek, a gazdasági-szociális és kulturális jogok tartoznak ide, mint az egészséghez való jog, a munkához való jog (azon belül a pihenéshez való jog például), kulturális jogok, mint az oktatáshoz való jog vagy a tudomány, művészet szabadsága, de ide tartozik a házasság és a család védelme, a gyermekek jogai. Azt láthatjuk, itt már kell pozitív beavatkozás az állam részéről, nem lesz elég a tartózkodása, tehát az államnak szervezési kötelezettsége van. Egy kedves példát osztok meg Önökkel, ami segíthet a gazdasági – szociális és

kulturális egységeket egybe értelmezni. Egy kutatási eredmény szerint összefüggést mutattak ki az Operába járók száma és az adott társadalom gazdasági állapota, illetve a társadalom perifériájára szorultak szociális ellátásával. Tehát a lényegi kapocs röviden az volt, hogy ha csökken az Operába járó kulturálódni vágyók, az elit száma, az megmutatkozik az alsóbb rétegek szociális helyzetén, és az egész vetülete a gazdaság állapotán. A harmadik generációs jogok a második világháború után a hatvanas évek körüli időtől számíthatók, amelyeknek alanyai valamilyen sérülékeny csoportok. A harmadik generációhoz soroljuk a fogyatékos személyek jogait, a kisebbségi jogokat például a nők jogait, a környezethez és annak védelméhez való jogot vagy a fogyasztóvédelmet és a békéhez való jogot.

Feladat: Nézzenek utána az alábbi kifejezések jelentésének, amelyek a globális jogvédelemhez tartoznak: ENSZ: PPJE és GSZKE sajátos panaszmechanizmusa, CEDAW, CRPD, ILO, WHO!

1.2. És eljutunk a fogyatékos személyekig

A feudalizmusban még nem voltak alapjogok, kezdetei a 16-17. századi polgári forradalmak kezdeteire tehetőek. Viszont az antik korban, ha visszagondolunk az Antigoné című olvasmányélményünkre, már megjelenik valamiféle szabályzás, a természetjog, amit mindenképp teljesíteni kell, ember nem írhatja felül. Lesz is belőle dráma, hiszen a halottat tisztességesen el kell temetni, viszont akit hazaárulónak nyilvánítanak, annak nem jár temetés. Tehát kellenek jogok. Amerikában a 18. század végén írott alkotmányban jelenik meg, az alapjogokat beépítették az alkotmányba. Ma elmondható, hogy az alkotmánybírói határozatok értelmezik a szabályt, és a törvényi szintű szabályozás, ami az alapjogi katalógusba illeszkedik. Ugyanakkor fontos tudni, hogy az alapjog tényleges tartalmát nem csak az alkotmány határozza meg, hanem sok jogforrás van, mint például az ENSZ Egyezmény is, amelyhez hazánk is csatlakozott. Az Egyesült Nemzetek Szervezete 1993-ban kiadta a „Standard Rules”-t, amely a fogyatékos személyek esélyegyenlőségének alapvető szabályait fekteti le. 2006. december 13-án pedig a „legújabb”, harmadik Egyezmény lát napvilágot a „Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv”, amely nagy része ma sincs lefordítva magyar nyelvre. Nem nehéz belegondolni, hogy milyen nagy, több tudományterületet átívelő feladat előtt állnak egy egyezmény lefordításakor. Hiszen többféle szakmai nyelv található: a modern gyógypedagógiai, fogyatékossgügyi kifejezések nyelvezete a jog nyelvével, az egyes fogalmak tartalmi jelentésével.

Nézzük meg, mik a lényegi különbségek a jogegyenlőség, az esélyegyenlőség és az egyenlő bánásmód között. A *jogegyenlőség* alakult ki a legkorábban, ez röviden a törvény előtti egyenlőséget jelenti, amely az össztársadalmi helyzetre nézve önmagában kevés. Nem tesz a személyek között különbséget, azt mondja, hogy minden polgár azonos jogokkal rendelkezik, ami igaz ugyan formálisan, de „valóan” nézve feltehetjük a kérdést, hogy azonos alapról indul-e az életbe egy orvos és egy bánász fia. Az *esélyegyenlőség* tartalmát nézve már van pozitív állami elvárás, tehát a meglévő különbségeket próbálja az állam kiegyenlíteni. Nagyon szemléletes példa a következő. Képzeljük el, hogy egy kerítés előtt egy pici kutya, egy gyermek és egy felnőtt férfi. Szemmel láthatóan magasságbeli különbség van köztük, ami meghatározza átlátnak-e a kerítés fölött. Amennyiben minden tagnak adunk egy ugyan olyan méretű sámlit, akkor bár a magasságuk valóban megnő, de a köztük lévő különbségek nem fognak mérséklődni. Az *egyenlő bánásmód* lesz az a valós jog, ami megenged pozitív előnyben részesítést, vagyis különbségtételt, azon gondolat alapján, hogy azonosat az azonosval, különbözőt a különbözővel mérjük össze. A diverzitás, mint érték elismerést, létjogosultságot kap, ami illeszkedik a mai gyógypedagógiai gondolkodáshoz, miszerint az atipikus fejlődésű személyt nem hasonlítjuk egy olyan (fejlődési) úthoz, amit nem járt be.

Feladat: Olvassák el Mile Anikó Eszter 2016-os doktori (PhD) disszertációjának 2. fejezetében az „Elméleti, fogalmi keretek” –ben a 2.2-es alfejezetet „Az együttnevelés jogi szabályozó” című részletet a 17. oldaltól a 19. oldalig! Majd készítsenek grafikus szervezőt, melynek segítségével láttatják a leendő gyógypedagógia-tanár szempontjából fontos évszámokat, az ahhoz kapcsolható eseményeket és fogalmakat! Az alábbi linken érik el a szükséges olvasmányt:

https://edit.elte.hu/xmlui/static/pdf-viewer-master/external/pdfjs-2.1.266/dist/web/viewer.html?file=https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/37678/mile_aniko_eszter_disszertacio.pdf?sequence=1&isAllowed=y

1.2.1. Mindenkinek megkülönböztetés nélkül - a jogvédelem tükrében

Magyarországon az *Alaptörvény* deklarálja a jogegyenlőséget, vagyis alapvető jogokat, amiket mindenkinek megkülönböztetés nélkül biztosítani kell. Ugyanakkor a jogszabályok a mi hétköznapi

cselekedeteink által valósulnak meg, ezért is fontos tisztában lenni velük, mert különben nem tudjuk, ha veszélyben vannak, és azt sem fogjuk tudni, hogy mit és hogyan kell megvédeni. Segítő szakemberként kiemelt jelentőségű, hogy a fogyatékosokról, a fogyatékos emberről, lecsupaszítva, az emberről gondolkodjunk, milyen előfeltevések élnek bennünk, ezek hogyan épülnek be értékrendünkbe. Milyen szemlélettel, gondolatokkal és érzelmekkel éljük életünket, végezzük munkánkat, számításba véve vagy éppen figyelmen kívül a sokféleséget.

Néhány gondolat erejéig, összefoglalva nézzük át a hazai jogvédelem ide vonatkozó részét, illetve a nemzetközi szintek lépcsőfokait. Az alapvető jogok biztosának hivatala honlapján olvashatjuk, hogy az ombudsmani jogvédelem tárgya az alapjogi visszásság, fegyvere pedig a nyilvánosság. Az ombudsman széleskörű vizsgálódásra jogosult, ezáltal a visszaéléseket észleli, de csak ajánlással zárja munkáját, hogyan lehetne, kellene változtatni. Jelentést készít, de nincs intézkedési joga, közvetlen kötelezettséget nem írhat elő. Kiss Barnabás összeállításában követhetjük a jogvédelmi információkat, láthatjuk, hogy a nemzetközi jogvédelemhez tartozik többek között az Európa Tanács, amihez akkor fordulhatunk, ha a hazai jogi lehetőségeket, keretet kimerítettük egyéni panaszjogunkkal élve. Az Európai Tanács korlátja viszont, hogy csak kompenzációra kötelezhet. Viszont az Európai Unió Európai Bizottsága mondhat nemet, vagyis állami szinten szabhat ki pénzbírságot, kérhet megsemmisítést, tilthat el szabály alkalmazásától.

Feladat: Nézzen utána mi az az EBESZ, az Európai Szociális Charta, és az Alapjogi Ügynökség és mi a szerepük!

Az alapvető emberi jogok számára nem alakult ki külön *szakjogág*, mint például a büntetőjog, a polgári jog vagy a közigazgatási jog. Ugyanakkor a különböző szakjogágakhoz tartozó ügyeknek van emberi jogi relevanciája. Ahogy az elnevezések is mutatják, nem tesznek különbséget, nincs alá-fölé rendeltség, hierarchia az alapvető emberi jogok tekintetében, de talán sejthető, hogy a legjobban védett jog az élethez és az emberi méltósághoz való jog lehet. Gondolatmenetünk lassan eljut a civilséghez, és ahhoz, hogy a befogadó társadalom rajtunk is múlik. A civil társadalomnak autonóm szervezetei vannak, melyek nem függenek az államtól, és a közösség érdekében az állampolgárok részt vesznek a közügyekben (Andorka, 2006). A definíció korrekt, de az elméletet átírja a gyakorlatban támadt szükséglet. Például a demokratikus média útja civil kezdeményezésű kell, hogy legyen, a demokratikus réteg kineveléséért, de szükség van az állam támogatására, támogató törvénykezésre, például az elindulás vagy a fennmaradás miatt (Herman, 2011). A civil kezdeményezések szempontjából elméletileg szerencsés helyzetben vagyunk, mert a Közép-Kelet-Európai térségre jellemzőek az egyének és kiscsoportok törekvései a társadalomfejlődés szempontjából, illetve hogy nagyon alacsony a bizalom a társadalom intézményeivel szemben (például politikai pártok, rendőrség, bíróság) (Bognár, 2014). Az érdekérvényesítés és befogadás egyik alapja lehet a civilség, ahol a szerveződés alulról indul. A közösség, mint alapérték előtérbe kerül, mert igaz, hogy a hagyományos szerveződések gyengülnek a modern társadalomban, de igény van rájuk, csak más formában, újjászervezve (Vitányi, 1997). Kérdés az, hogy a civil szolidaritás meg tud-e annyira erősödni, hogy kontroll szerepe legyen az állam munkájának a területén, mert ebben az értelemben jövőnk függ az alakulásától. Ez szolidaritáson alapuló szervezetekkel érhető el, így az inklúzió kulcskérdéssé válik, mert ha állandósulnak az esélyegyenlőtlenségek, csorbul a demokrácia, egész rétegek kerülhetnek perifériára.

Feladat: Próbálják meg értelmezni az alábbi megállapításokat!

- a) „A kultúra, az értékteremtés folyamata, jóval komplexebb, hogy állami intézmények határozzák meg” (Dessewffy, 2004. 66. o.).
- b) A társadalom belső önszabályozását kell kifejleszteni, mert így tudunk ellensúlyban maradni a globális szabályozásokkal szemben. – írja Habermas 1998-ban (idézi Somlai, 2008).

2. A 2007-es ENSZ Egyezmény (CRPD)

2.1. Ínségek és válaszok

A fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló ENSZ Egyezményt 2007-ben New Yorkban fogadta el az Országgyűlés. Magyarország a ratifikálással ígéretet tett arra, hogy lépéseket tesz az Egyezményben meghatározottak elfogadására, betartására és betartatására. Az Egyezmény nagyszerűsége, hogy olyan a helyi adottságokra, szükségletekre, ínségekre választ adó fogalmakat vezetett be, amelyek alapján véve reformálják meg a gondolkodást az alkalmazkodásról, mélyítik az együttműködési készséget, fejlesztik a társadalmat. Fókuszba kerül a fogyatékos ember, akiről átfogó és koherens módon gondolkodik az alapvető jogok tekintetében. A keretek adottak, viszont egy

többlepcsős rendszer kidolgozásához, közös professzionális és participatív kutatókra, az érintettek körére lenne szükséges a fogyatékos személyektől a gyakorlatban dolgozó szakemberekig, hogy a valóban mindenki számára jól élhető tér megvalósuljon. Ezt a helyzetet csak egy nagy humán programmal tudnánk megvalósítani (Könczei, 2015). Az hatalmas előrelépés, amikor a jogok adottak, de jogszociológiai problémáról beszélünk, amikor a szabályzás előrébb jár, mint a gyakorlat, amelyet mi emberek valósítunk meg tevékenységeinkkel. Összegezve a jogszabály eszköz, de csak emberi magatartások által realizálódik (Kulcsár, 1982). Szélsőséges viszonyulásokat tapasztalhatunk gyakran a fogyatékos emberekről alkotott belső képeket vizsgálva, ahogy Mikola írja (2015), vagy pusztulni való downos embert vagy veszélyes, gyilkost képzelünk el. A 2007-es ENSZ Egyezmény a Fogyatékos személyek jogairól a részes államok számára előírja, ha úgy tetszik ajánlást tesz a tudatosság növelésére, és a fogyatékos személyekkel szembeni sztereotípiák elleni küzdelemre. Az Egyezmény hangsúlyozza, hogy valamennyi médiát arra kell ösztönözni, hogy a fogyatékos személyeket az emberi jogok tiszteletben tartásával összhangban mutasson be. Nem új jogszabályokat kell alkotni, hanem a társadalmat kell átalakítani, amelyben aktív, egyenrangú, önrendelkezéssel bíró személy lehet mindenki (Könczei, 2015).

Feladat: Nézzenek utána a „Semmit rólunk nélkülünk!” felkiáltás és a fogyatékoságtudomány kapcsolatának! Vizsgálódásaikban figyeljenek az alábbi kifejezésekre is: tapasztalati szakértő, emberijogi modell, szociális modell, az empowerment vagyis a hatalommal való felruházás, képesség tétel! Kiindulási segítséget nyújthat a Fogyatékoságtudományi fogalomtár, amelyet az alábbi linken érhetnek el: <https://mek.oszk.hu/09400/09410/09410.pdf>

Az Egyezményben található, a fogyatékos és végső soron minden embert érintő koherens módon átfogó alapvető jogok, amelyeknek megvalósulását a valóban működő panaszmechanizmus tesz lehetővé. Ezt a Fakultatív Jegyzőkönyv bevezeti, amikor jogsérelem ér valakit, akkor egy független nemzetközi szakértői testülethez tud fordulni, ami a *Fogyatékos Emberek Jogainak Bizottsága*. A Bizottság maximális létszáma 18 fő, akiknek kiválasztásakor nagy figyelmet fordítottak arra, hogy ezen személyek magas erkölcsi tekintélyű, az adott területen elismert szakértelemmel és tapasztalattal rendelkezzenek (34. cikk). Az Egyezményhez csatlakozó államok a hatályba lépést követően két éven belül átfogó jelentésben számolnak be arról, hogy milyen ügyekben milyen lépéseket tettek, tehát az Egyezmény megvalósításának lépéseiről, az intézkedésekről, a megvalósított végrehajtásokról. Ezután négyévente, illetve a Bizottság által kért időpontban kell a következő jelentést leadni az Egyesült Nemzetek Főtitkárán keresztül (ENSZ, 2007, 35. cikk). Minden jelentést figyelembe vesznek, és általános ajánlásokat, javaslatokat fogalmaznak meg a jelentésekkel kapcsolatban. A szükséges észrevételeket pedig továbbítják a részes államoknak, akik esetleges válaszukat közölhetik a Bizottság felé. Továbbá a részes államoknak kötelezettsége, mert az Egyezmény aláírásával vállalják, hogy erőforrásaik felső határáig biztosítják, próbálják elősegíteni az alapvető emberi jogok megvalósulását megkülönböztetés nélkül. Szükség esetén pedig kérhetnek nemzetközi segítséget a jogok minél teljesebb megvalósulása érdekében, viszont akkor kötelezettség a segítséget kérő állam számára a nemzetközi joggal összhangban végrehajtani a változtatásokat.

2.1.1. Diszkrimináció kontra ésszerű alkalmazkodás és egyetemes tervezés

Az Egyezményben garantált jogokat találunk, mint például az 5. cikkben olvasható, *a diszkrimináció, a megkülönböztetés megszüntetéséről*. Ez egy olyan követelmény, amelynek ki kell hatniuk a fogyatékos emberek életére is, vagyis a részes államoknak olyan jogszabályokat kell hozniuk, amelyek a megvalósulást segítik, illetve az ez ellen ható esetleges más jogszabályokat, módosítani szükséges. A megkülönböztetés lehet közvetlen vagy közvetett. Közvetlen, amikor valakinek fogyatékosága miatt nem engedik például egy szolgáltatás igénybevételét, nem vállalhat munkát, nem vehet részt egy pályázaton, és így tovább, vagyis a szegregáció különböző formáiban nyilvánul meg. Közvetett a megkülönböztetés, amikor látszólag engedik a részvételt, nincs akadály, de ha megnézzük a feltételeket, észrevehető a gát, az érintett személyre a feltételek hátrányos következménnyel járnak. Ehhez a problémakörhöz tartozó választ az Egyezmény az *ésszerű alkalmazkodás* megoldásával gondolja orvosolni a fogyatékos személyek szükségleteihez. Az ésszerű alkalmazkodás lényege (Mikola, 2017), hogy az elengedhetetlen változtatásokat meg kell tenni annak érdekében, hogy a fogyatékos személy számára biztosítva legyenek az alapvető emberi jogok, ugyanakkor, ezen módosítások nem jelenthetnek aránytalan és indokolatlan terhet. Egy másik fogalom, mely bár önmagában talán túl tag, de ez adja alkalmazhatóságát a helyi szükségletekhez az *egyetemes tervezés*.

A Fogyatékoságtudományi Fogalomtár szerint egyetemesen lehet tervezni terméket, környezetet, programot, szolgáltatásokat oly módon, hogy már a tervezéskor figyelnek arra, hogy a lehető legtöbb ember számára hozzáférhető legyen nemtől, életkortól, képességtől vagy kultúrától függetlenül. Tehát a használathoz nincs szükség külön speciális átalakításra, adaptációra. Ugyanakkor szükséges megemlíteni, hogy ez nem zárja ki a különböző segéd- és támogatóeszközök használatát, hiszen a cél a fogyatékos személy életének minél jobb támogatása, életminőségének javítása, végső soron, hogy minél hatékonyabban részt tudjon venni a társadalmi életben és be tudja tölteni az adott társadalomban a tipikus fejlődésmentű emberekhez hasonlóan a szerepeit.

Feladat: Az alábbi linken egy cikket olvashatnak. A MEOSZ (Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége) összehasonlító kutatást végzett az ésszerű alkalmazkodás és a mindennapok témakörében a „Velünk színesebb a világ!” projekt keretén belül. <http://www.meosz.hu/efop522/az-esszeru-alkalmazkodas-fogalma-hazai-anti-diszriminacios-szervek-gyakorlatanak-tukreben/> Milyen eredményekre jutottak az oktatás és a munka világának területén az ésszerű alkalmazkodás és a diszkrimináció horizontján?

Egy egyetemi projekt keretén belül azt a feladatot kaptuk, hogy tervezzünk valamit egyetemesen. Oszintén szólva eléggé meggyűlt a bajunk a kezdetekkor, hogyan lehet a fenti definíció kritériumainak eleget téve ennyire komplexen tervezni. Aztán megismertük még az egyetemes tervezés hét alapelvét is, amelyek a következők:

- Méltányos és egyenlő használat
- Egyenlő, rugalmas használat
- Egyszerű és intuitív
- Érzékelhető információ
- Nagy hibátűrő képesség
- Kis fizikai erőfeszítés igénybevétele
- Hely és tér a megközelítéshez és a használathoz (ETIKK, 2022).

Végül egy olyan programfüzetet (Váróczy és mtsai, 2022) állítottunk össze érintett családok, szervezetek közreműködésével, amely egy szabadidős információs kiadvánnyá formálódott, és amely azon az adott nyáron mindenki számára látogatható, vagyis elérhető, kiszámítható, értelmezhető hazai lehetőségeket veszi sorra a szabadidő eltöltésére akkor is, ha fogyatékos személy él a családban. A programfüzet oldalai megtalálhatóak a „Súlyosan, halmozottan sérültek esélyegyenlőségéért” nevű nyilvános csoportban vagy a „Gyógypedagógusok a gyógypedagógiáért” nevű Facebook csoportban. Nehézség volt, hogy mit jelent egyáltalán, és hogyan valósítható meg, hogy mindenki pihen, kapcsolódik. A fentiek tükrében egyértelmű, hogy hozzáférhető, egyetemesen tervezett programokkal, eszközökkel, terekkel, amely nem mellőzi az ésszerű alkalmazkodást sem. A programfüzetben inkluzív programokat, kulturális tevékenységeket kerestünk: a sport, játszótér, játszoház; a gyógyturizmus; a kirándulás, a túra; a kultúra – művészet; táborok és szállás tekintetében a különféle igények összehangolására. Egyéb ötleteket és szervezeteket találhattok a Montázs projekt Efiportálján (Egységes Fogyatékoságtudományi Információs Portál) keresztül, ahol fogyatékoságtudományi tanácsadók kínálnak programokat régióként, a Down Alapítvány is közzé teszi az aktualitásokat a versenyek, a táncmulatság, a nyaralók, a nyári táborok, a sport vagy a művészet terén. Segítségükre lehet továbbá az ÉFOÉSZ önálló életvitel applikáció vagy az ÉTA honlapján található több mint 30 tagszervezet.

Feladat: Kutatásaink alapján mindenkinek egyformán ajánlatos programok a szolnoki repülőmúzeum, a Reptár; Budapesten a Suhanj Fitness, a Decathlon üzleték vagy a tapolcai Hunguest Hotel. Vizsgálják meg több szempont alapján (figyelembe véve a mindenkire tervezés alapelveit) ezeket a helyeket, például internetes honlapon, telefonon, a szolgáltatásokat már igénybe vettek véleményén keresztül, majd osszák meg tapasztalataikat egymással!

2.1.2. A független élet irányába

Egy másik történetben azt szeretném megosztani, amit egy kerekesszékes hallgató mesélt el nekem tanítási gyakorlatáról. Az épület lépcsős volt, a számára kijelölt osztály termei pedig az emeleten voltak. Mindez nem lett volna probléma, de az épületben található felvonó elromlott, így végül a kertész bácsi vitte fel a hallgatót, ami elmondása alapján a tanulók számára is elég nagy látványosság volt, nem beszélve a közben átéltekről, majd ezek után a tanár szerepbe helyezkedéséről. Vagyis, nem elég, ha egy épületet meg lehet közelíteni, fontossá válik a rendeltetéseszerű bejárása, elhagyása, az

akadálymentes használata. Fontos tehát az egyenlő esélyű hozzáférés tekintetében az akadálymentesítés a környezetben és a fejekben. Ezekben a változásokban, útmutatók, szabványok, módszerek kidolgozásában kapjanak helyet az érintettek is, hiszen sajátélményű élettapasztalatuk pótolhatatlan érték, ami elősegíti a mindennapi gétek minél pontosabb beazonosítását, illetve a megelőzést is. Ebből a pár részletből is kirajzolódik, hogy a legújabb ENSZ Egyezmény ráerősít az általános alapelvek fogyatékos személyekre is történő kiterjesztésére, amelyeket a 3. cikkben kiemelten is olvashatunk. Érdeemes elgondolkozni azon, mi történik akkor, ha az alapértékeket elkezdjük máshogy mérni, megtartják-e vajon alapérték jellegüket, mit mond ez rólunk, mit mond az érték versus érdek dilemmáról... Ebből a fejezet lezárásaként kiemelném a következőket:

- a) veleszületett méltóság
- b) a hátrányos megkülönböztetéstől való mentesség
- c) teljes és hatékony társadalmi részvétel és befogadás
- d) a fogyatékossgal élő személyek különbözőségének tisztelet és elfogadásuk az emberi sokszínűség, valamint az emberiség részeként.

Az Egyezmény 14. cikke foglalkozik a független élet témakörével, amely kiemeli a megelőzés fontosságát, a speciális körülmények közé kényszerülés tekintetében. Nagyon fontos a környezet szerepe, a társadalmi támogatást nyújtó személyes kapcsolatháló, mint amelyek az életminőség szubjektív mutatói (Szabó, 2003). Mércse lehetne, hogy a fogyatékos személy nemi, életkori, és további helyzeteinek tekintetében be tudja-e tölteni társadalmi szerepét, tehát az élet valamennyi területén mennyire tud teljes körűen részt vállalni az adott közegében élő emberekkel megegyező mértékben. Így lassan eljutunk a *hozzáférhetőség* fogalmához. A hozzáférhetőség lényegében segíti a participációt, a társadalmi életben való részvételt mind városi, mind vidéki területeken azzal, hogy megfelelő intézkedések hatására a fogyatékos személyek másokkal azonos alapon férnek hozzá, részesülnek a lehetőségekből, szolgáltatásokból, tehát a fizikai környezethez, a közlekedéshez vagy az információkhoz és a kommunikációhoz (ENSZ, 2007, 9. cikk).

A 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról megerősíti az egyenlő bánásmódot mind a felvétel, mind a tanulmányok során. A felsőoktatásban részt vevő fogyatékos hallgatók számára különböző jogosultságok vehetők igénybe. A fogyatékos személyt fogadó intézet feladata az akadálymentes környezet biztosítása, mind fizikai teret, mind a segítő eszközöket tekintve. A felsőoktatási intézmény normatívát kap a fogyatékos hallgató után, amit a hallgató szükségleteinek megfelelően fel tud használni, például személyi segítő díjazására, tárgyi eszközök beszerzésére, taxi szolgáltatásra (például, hogy eljusson a gyakorlati terephelyre). Intézményi koordinátor feladata egyéni konzultáció biztosítása, tanácsadás, segítségnyújtás, továbbá ő bírálja el és igazolja a hallgató által beadott kérelmet. Az igazolás alatt nem felmentést értünk, hanem az előnyben részesítés körülményeinek meghatározását, ilyen például a 30%-kal több felkészülési idő, a vizsgáztatás módjában való differenciálás, a más módon való teljesítés. Részletes leírást a jelentkezőtől a doktori képzésig a MEOSZ 2019-es Felsőoktatási tájékoztatójában találnak az alábbi linken: <http://www.meosz.hu/mozgaskorlatozott-vagyok/felsooktatasi-tajekoztato/>

Feladat: Nézzon utána, milyen szempontokat kell figyelembe venni, ha speciális szükségletű személyek is részt vesznek az Ön által tartott képzésben, oktatásban!

Nézzon utána az egyetemes tervezés elméleti hátterének, hazai és nemzetközi gyakorlatának, a folyamatban résztvevőknek és feladataiknak! Kiindulási alapnak vegye az alábbi kulcsszavakat: #Földessy Erzsébet, #rehabilitációs mérnök, #etik.hu

Ismerjen meg jó gyakorlatokat, amelyek segítik a fogyatékos személyek jogainak érvényesülését! Lehetőség szerint ismerkedjen meg a szegedi Könnyen Érthető Információs Központ munkájával!

2.2. Politikai részvétel

A 2007-es ENSZ Egyezmény 29. cikke kiemelten foglalkozik a politikai részvétellel, ami minden uniós polgár joga, tehát nemcsak engedni kell, hanem ténylegesen is lehetővé tenni a politikai életben való részvételt, a választási eljárásokat, a létesítményeket és anyagokat hozzáférhetővé kell tenni a fogyatékos személyek számára is. Az egységes konszenzus nehézséget okoz a támogatott döntéshozatal és a választójogra való alkalmasság kérdése tekintetében (Fiala, 2010). Hiszen vannak definiálási nehézségek: kérdéses a vizsgálat, az hogy biztosított-e a jogorvoslat, nincs objektív eszköz, hiányzik a protokoll. Az igazságügyi pszichológus szakértő tevékenységét törvények, rendelkezések szabályozzák, de egyéni hatáskörén belül, sokféle úton juthat el a célig, a viselkedés teljességének regisztrálására, mint általános feladatok: pszichés háttér feltárása, és szakmai eljárások: minták elemzése, szakvélemény írása, tanácsadás. A választójog kérdésében alapvető ellentmondás lelhető fel,

hiszen mindenkinek joga, ugyanakkor az integritás megőrzése miatt kontrollálható. Jogvita keretében figyelembe kell venni, hogy legitim a cél, vagyis az államnak joga védeni a választást, viszont erről bizonyítékokat kell bemutatni, mint országgyűlési kivonat vagy az alkotmány módosítása. A másik elem az arányosság, hogy a demokrácia ne torzuljon, a nép akarata megmutatkozzon, tehát összhangnak kell lenni a cél és az eszköz (kizárás) között, aminek a heterogenitás, az egyéni elbírálás a minimum feltétele. Megoldási javaslat lehet az összes korlátozást érintő kérdésben az ésszerű alkalmazás, a hozzáférhetőség és az integritás tekintetében egy többlépcsős modell kidolgozása, szülessenek iránymutatók, tartsanak képzéseket a bírónak, támogatóknak, szociális szakembereknek, és párhuzamosan jelenjen meg az informálás, a támogatás és a költségtérítés.

Feladat: Nézzék meg a TASZ – Társaság a Szabadságjogokért YouTube csatornáján a „Választójog és fogyatékos (Suffrage and Disability)” című felvételt az alábbi linken:

<https://www.youtube.com/watch?v=PBgao8ZklGY&t=68s!>

Gyűjtsék össze, milyen atrocitások érték a videóban megszólaló fogyatékos személyeket, és mit mond Gombos Gábor az ENSZ Fogyatékosokkal élő személyek jogai bizottságának tagja a fogyatékos személyek politikai életből való kizárásának a következményéről a jogállamban, illetve hogy milyen megoldások rajzolódhatnak ki!

2.2.1. Támogatott döntéshozatal, cselekvőképesség

A támogatott döntéshozatal jogszabály által rögzített paradigmaváltáson alapuló önérvényesítés, önrendelkezés és önbizalom fókuszú szemléletet, tágabb értelemben vett célja a társadalom fejlesztése, befogadó társadalmi szemlélet kialakítása, ezen belül többek között a fogyatékos felnőttek életének minőségi támogatása. Ez alapján nélkülözhetetlen, hogy a többség elismerje a más milyenséghez való jogot, érzékeny legyen a kisebbség problémáira, végső soron belátva, hogy ha a társadalom kiszolgáltatott tagjait nem tekintjük egyenértékűnek, az a mi szociális biztonságunkat is veszélyezteti, mert az produktívitásunktól függ. A társadalom szükséglete hívta elő a támogatott döntéshozatalt, de összetettsége a gyakorlati megvalósulásban nehézkes, mert több illetékes tudományterület nyitott szakembereinek együttműködését, elérhető, működő többlépcsős modellek kidolgozását igényelné.

A jogi háttéréből kiemelem A fogyatékos személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény (CRPD) 12. cikkét a fogyatékos személyek jogairól, a támogatott döntéshozatal törvényi szabályozásáról, a törvény előtti egyenlőség 2. és 3. pontját. Esszenciája abban fogható meg, hogy az élet minden területén másokkal azonos alapon illeti a jog- és a cselekvőképesség, illetve, hogy a cselekvőképesség gyakorlásához elengedhetetlen szükséges segítség, legyen hozzáférhető. Cselekvőképessége, belátási képessége természetes személynek, embernek van, talán azzal a mozzanattal azonosítható, amikor megteszünk valamit, saját akaratból, így képesek vagyunk jogokat szerezni és kötelezéseket vállalni saját magunk és mások számára, vagyis aktív és cselekvő részesei leszünk a polgári jogi jogviszonyoknak, szerződést köthetünk és jognyilatkozatot tehetünk. Ahhoz, hogy a döntésnél a következményeket is belássuk, szükség van szellemi érettségre: a mindennapi életben való jártasság, alapesetben a betöltött 18. év. Második a szellemi épség: 50 IQ alatt az ember nem cselekvőképés, az ép értelmet IQ teszttel mérnek, ugyanakkor a szellemi épséget az igazságügyi elmeszakértő méri és húzza meg a határt, ami legfaj súlyosabb a bíró döntését illetően. Harmadik összetevő az ésszerű akarat és elhatározásra való képesség, vagyis képesség a mérlegelésre és döntés a döntési következményekre figyelemmel. Itt felmerül a kérdés van-e joguk, adunk-e terepet a fogyatékos felnőtteknek a hibázásra, a legkorábbi életkortól törekszünk-e, hogy képessé tegyük őket a döntéshozatali folyamatban való részvételre, a következmény megtapasztalására.

A támogatott döntéshozatal 2014 márciusa óta alkalmazható, a támogatott egyéni szükségletein alapul, döntési segítséget (támogatót) biztosít jogilag elismert formában, anélkül hogy korlátozná az érintett személy cselekvőképességét. A támogatott személy tehát olyan nagykorú személy, akinek a belátási képességének kisebb mértékű csökkenése miatt a gyámhatóság támogatót rendel ki. Támogatót a bíróság vagy a támogatott személy kérelme alapján (választott támogatót) rendelnek ki, általános jelleggel vagy meghatározott ügycsoportra. Vannak hivatásos támogatók is, őket is a gyámhatóság rendeli ki, szintén a támogatott személy egyetértésével (*Polgári Törvénykönyv*, 2013).

Emberi jogi modellen alapszik a szolgáltatás, ugyanakkor kritikaként felmerül, hogyan tud egy hivatásos támogató akár 45 főt (ha kormányzati szolgálati jogviszonyban áll) minőségileg megismerni, más szakemberek az érintetteket szituációba bevonni. Kérdéses lehet továbbá az alábbi meghatározás gyakorlati értelmezése:

- a cselekvőképességet nem lehet korlátozni, ha a jogok védelme más módon is biztosítható,
- az információhoz való hozzáférés, különösen magas támogatási szükségletű személy esetén,
- dolgozik-e az ügyön participatív kutató, a „Semmit rólunk, nélkülünk” elv megvalósításával.

Míg a gondnokságnál helyettes döntéshozatalról beszélünk, ami medikális modellen alapul a cselekvőképességet teljes vagy részleges mértékben korlátozza, tehát bizonyos ügycsoportokban vagy egyben sem dönthet a gondnokolt (például munkavállalás, házasságkötés, egészségügyi ellátás). Ha a támogatót bizonyos ügycsoportokra rendelik ki, az azt is jelentheti, hogy a többi ügycsoportban cselekvőképessége részlegesen korlátozva van, figyelembe véve az egyéni, családi, társadalmi kapcsolatait. A korlátozott személy és a gondnok közötti vitában a Gyámhatóság dönt (*Polgári Törvénykönyv*, 2013).

2.2.2. Fogyatékos emberek társadalmi mozgalmá

Petri (2019) kritikai elemzésében vizsgálta a nemzetközi, és hazai hivatásos, szülő- és fogyatékos érdekvédőket, mennyire ismertek az emberi jogok az aktivisták, önérvényesítők között, milyen nehézségek lehetnek a társadalmi mozgalmak tekintetében. A szakirodalmi kutatásban éles képet tár elénk a pártoló hatalmak háttéréről. Egyik visszasság a nemzetközi és a helyi szervezetek között húzódik, az egyenlőtlen hatalmi viszony, az elmélet gyakorlati megvalósulásának lépcsőfokai, amikor nem veszik figyelembe az alapvetőbb helyi szükségleteket. Kiemeli, hogy az emberi jogi mechanizmusok gyarmatosító eszközök lehetnek, mert a nyugati kultúra emberképére, kultúrájára épülnek, ezáltal az egyenlőtlenségekhez is hozzájárulhattak (szervezetek struktúrája, szakpolitikai folyamatok, források).

Kutatásában azt találta, hogy a „Semmit rólunk nélkülünk!” elv részben érvényesül, mert a kontroll általában szülők vagy képzett jogvédők kezében van. A vizsgálati személyek, mind hazai és külföldi érdekvédelmi szervezet megkérdezett vezetői, és érintett érdekvédők válaszaik alapján egyáltalán nem vagy csak felületesen ismerik jogaikat, a jogi eszközöket, még azokban az esetekben is, amikor fontosságukról meg vannak győződve. Akik nem rendelkeznek ismeretről, arra hivatkoztak, hogy nem voltak az emberi jogokkal kapcsolatban felmérések, tudásuk általánosságban a demokráciához kötődik, amiről azt érzik, nem valósul meg. Ismereteik a mindennapokhoz, az iskoláztatás és az anyagiak köréhez kapcsolódott, többen említették meg a jogi képzések szükségességét. Egy vezető brit érdekvédővel készített interjú alapján ugyanakkor megállapítható, hogy a képzés arra nem készít fel, hogy mit kell tenni, ha mégsem történnek meg a jogszabályban foglaltak. Helyi viszonylatokban azt emelik ki, hogy az emberi jogokról, és érvényesítésükről való ismeretet, képességet egy szervezeten vagy városon belül csak egy kis mag birtokolja, és ez jellemző a brit vonalra is, amikor a tudás civil szervezetekhez kötődik, mert ők dolgoznak emberi jogi megközelítéssel. A kutató arról is beszámol, hogy több érdekvédő túl általánosnak találja a 2007-es ENSZ Egyezményt, és „konkrétabb” jogszabályokkal dolgoznak, vagy fedi fel, hogy szervezetek az Egyezmény x-edik pontjára hivatkozva meg tudják magyarázni működésüket, de nem biztos, hogy ez a fókuszproblémája a másik oldalon álló személynek, úgy érzik az Egyezmény jó kiindulási koncepció, de megvalósulásuk a mindennapok során minimális, mert a mögötte lévő élő gyakorlat elmarad. Egy magyar hivatásos jogvédő szerint az Egyezmény nyomatékosítja, hogy az emberi jogok mindenkiére érvényesek, és lehetővé teszi a nemzetközi normák adott helyzetre történő alkalmazását, vagyis a „szép elvek” válaszoljanak a helyi igényekre, a szervezetek, civil mozgalmak között erősítsék meg a viszonyokat, váljon fontossá az emancipatorikus mozgalmak eredményes működése. A tanulmány végén felhívja a fogyatékoságtanulmányok kutatóinak figyelmét, hogy az ő felelősségük megtudni milyen változtatásokra lenne szükségük a fogyatékos embereknek hazai viszonyokban.

Feladat: Nézze meg, mivel foglalkozik a kulturális antropológia tudománya, és hogyan kapcsolódik össze mindez a fogyatékosággal, a gyógyypedagógiával!

3. Tényleg felnőttek?

3.1. Önállóság és önrendelkezés

Sándor Anikó tanulmánya (2017) magas támogatási szükségletű személyekről alkotott emberképről, felnőtté válásról, és az ezzel együtt járó alapvető jogokról értekezik, bemutatja a hazai érvényesülési jellemzőit. A magas támogatási szükségletű személyek mindennapi életükben intenzív támogatást igényelnek, leggyakrabban mozgáskorlátozott, értelmi fogyatékos személyek. A tanulmány írója fókuszba állítja az önrendelkezés kérdését, mely nem függhet össze az önállóság, az önellátás szintjével, mint ahogy alapvető emberi méltóság sem. A támogatók az önrendelkezést a függetlenséggel azonosítják, így fontos először megtalálni azokat az élettereket, alkalmazási lehetőségeket, amelyek minden ember esetében értelmezhetők, magas támogatási szükségletű személyek esetén relevánsak. Ez hozzájárulna a fogyatékos ember gyermekszerepből való kiragadásához, és az életminőség javulásához. Rendszerszerű anomáliákat, és elnyomó hatalmi mechanizmusokat mutat be, amelyekre a támogató személyeknek is alacsony a hatásuk. A fogyatékos állapotot nem személyközpontúan, hanem társadalmi távlatokba helyezi, ugyanakkor kiemeli, hogy fontos az egyéni helyzeteknek teret adni, ezekről az állapotokról beszélni.

Napjainkban nagyon egyszerű kép uralkodik az emberről, főleg egy idealizált ember képe, aki produktív, önálló, ép, cselekvőképességű. Illetve csoportokat képzelünk magunk körül, amely kihat a gondolkodásunkra, mindennapi cselekedeteinkre. A „hiányosok” csoportja felé való fordulás, általában gondoskodó szándékú, a társadalom aktívan megakadályozza az önállósági mozzanatokat. A szerző posztmodern emberképet javasol, amelyben érték a sokszínűség, a csoportok nem egymás ellentétei, hanem olyan közösségekben élnek, amelyek kölcsönösen építőek. A kutatás egyik nehézsége, hogy a magas támogatási szükségletű személyek gyakran nem beszélnek, így az önbeszámolókat építő indikátorok kevésbé alkalmazhatóak, illetve vitatható az önrendelkezés mérése. Többek között bevont nonverbálisan kommunikáló személyt, referenciaszemélyeket, és megfigyelést végzett életminőség-dimenziók alapján. Az eredmények azt mutatják, nem a biológiai érettséget kérdőjelezi meg a segítő, hanem úgy vélik, hogy a magas támogatási szükséglet kizárja a felnőtté válás kritériumainak való megfelelést. Egy olyan úton értelmezik a személyek állapotát, amely nem az övék, és mentális életkört szubjektív megállapítva beszélnek róluk, ezeket figyelembe véve megszólításukra is inkább jellemző egy alá-fölé rendeltségi viszony. Erőteljes korlátként jelenik meg a környezet, mely nem tartja elképzelhetőnek az önrendelkezést, inkább a védelem kerül előtérbe, illetve olyan tevékenységek, amelyeket önállóan, beleszólás nélkül tudnak kivitelezni. Nagyon fontos lenne a felnőtt magas támogatási szükségletű emberek életében a kommunikációs igény kielégítése, a kapcsolattartás támogatása, a szabadidő eltöltésének minősége. Intézményi korlátok - létszámtól függetlenül - maga a struktúra, mert van, amit időre meg kell csinálni, például gyógyszerek bevétele, étkezés, közös program, illetve olyan helyzetek, amelyek a testi épség szolgálatában állnak, de külső kontrollt igényelnek. Célként jelenik meg a támogatók támogatása, amely kulcs a fogyatékos emberek életminőség javulásának, vagyis „A helyettes döntéssel járó helyzetekben a bejáratott rutinok ellenére szükség van reflexióra, a biztosra vett tudás megkérdőjelezésére” (Sándor, 43. o.), szükséges szakmai oldalról felnőni a feladathoz. Sejthető a tanulmányból a vezetők felelősségének megjelölése, a dolgozók is megélik a tehetetlenséget, hiszen kevés eszközzel rendelkeznek a megfelelő színvonalú segítséghez.

Feladat: Írják össze azokat a helyzeteket, amelyekben teljesen önállóan vannak jelen, csak önmagukra számíthatnak, nem szorulnak rá más emberekre! Gondolják át, hogy emberi kapcsolataikban, amelyekben van alá-fölé rendeltség, vajon az egyik fél mindig csak ad és a másik mindig csak kap, vagy itt is megvalósulhat-e kölcsönösség, a közös partneri egymásra hatás, gazdagítás!

3.1.1. És a munka világában?

A munkáltatók nem csak a fogyatékos személyeket foglalkoztatják kevésbé, hanem rajtuk kívül a pszichiátria problémákkal küzdő, például depressziós munkát keresőket, illetve egyéb területen sérült (gerincsér, cukorbetegség, HIV) személyeket sem fogadják szívesen (Bonaccio és mtsai, 2020). Fontos, hogy ismerjük, melyek azok az aggályok, negatív nézetek, amelyek sokszor megalapozatlanul ítélik meg a fogyatékos emberek munkával kapcsolatos képességeiről, akár a munkába állás, vagy a belépést követő folyamatokban. A munkáltatók kevés és téves ismerettel rendelkeznek, amely kihat viselkedésükre, a fogyatékos személyekkel szembeni érzelmeikre, és a legjobb jelölt megtalálására törekszenek. Aggodalomra ad okot a munkáltató részéről a fogyatékos személy képessége, vagyis hogy nem lesz képes ellátni a megpályázott munka alapvető funkcióit. Kutatások azt is bebizonyították, hogy az a feltevés, miszerint a fogyatékos személy bekerülés után nem akar dolgozni, kihívást jelentő

feladatokat vállalni, hamis. Ugyanolyan fontosnak tartják a munkával kapcsolatos eredményeket, szem előtt tartják az előre lépés lehetőségét, az érdekes és a társadalomépítéshez hozzájáruló munkát.

Egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a jogi ügyek, jogértelmezések, pereskedés esetén pedig a munkáltató a pénzkiesés mellett a jó hírnevét is féltheti. Számos országban az ésszerű alkalmazkodás biztosításának hiánya jogellenes cselekedet, és ezen a téren is félelmek merülhetnek fel a vezetők oldaláról. Továbbá a bevételben mérhető kiesés esélyét látják fogyatékos személy alkalmazásakor, azon okok alapján, hogy a munkatársak munkamoráljára is negatív hatással lesz, a társadalmi integráció hiányosságai révén hátrányosan befolyásolhatja a többi kollégát, zavaróan fog hatni a csapat működésére. A pozitív megkülönböztetésben is látják a veszélyt, miszerint az egyenlő fizetés mellett, egyenetlen arányú az elvégzett munka nehézsége. A vezetők aggodalmukat fejezik ki, hogy a fogyatékos munkavállaló nem csak rosszabb teljesítményt nyújt, hanem gyakrabban késik, elmarad a munkahelyről, így teljesítményproblémákkal fog a cég küzdeni, mert ők lassítják a munkafolyamatot. Empirikus bizonyítékok ennek ellenkezőjét sugallják. Ezt kiegészíti az az aggodalom, hogy fogyatékos személy alkalmazása esetén magasabb lesz a baleseti arány. Szervezeti hatékonyság szempontjából vizsgálva a fogyatékos munkavállalók megbízhatóbbak és lelkiismeretesebbek, mint többségi fejlődésű társaik.

Feladat: a) Az alapképzésben szerzett ismereteik alapján szedjék össze és indokolják meg, miért, miben lehet egy fogyatékos személy megfelelő munkavállaló.

b) Olvassák el Tiszai Luca *Munkánk és emberképünk* című tanulmányát, majd gyűjtsék ki a leírásokban található természetes emberi reakciókat, és a már megküzdött/ kidolgozottabb megnyilvánulásokat!

3.2. Változás a rendszerben

A rendszerelmélet szemléletét Molnár és Sasvári tanulmánya (2020) alapján járjuk körbe, amely egyféle gondolkodásmód, mely elveket, módszereket használ, alkalmaz összefüggések, folyamatok feltárására, elemzésére. Egy rendszert különböző tulajdonságú elemek építenek fel, de az összetettebb, mint elemeinek együttese, vagyis az alkotókat nem lehet önmagukban szemlélni, hiszen egymás működését kölcsönösen befolyásolják, belső működésük nem független a külső tényezőktől. A rendszeren belüli történéseknek van okuk, ami kiváltotta, tehát ok-okozatot kell nézni, a részek és az egész funkcionális kapcsolatai között. A rendszer vizsgálható a relációk, kapcsolatok alapján, vagyis hogy melyik elemre kell hatni, hogy változás történjen. Megismerésekor figyelembe kell venni a rendszer célját, környezetét, erőforrásait, és azt hogyan épül fel, hogyan irányítják. A rendszerszemlélet így segítheti a tudományágak kölcsönös megértését. A hatások mértéke - amit a rendszer végrehajt-, változó, de vannak bizonyos rendszertörvények. A rendszereknek három alapösszetevője van: az elem, a struktúra (elemek közötti kapcsolatok) és a funkció, a rendeltetés. A rendszer belső jellemzőjét meg lehet határozni a célkitűzéssel, egyszerű, ha a célok egyértelműek és számszerűsíthetőek. Érdemes lenne még a rendszerbe való bemenetet és a kimenetet vizsgálni, azokat a kapcsolódási pontokat, amin keresztül a környezet hatni tud a rendszerre, illetve amelyek a rendszer állapotát jellemzik. Krízis esetén a túlélés érdekében a rendszer képes önmagából új struktúrát kialakítani. További működési sajátosságokhoz tartozik a rendszerek életében, megtalálni azt az elemet, ahol nyitni tud a rendszer, hogy a közös szándék kialakuljon. A viszonyok kötik össze a dolgokat és a tulajdonságokat a folyamatokban. Elsőfokú viszonyokról működésbeli szükségszerűségekkor beszélünk, másodfokú a kiegészítő jellegű, harmadfokú viszonynál egymásnak ellent mondanak, ilyenkor, ha az egyik objektum igaz, a másik hamis. A rendszerek száma végtelen, és főleg nehézségbe ütközünk, ha emberről beszélünk, aki bonyolult, nyitott, önszabályozó, dinamikusan változó rendszer. Egy rendszer leírásának lehet alapja az objektum fajtája, bonyolultsága, mennyire elérhető, az információcsere, a regeneráció, vagy a tanulási képesség. Ezen elemek kombinálódva rendszerkapcsolatokat alkotnak, ismertető jegyeik alapján az ismeretlen folyamatokat tisztázni lehet. A dinamikusan működő rendszereknél, mint a társadalmi tevékenységek érvényesülése, képesek az elemek meghatározott cél érdekében például krízis, külső hatás tevékenységüket tudatosan felhasználni, de csak akkor fog célt érni, ha van kidolgozva az eléréshez szükséges stratégia, meg van határozva teljesítési feltétel, tudatos a vezérlés. A dinamikus nyílt rendszerben nem minden esetben történik visszahatás, mert passzív működés esetén tudomásul veszik a külső elemeket, de nem változtatnak, míg zárt rendszerben csak az alkotórészek hatnak egymásra. Bonyolult rendszereknél többszörös összetétel jellemző, az elemek száma, kombinációja jelentős. Lehetnek zavaró jelek, amelyek a környezetből érkeznek, és zavarják a rendszer működését, ezen kívül az elemek működése a struktúra átszervezésével is megváltoztatható. A mesterséges rendszer eleme lehet az ember, amely valamely szükséglet kielégítésére hozta azt létre.

3.2.1. Rendszerfejlesztés a rendszerben

Björck-Åkesson és munkatársai 2015 és 2017 között dolgoztak ki egy önreflexiós eszközt, az Inkluzív koragyermekkorai nevelési környezetre vonatkozó önreflexiós eszközt, az IECE (Inkluzív Koragyermekkorai Nevelési Projekt) keretében. A projekt célja az volt, hogy meghatározza, elemezze és népszerűsítse a minőségi inkluzív koragyerekkori nevelés fontosabb elemeit. A kérdőív is próbál az aktív bevonódásra, kérdések által vezetett együttgondolkodásra építeni. Nem akadémikus magasságokban állít listát a használnak, amit vagy teljesít, vagy elbukik, hanem objektíven, szakszerűen hívja fel a hiányokra a figyelmet, mint a mai globális folyamatokat elkerülni nem tudó világ polgárai számára jelenít meg jelenségeket az egyetemes tervezéstől a multikulturalizmuson át az egyenlő bánásmódig és a hátránykezelésig. Eközben végig pozitív – megoldásfókuszú szemlélet jellemzi, amely nem apatikus tehetetlenségre, hanem az adott környezetben, adott lehetőségekkel rendelkező egyént aktív, cselekvő jelenlétre (megfigyelésre, tapasztalatok tudatosítására, elemzésére, szituációk értékelésére) és az önmagukról, környezetről való tudás adaptálására hívja meg. Ugyanakkor felhívja a figyelmet közvetlenül arra is, hogy a (befogadó vagy kirekesztő) környezet révén (pozitív-negatív) jogosultságokat szerez az ember – ez viselkedésén meg is mutatkozik – így, amit például egy pedagógus és/vagy amit az intézményi környezet tesz, hatással van a gyerekekre és sokkal messzebbre vezet. Az eszköz próbál valós szükségletekből kiindulni, azokra reflektálni.

Az írás három fő fogalmat: a befogadást, a részvételt és az elkötelezettséget röviden meghatározza, majd az eszköz kifejlesztéséről ír a kezdetektől a végleges formáig, segítve ezzel az eszköz használati módjának, filozófiájának megértését, megalapozva önreflexiós-kérdő jellegét. Végül nyolc nagy területre, azon belül öt-hat elemre bontódik az inkluzív környezet feltárása, minden fő területet pedig egy „Min szeretne változtatni?” kérdés zár. A kérdéseket olvasva igény születhet bennünk – az adott környezetben betöltött szerepünk szerinti – újjátásra, személyiségünknek, beosztásunknak, talentumainknak célszerűen/ésszerűen alkalmazott megfeleltetésre. Így minden tag saját élményből reflektálhat az adott fizikai, szociális, nevelési-oktatási közeg befogadó jellegére. A kérdések minden gyermekre (kortárs csoportok), illetve minden őket körülvevő személyre (a portástól a pedagóguson át a szülőkhöz), tárgyra, eszközre, eljárásra (egyéb vagy akár külső segítségre is) vonatkoznak, a kihívásokra lehetőségként, a sokszínűsége értékként tekintve. A környezet befogadóképességét próbálja szélesíteni a fenntartható részvétel szerint, ahol a hátrányos megkülönböztetés, a peremhelyzetre való kerülés elkerülése, prevenciója vagy rehabilitációja is állhat előtérben az összes szereplőre kiterjesztve, az ökoszisztémás szemlélet szerint, mert ha a hangsúly nem a versenyen van (a másik sikertelensége az én sikerem kulcsa), akkor az együttműködés által erőforrásra találunk egymásban. Az *Einbeziehung* szó értelmezése történhet a jelen levés, a benne van valamiben árnyalattal, amit pontosabban az elköteleződés szóval lehet lefordítani, ugyanakkor a szöveg német nyelven is megmagyarázza, mit ért alatta. „A befogadás alapját képező „elkötelezettség” jelentése az, hogy aktívan részt vesznek a környezet napi tevékenységeiben. Az elkötelezettség szorosan kapcsolódik a tanuláshoz, illetve a gyermek és a fizikai környezet közötti interakcióhoz.” (Björck-Åkesson, 2015. 6. o.). Ebben az idézett részben a *Bildungseinrichtung* szót környezetnek fordítják, amit tovább bontanak. „A „környezet” olyan létesítményeket takar, amelyek a hároméves feletti és az alapfokú oktatást még el nem kezdő gyermekek nevelésére szolgál az egyes európai országokban” (6. o.). Vagyis itt nem úgy kell értenünk a környezet szót, mint az eszköz megnevezésében szereplő „Umfeld” szót, hanem mint koragyermekkorai képzési környezetet, „ab drei Jahren bis zum Beginn der Grundschulbildung”. Kiemelem, hogy ezt a koragyermekkorai képzési környezetet jelöli meg a szöveg központi magalemként az inklúzió vonatkozásában, „das Kernelement von Inklusion”.

Az eredetileg megfigyelőeszköz használata közben, gyakorlati tapasztalatok alapján arra jutottak a fejlesztők, hogy hasznos lenne önreflexiós eszközt fejleszteni. Az átdolgozás során háromlépcsős tesztelési folyamat indult meg. Először szakértői csoport vitatta meg, hogy megvalósítható-e az átalakítás és milyen pontok mentén lehetséges. Majd az eszközt kutatók interjúk során tartalomelemzéssel tesztelték a legfontosabb felvetődő témákat. Végül több ország gyakorlatban dolgozó szakemberei és szülők részvételével tovább formálódott, és ezután újbóli felülvizsgálattal lezárva kulturális alkalmasságra is kifejlesztve nyerte el végleges formáját az immár önreflexiós eszköz, ami egy környezetben közvetlen tapasztalt főbb jellegzetes folyamatokra koncentrálna. Az eszköz nyolc kérdéssort tartalmaz, melynek aspektusai a következők:

- átfogó befogadó léggör,
- inkluzív szociális környezet,
- gyermekközpontú szemlélet,
- gyermekközpontú fizikai környezet,
- segédanyagok minden gyermek számára,

- lehetőségek a kommunikációra mindenki számára, Inkluzív tanítási és tanulási környezet,
- családbarát környezet.

Az első nagy terület a „Freundliche Gesamtatmosphäre”, amit németről barátságos környezetnek lehetne nyersen fordítani, addig magyarul inkább jelenik meg a szaknyelvi szövegekben meleg, nyitott, légkör, mint a komprehezív iskola egyik jellemzője. A Gesamt-atmosphäre pedig túlmutat a légkörön előtagjával annak teljes, együttes, közös, összefogó jellegére mutat. A kérdések távolabbról indulnak, hogy mindenki – für alle, érzi-e, hogy... inkább az erősségre utalva ezzel, majd utolsó előtti pontban kérdez rá konkrétan, bármely gyerek érezheti-e magát kirekesztve - ausgeschlossen fühlen /kizárva. Tartalmi eltérés a magyar gyakorlathoz képest, hogy a tantestület alatt, Mitarbeitende, ért - „auf alle Personen, die in der Einrichtung tätig sind” - valamennyi dolgozót, aki abban a környezetben dolgozik. Analogikusan használja tovább a freundliche szót, beépítve az inklúzió témájába, az 1. 1.3-as pontba, „inklusionsfreundliche Kultur”-nak nevezi a hazai használatban befogadó kultúrát. A második pontban „Inklusives soziales Umfeld” az egyenrangúság és az egyenlő bánásmód rajzolódik ki a gyermekek között. Már az első kérdésben megjelenik a Vertrauensgrundlage kifejezés, ami magában rejti, és szépen rávilágít a jelentés lényegére, a bizalom alapjára, amit a magyar szaknyelvben interperszonális kapcsolatnak fordítanak. A tanulótársak közötti interakcióra kérdezve, nem a gyermekek, a tanulók szót vagy hasonló semleges vonatkozást használ, hanem a Gleichaltrige-t, ami az egyenlő, egyenrangú színezetet jeleníti meg közvetlenül. Abban is pozitívabb, hogy nem azt feltételezi, hogy a külső embernek kell kialakítani a gyermekek közötti pozitív viselkedési mintákat, hanem bátorítani, erősíteni szükséges a meglévőt, megjelenik a gyermekek viselkedését befolyásolva metatudásként, megengedett a sokféleség, ami érték, mert gazdagít, de a konfliktus természetes jelensége is ott van, amely tartalombeli különlegesség. Ez a gondolati előny jellemző marad a harmadik pontban „Kind zentrierter Ansatz” gyermekközpontú szemléletükre, amelyben a támogatási szükségletet emelik ki mind gyermek és mind pedagógus szempontjából. A gyermekét a Lernförderung szóval jelöli, mint tanulási területre „befelé” (kognitív jellegre) vonatkozó támogatást, a pedagógusét a zusätzliche und/oder externe Förderung, mint „kifelé” irányuló támogatást. Kiterjeszti a berendezésre is, amit magyarul hozzáférhetőnek, egyre inkább egyetemesen tervezettnek hívunk, itt a zugänglich jelzőt használja, majd szintén tartalmi különbség az egészséges környezetet is behozza a fogalom használatba. A magyar fordítás segédanyagoknak fordítja a „Materialien für alle Kinder” kifejezésből a Materialien szót, míg a német szaknyelv nem jelöl semmilyen speciális, sajátos jelleget, mint nálunk sokszor jelzőként használjuk tanterv, eszköz, tankönyv előtt, ezt elhagyva közvetít szemléletet is. A továbbiakban használt kifejezés még „der kulturellen Diversität”, ahol szintén a kulturális sokszínűséget, összetettséget és nem a más-léte helyezi előtérbe. Ezt bizonyítja még a „eine Vielfalt an Möglichkeiten...”, amely nem egyszerűen segédeszköz, hanem lehetőségek sokfélesége, változatossága, kifejezés mögötti jelentés árnyalása. Végül a bauen szóval zárnam a sort, amely egyszerű fordításban azt jelenti, hogy épít, de a szövegben távlati lehetőségeket, felelősséget közvetít fizikai, személyi környezetünk alakítására, nem elvetésére és új teremtésre, hanem támogatásra, alakulásra, reflexióra.

Fontos aspektus a kérdőívek kérdéseinek önreflexióra vonatkozó használata, hiszen az eljárások, értelmezések disszonanciája rontja a hatékonyságot. A személyek, akik egy közösség tagjai szűkebb-tágabb értelemben, észrevételeikkel, válaszaikkal hatnak egymás életére, véleményeik megosztásakor szükségszerűnek gondolom a megbeszélés vezetését, hogy az, a támogatás és ésszerű alkalmazkodó fenntarthatóság irányába terelődjön. A cél közös, de sokféleségünk (életkor, tapasztalat, iskolázottság, satöbbi) tekintetében másféleképpen tudjuk szolgálni a közös célt, más lesz az utunk oda, viszont mivel mindenki érdekelt benne, előtérbe kerülhet a segítő attitűd is. Az önreflexió eszköz hatásának eredményének további állomásai lehetnek a felmérést követő megbeszélés, ahol az elemekhez stratégiát állítanak, stratégiát kritikusan szemlélve, visszaellenőrizve illesztenek a szemlélethez, és képesek jövőbeli terveket megfogalmazni, ennek elérése érdekében kérésekkel fordulni az intézkedéshez jogosult irányába. A kérdések egyik értéke, hogy rugalmasan lehet kezelni a felhasználókhöz igazítva, nem szükséges minden kérdéssor kitöltése, a területekre asszociálva a kitöltő saját kérdéseit is beírhatja, így az még relevánsabb útmutatóul fog szolgálni. A kitöltés történhet egyénileg vagy csoportosan, kitöltői lehetnek a gyermekektől a tanári képzésben dolgozókig minden érintett. Az önreflexió a nem hagyományos oktatással, az egyéni különbségeket figyelembe vevő differenciálással kerül napirendre. Az eszköz alkalmas a felkészülésre, tervezésre, fokozatosságra, majd az értékelésre is, egyéni és közösségi szintű reális célok kitűzésére, haladási ütem közös beállítására, a kritériumok felállítása mellett, ha bizonyos időközönként kitöltjük, használhatóvá válik a változás követésére korábbi állapotok alapján annak értékelésére, hogy jó irányt vett-e a stratégia, szükséges-e a változtatás, és milyen irányban.

A megfigyelési eszközként indult önreflexiós eszköz használatával pedig tisztul a kép a célok kitűzésére, vezetésére, amiből környezetünk olykor kirángat. Összeszedettebben lehet arra összpontosítani, mit szeretnénk elérni, kikkel és nem utolsó sorban kik számára. A személyes megoldáshoz vezető út megtalálásában segítség a megjegyzés rovat, ami megadja a szemléltetés lehetőségét az egyéni benyomásokat illetően, ugyanakkor a kutatásokon alapulva segíti a rendszerben való gondolkodást, az elemek értékelését, az előre lépést.

Feladat: Nézze át az önreflexiós szempontsört „Átfogó befogadó léggör” területéhez tartozó megfigyelési szempontokat, és írjon válaszokat az Ön jelenlegi munkahelyének, vagy leendő képzelt munkahelyének megfelelően! Abból a szempontból is adhat választ a kérdésekre, hogy Ön milyen intézménybe járt volna szívesen, vagy szeretné, ha gyermeke járna.

Kérdések az „1. Átfogó befogadó léggör” területéhez:

- 1.1. Minden gyermek és család úgy érzi, hogy szívesen látják?
- 1.2. Mi teszi a környezetet gondoskodó, kényelmes és vonzó helyé a gyerekek és a tantestület számára?
- 1.3. Hogyan segítik elő a környezet vezetői az együttműködő és befogadó kultúra kialakítását?
- 1.4. Hogyan tükrözi és értékeli a környezet a helyi közösség sokszínűségét?
- 1.5. Hogyan biztosítják a gyermekek számára, hogy úgy érezzék, a kortárs csoporthoz tartoznak?
- 1.6. Véleménye szerint kirekesztve érzi magát bármelyik gyermek?
- 1.7. Min szeretne változtatni?

4. Önnevelés és társadalmi befogadás

4.1. A vita

Ahhoz hogy ki tudjunk állni magunkért és másokért, hogy valóban képesek legyünk szemléletet formálni, érdeket érvényesíteni, illetve azt megtanítani másoknak, fontossá válik vitakészségünk, amely fejleszhető, gyakorolható. Technikákkal a nyilvános megszólalásban Galambos és munkatársai 2010-es írása alapján ismerkedünk meg. Először is fontos reflektíven megfigyelni beszédünk következményét, „átment-e” az üzenetünk, a tartalom, illetve azt hogyan befolyásolja előadásmódunk, a stílus, vagyis mit üzenünk egész megjelenésünkkel, fellépésünkkel. Törekedjünk megfelelő beszédtempóra, lassítással nyomatékosítani, gyorsítással izgalmat fokozni tudunk. Hangszínünk ne legyen monoton, változatos hangmagasságban beszéljünk, amely a tartalom megértését könnyíti. A hangsúlyt segíti még a hangerő váltása, illetve a nem hangos hatásszünet. Beszédünket fel kell építeni, figyelve a rendelkezésre álló időre, bevezetéssel, főrészszel és lezárással. A bevezetőben röviden elérhetjük a közelség, hitelesség érzését, személyes megosztással magunkról, a témához kapcsolódóan, amely fontos, kötődést alakíthat, amelyre a legjobban fog a hallgatóság emlékezni. A lezárással ismét összegezzük röviden, egy jól érthető mondatba foglalva célunkat. Hasznos tanács a megragadásban a mély mondanivalón kívül a humoros elemek használata, amelyek segíthetik a kapcsolat alakulását, az önvédelmet, és a személyes tapasztalatok megosztása következtetésekkel egy-egy pont lezárását.

Fókuszban áll a szónoki érvelés, amely a meggyőzés következő fontos eszköze a megnyerésre, továbbá a képletes beszéd, mely az érzékszervekre hat, az ismétlés, érzelmileg is offenzív, vagy az ellentétek állítása. Alapvető tétel, hogy a közönségből kell kiindulni, a feltételezett előzetes ismereteikből, hozzáállásukból, és a saját álláspontunkhoz kellene utaztatni. Összegezve három lényeges elem van Arisztotelész szerint, amelyekről már volt szó, maga az érvelő tekintélye, a tartalom, és annak bizonyítása, a harmadik elem pedig az érzelmek kiváltása, ahogyan az egyén használja a nyelvet. Egy kijelentés önmagában nem lesz meggyőző, kötőszóval összekötve magyarázattal meg kell azt támogatni. Toulmin modellje szerint a teljességre törekedve ki kell egészíteni az alátámasztott, megmagyarázott állítást indoklással, mely logikai kapocs további elemek befűzésére és a tovább gondoláshoz. Fel kell arra is készülni, hogy a partnerek érveinkre reagálnak, fel kell alaposan, többféle megközelítésből térképezni a témát, és cáfolatokat is sorakoztatni. Ez segít a partner érveinek gyengítésében, sajátunk alátámasztásában. Különböző aspektusokból lehet megközelíteni az érvtípusokat, és a cáfolatokat. A tekintélyre való hivatkozás csak akkor állhatja meg a helyét a mélyebb meggyőzésben, ha ezt a külső forrást egyformán hitelesnek tartják a felek, elfogadják szakértelmét az adott szakterületen. Lehet jelenségekkel, oksági kapcsolatokkal érvelni, viszont támadhatóak az adatok, mérések eredményei is különféle értelmezési keretekben. Ugyan így az analógiára, a jelenségek közötti hasonlóságra építő érvelést is meg lehet cáfolni, ha a hasonlóságot elutasítjuk. A személyes példákkal való érvelés több forrásból bevezethető, kétségbe lehet vonni a példa minőségét, ellenpéldát felhozni, lehet egyetérteni adott esetben, de univerzális voltát megkérdőjelezni, kevésbé bizonyíthatóak a túl régi vagy a túl új támaszok, illetve kikezdehető a tények és a következtetések kapcsolatának relevanciája. A deduktív érvelés általánosan elfogadott dogmáktól halad az adott kérdésig, ez a legerősebb érveléstípus,

cáfolatához a kiinduló feltételek, állítások közül kell logikai rést találni. Tudatosítani kell a megtevesztési módszereket, amelyek lehetnek kirakat-érvelések, a figyelem elterelése lényegtelen elemre, az önmagával való indoklás, a körkörös definíciók, a személyeskedés, a többségre hivatkozás vagy a hamis ok.

Egy jó kérdéssel közelebb kerülhetünk az igazsághoz, a megértéshez, időt nyerhetünk, partnerek gondolkodásával megismerkedhetünk. Használhatjuk az érvek tisztázására, kiegészítő adathoz való hozzájutásra, cáfolat elismerésére, a lehetséges megtevesztés, nem releváns okok feltárására. Felkészülési technikák közül válogathatunk. Ilyen az ötletbörze, amely segíti a meglévő információk, gondolatok és kapcsolataik felállítását, először minden ötletet jelenítsünk meg, egy soron ne válogassunk a felmerültek közül, majd gondoljuk, át melyek erősítik vagy mondanak ellent egymásnak, végül távolabbról nézve helyezük háttérbe magunkat. Hasonló a gondolattérkép módszere, amikor az ötleteket csoportokba, majd alkategóriákba rendezhetjük, viszonyaikat megjelenítve. A „T” betűt formázó táblázat segíthet meglátni egy állítás két oldalát, mellette és ellene érvek, érvpárok gyűjtésére alkalmas. Ezeket azért fontos tudatosítani, mert gyakran az állítás értelmezése okoz problémát a partnereknek, ezért is lényeges az átgondoltság, konkrét, érthető fogalmazás. A cáfolatokat természetesen kell venni, helyet kell adni, ez segíti a meggyőzés elérését. A legtöbb vitához szükség van kutatásra, saját tudásunk formálására. Így kibővítve a folyamat: tervezés, keresés, feldolgozás, rendszerezés. Tervezésnél tisztázni kell magunkban is, mi a célunk, ezt segíthetik a táblázatos rendezők, például mik azok az ismeretek, amiket már tudok, melyek azok a kérdések, amelyeket nem tudok megválaszolni, és miket tudtam meg a kutatómunka során. Keresésnél érdemes több hiteles, aktuális forrástípust használni, szaklapoktól a szakemberek honlapjain át a független szakvéleményekig, majd a nagy mennyiségű információkból kigyűjteni a vita során felhasználhatónak látszó adatokat, hasznos, ha törekszünk az indoklást és magyarázatot tartalmazó elemekre. Végül előkészülhetünk a fentiek tudatával az éles vitára.

Feladat: Mogyorósi Zsolt és Virág Irén 2015-ös írása alapján: „Iskola a társadalomban - az iskola társadalma”, gondolja át, hogy egy multikulturális nevelést folytató pedagógus, milyen tanítási módszereket használ az egyéni és csoportos tanulási utak megtalálása érdekében, vajon miért? Illetve gondolja át, mit jelenthet a kultúra érzékeny szemlélet és hogyan függhet össze a vitakultúrával?

4.1.1. Remény a demokráciára nevelésben

Ahogy a Madridi Nyilatkozat írja, egy nyitott társadalomban a demokrácia jobban érvényesül, mindenki számára rugalmas a világalakítás, egyenlő a hozzáférés a társadalmi javakhoz, az életminőség minden szinten javul (a kedélyállapot is). Nem jótékonykodásra van szükség, hanem esélyegyenlőségre, a szükségletek befogadására és ellátására.

George Herbert Mead (idézi *Somlai*, 2008) írja, hogy az egyén nem csak tanul és megfelel az elvárásoknak, hanem maga is teremt szabályt. Ilyen szabályokat közvetíthetnek a filmek, videók, a netes megosztások, hírportálok, amelyek megmutatják, mit kell tennünk egy-egy helyzetben (szerepátvétel), illetve előhozhatnak konfliktusokat, amik változást idézhetnek elő, ahol értékek/érdekek kerülnek kifejezésre. Ki kellene alakítani egy szolidaritáson alapuló körbejáró, önmagát generáló hatássort, ami új normákat, alapokat képez. Somlai értelmezésében norma, ami segíti a helyzet értelmezését, de úgy, hogy túlmutat az adott szituáción, kulturális alapigazságokra (a szocializáció alapelemeire) épülve. Ami kiskapuként tűnik föl az, hogy az értelmezés folyamatos, így újításokat eredményez, illetve a szociális médián keresztül tudjuk láttatni saját beállítódásunkat egy-egy témával kapcsolatban, ami segíthet a tipizálás oszlatásában (fontos a médiaoktatásban a kritikai látásmódra nevelés), illetve tudunk reagálni mások gondolataira. Ezek a személyközi tárgyalások változásokat alakíthatnak ki bennünk, akár mások életútjából juttatnak tapasztalathoz.

A szocializáció rejtett mechanizmusok útján is történik, ott ahol az egyén és a társadalom vagy annak alrendszere keresztezi egymást, de a szocializációs kutatások ritkábban fordulnak a tágabb szféra felé (*Nagy és Trencsényi*, 2012). Véleményem szerint azok a terepek érdekesebbek, ahol ez megtörténik, ilyen például a mediater, amely „fél-szocializációs közeg”, tehát csak korlátozott mértékben képes a befolyásolásra, de hatása nem elhanyagolható (*Nagy és Trencsényi*, 2012. 149. o.). Ugyanakkor máig érvényes lehet Göllész (1976. 315. o.) meghatározása, miszerint „a szocializáció társadalmi térben végbemenő személyiségformálódás... melyben szerepe van a nevelésnek.”, vagyis a szocializáció több oldalról tevődik össze, valamint a tér bővült, ide sorolhatjuk a virtuális teret is. A 2007-es Egyezmény pedig hangsúlyozza a médiában dolgozó szakemberek felelősségét, hogy emberi méltóságukkal összhangban mutassák be az embereket, vagyis a kiegyensúlyozott, nem a szituációkból kiragadott

ábrázolásra, ne szegregálva, elkülönülve, csak speciális körülmények között láttassák a fogyatékos embert.

Feladat: Nézzenek utána az alábbi fogyatékos személyeknek, akik jelen vannak szociális médiás felületeken, és ezzel tudatosan vesznek részt a sztereotípiák lebontásában!

- Sofia Jirau, Weisz Fanni Instagram oldal
- Autista Vagyok YouTube csatorna
- Fecó Paulik Alkotásai Facebook oldal
- Lévay György

A köztudatban sokakat bántó történetek vannak, amik szűklátókörűséget eredményezhetnek (minden sérült ember kiszolgáltatott, szájalomra méltó, kihasználható, nem élhet teljes életet, az is nagy szó tőle, hogy...). Ezeket felül kellene írni, de legalábbis kritikai látásmódot kellene az iskolákban tanítani (Gerbner, 2000). Ez jelentheti azt, hogy az egyre fejlődő multikulturális környezetben, boncolgathatnának kérdéseket például a társadalmi különbségekről, az egyetemes tervezésről vagy az ésszerű alkalmazkodásról. Vagyis az oktatás-nevelés folyamán nyitottá, fogékonyra kell tenni a tanulókat a társadalmi igazságtalanságra, méltánytalanságra, így hozzájárulhatnak az egyenlőtlenségek csökkentéséhez. A belátás pedig azért lenne fontos, mert meghatározza, hogy a résztvevő mennyire önálló, és a gondolkodó ember tud majd segítően, hasznosan, aktívan részt venni különböző összefogásokban, tehát jelentősége a civil szféra erősödésében van. Az iskolában nem csak a tanulót, hanem egyszerre a társadalmat is nevelik, mintegy „a jövőre irányuló mozgósító erőt, közösséget, hiszen benne sok-sok egyén életmegnyilvánulása, tevékenysége teremődik meg” (Karikó, 2005. 112.).

A hazai helyzetet nézve fontos lenne a találkozás és párhuzamosan az informálás, majd a közös vita, és a lehetőségek számbavétele (László és Vincze, 2006). A harc nem ad hosszú távon örömet, az (ön)nevelésnél kell kezdeni. Az emberek arra vágnak, hogy egyénileg boldogan, társadalmilag hasznosan élhessenek. Ez utópiának hangzik, de a vágy szüli a megoldást és a reformok is ebből töltődnek. Az elfogadás, pedig mély és pozitív hatást gyakorol egész személyiségünkre (Tiszai, 2018). Lehetne-e ennél jobb motivációnk?

Feladat: Nézzék meg az alábbi linken: <https://www.youtube.com/watch?v=8K9Gg164Bsw>, Stella Young beszédét, amelynek címe „I'm not your inspiration, thank you very much”. Beszéljék meg kiscsoportban, mit gondolnak az elhangzottakról, vitassák meg álláspontjaikat pro és kontra érvek mentén, majd készítsenek róla vizuális szervezőt!

4.2. Participativitás a felsőoktatásban

A felnőttkori tanulás egyik pszichológiai aspektusa szerint visszamehetünk odáig, hogy a társadalom, amiben élünk belülről vagy kívülről irányított. Az utóbbira jellemző, hogy az egyének érzékenyek a külső elvárásokkal szemben, viszont így gyakran a középszerű utak válnak népszerűvé, ezek fényében gondoljuk el önmegvalósításunkat, amely kényszerré válva nem stabil tanulási motiváció (Ludányi, 2010). Reményre ad okot, hogy a változást generáló technikai, gazdasági, információs, tényezőknek transzferhatása van a munkaerő képzésére (Mócz, 2013), ezáltal a képzések fejlesztésére is.

Az andragógiai megközelítés alapján nagy jelentősége van a felnőtt tanulók előzetes ismereteinek, gondolkodási sémáinak, amelyekre támaszkodva értelmezik, építik tovább tudásuk rendszerét (Mócz, 2013), és az andragógus feladata, hogy a minél szervezettebb tudás érdekében módszereket nyújtson, mint tanácsadó a problémamegoldó folyamatokat erősítve (Feketéné, 2002). Vagyis fókuszban a felnőtt tanuló egyének állnak, különböző tanulási stratégiákkal, célokkal, motívumokkal, így a különbözőségek áthidalására és a sikeres kimenet érdekében komplex egyéni és kooperatív közösségi utak kísérése alternatív pedagógiai módszerekkel (Novák, 2012) vezethetnek az egy cél felé, hogy a hallgató változó körülmények között meg tudja oldani feladatait, új szerephelyzeteit (Magyar, 2009).

Olvassanak utána a lisszaboni stratégiában meghatározott 8 kulcskompetenciának, és próbálják azokat az egyik végső cél felé közelíteni, amely lényege, hogy az állampolgárok minél kisebb traumával tudjanak alkalmazkodni a változó környezethez.

Együtt oktatunk és kutatunk! Inkluzív megközelítés a felsőoktatásban címmel 2019-ben jelent meg kötet Katona Vanda, Cserti-Szauer Csilla és Sándor Anikó szerkesztésében, amelynek harmadik fejezetében olvasható tapasztalatok az inkluzív oktatásról, a participatív társoktatókról, az oktatói

reflexiókról segítettek, készítettek elő és adtak bátorságot participatív oktatótárs felkérésére és participatív kurzus tervezésére. Valamint az ELTE BGGYK Gyógypedagógia-tanár mesterképzési szakán tanulva több kurzuson sajátélményként élhettem át, hogy a részbe vagy a kurzus egészébe (professzionális) bevont tapasztalti szakértők tanításának segítségével az információ-szigetek egészé álltak össze, többlettartalommal telítődtek, más szemszögből megvilágítva közelebb jutottunk az igazsághoz.

A fentebb említett módszertani gyűjteményből kiemelem azon pontokat, melyek fő támaszaim voltak az SZTE Gyógypedagógus-képző Intézetben tanítva, egy művészeti kurzus során. Legáltalánosabban úgy tudom megfogalmazni, hogy a “Semmit rólunk nélkülünk!” elv szemléletét mélyítette, emelte más szintre bennem. Ezáltal úgy gondolom, hogy a hallgatók is át fogják érezni az alapértéknek is mondható elv fontosságát, a megvalósításban való részvételük szükségességét. Továbbá remélem, hogy a közös órák megtartásához a diákok számára is egyértelművé válik, hogy mindenkinek alkalmazkodni kell, nem csak a participatív oktatótárshoz, Fecóhoz alakítjuk a berendezést, hanem a hallgatókhoz is, terveink alapján festéskor kettős félkör alapra, alsó és felsőbb szintre a láthatóság miatt. Így segítve az érzékenység kialakulását az egyenlőtlenekkel szemben, a kritikai gondolkodást.

Első fontos kiindulási pont, ami a tervezéskor a szemem előtt lebegett, a részvétel a hallgatók irányában is, ami demokratikus és szolgálja a hallgatói méltóságot. Példa lehet rá a projektközpontú oktatási módszer (Könczei, 2019. 16. o.). Gyakran egyszerűbbnek tűnik egy „hagyományos” előadás megtartása, de a frontális tanítás kizárólagossága nem felel meg sem a társadalom, sem a tanulók sokféle dinamikusan változó egyéni szükségletének (Sári, 2013). A változás alapja a jövőben, úgy gondolom, a civilség, és annak nyomása lesz (Váróczy és Tiszai, 2021. 22. o.). Egy következő, tőlem is függő elem, amit felelősségemnek érzek, a közvetlenül érintett személyek bevonása az oktatásba, a “részvételi alapú tanulás és cselekvés” (Heiszler és mtsai, 2019. 20. o.). Személyes narratívám a képzésről, hogy számos olyan kurzussal találkozunk a hallgatók a szakemberré válás folyamatában, amelyek bár elengedhetetlenek, hiszen fontos, hogy legyen egységes szakmai nyelv, kompetencia az egyes esetek megítélésében, és az emberre mint bio-pszicho-szociális egységet képző rendszerre tekintünk. Ugyanakkor olyan órák során, mint például funkcionális anatómia, kórtan vagy pszichológiai diagnosztika óhatatlanul is úgy tekintünk a fogyatékos emberekre, mint “kezelendő esetekre, és nem veszünk tudomást az érintett személyek megélt tapasztalatairól” (Pelka, id. Hoffman és Flamich, 2019, 37. o.).

Segítségnek tekintem a figyelemvezetésben (a diákok véleménymegosztása alapján) a hallgatói és oktatói jelenlétek mikéntjét. Miszerint mint „Csapatjátékosok voltak (főként egymással, velünk szemben inkább ’játékvezetők’, instruktorok) és nyitottak arra, hogy kérdésekre válaszoljanak, felmerülő problémákra szakmai tekintetben reagáljanak” (Katona és Sándor, 2019. 141. o.). További fontos szempont volt az szakirodalomban olvasható hibák – amelyek közléséért hálás vagyok – csökkentése, egyrészt hogy az óra folyása, kimenetele, az egyéni és a közös megnyilvánulások tervezettek legyenek, a participatív és a professzionális oktató is biztonságban érezze magát, másrészt, hogy a participatív oktató ne “csak” fizikailag legyen jelen, különben a módszer lényege kiüresedik. A szerzők a participatív oktatói modell kiteljesedését jelentőségteljes részvételnek nevezik. “Egyfelől világossá vált az elmúlt félévekben, hogy ha már a tervezés szintjén is jobban bevonjuk az érintetteket a közös munka tervezésébe, akkor tudatosabban tudunk építkezni. Az említett példáink ma már nem véletlenszerűen jelennek meg az órákon, hanem közös felkészülés eredményeképpen” (Katona és Sándor, 2019. 127. o.).

Feladat: Nézzék meg az alábbi linken: https://www.youtube.com/watch?v=hKoF_PkDODE található videót, amelynek címe a Freekey bemutatja: Foglalt! Megfigyelésük alapján, mi jellemző a szolgáltatást igénybe vevő és a személyi asszisztencia kapcsolatára?

Paulik Ferenc nevével először Szegeden találkoztam a Dóm Látogatóközpontban, ahol fejfel festett képekből nyílt kiállítás, “Élek, érzek, szeretek” címmel. A művész a Fecó nevet kedveli, elektromos kerekesszékekkel önállóan közlekedik, habár nem beszél, fejpálcája segítségével oldja meg a kommunikációs helyzetek nagy részét. Fecó kortársakkal bulizik Pesten, évente jár fesztiválokra, keresi a lehetőségeket a kapcsolódásokra. Kerekesszékét ő maga tervezte és egy őt partnernek tekintő mérnökkel valósította meg a “Fecó mobil”. A kerekesszék rozsdamentes acél alkatrészei valóban szükségleteire válaszolnak, olyan pohártartó, ABC-s táblatartó vagy okostelefon-tartó, ecset-és tolltartó figyelhető meg az eszközön, amelyeket fejmozgása segítségével használ. A kiállítás hatására kíváncsi lettem Fecóra, egy közösségi médiás felületen keresztül felvettem vele a kapcsolatot, és egy darabig ennyire jutottunk, hogy tudtunk egymásról. Majd több szál ért össze, amikor fizikailag is egy térben

találkoztunk a véletlennek köszönhetően. Egy Activity csapatba kerültünk Szegeden az első integrált társasjáték délutánon egy Nem Adom Fel klubnap keretében. Az Alapítványnál Fecó, mint megváltozott munkaképességű munkavállaló dolgozik. Közben pedig a főiskolán azt a lehetőséget kaptam, hogy dolgozzak ki szabadon választható kurzust, ami kutatási területemhez illik. Egyértelmű volt számomra, hogy a “segített vizuális alkotás” módszerét, szemléletét szeretném a leendő gyógypedagógusoknak továbbadni, amelyet felnőtt súlyosan-halmozottan fogyatékos személyekkel való közös munka során építettem fel.

Feladat: Nézzék meg az alábbi linken: <https://www.youtube.com/watch?v=MEiKNGnWfjw> található videót, amelynek címe Segített vizuális alkotás. A módszer/ szemlélet hogyan járul hozzá a fogyatékos személyek felnőtt identitásának erősítéséhez?

A hallgatók többsége még nem találkozott hasonló személyekkel, illetve elég nehéz elképzelteni a hivatalos definíció alapján, mit is jelent, hogyan is néz ki, ha valaki súlyosan és halmozottan sérült. Fecóval a társasjáték délutánokon megismerkedve vettem fel a közös oktatás lehetőségét. Fecó egy ismerkedős játék alkalmával arra a kérdésre, hogy „Milyen virág szeretnél lenni?” azt felelte, hogy “Kúszónövény, mert az mindenhova él.”, felejthetetlen marad. A felkérés előzménye volt még egy általam kezdeményezett csoportos szemléletformáló alkalom a szegedi Nem Adom Fel Alapítvány vezetője felé, "Az atipikus gyermekek fejlődése" című kurzus keretén belül. Ez négy helyszínen valósult meg a Nem Adom Fel Alapítvány tapasztalati szakértőivel, többek között Paulik Fecóval is. Fecó nyelve a vizualitás, kapocs volt köztünk és a hallgatók között festményei egy részét tartalmazó album, és közvetlen, vidám, barátságos természete. Egy hallgatói csoportra fél óra jutott. Tematikánk volt a rövid bemutatkozás után Fecó festészete, és munkája az Alapítványban, valamint súlyosan-halmozottan sérült személyként a mindennapok megélése, a hallgatói kérdésekre őszintén válaszolni. Mindeközben célunk volt, Fecó világának közelebb hozása, hogy ismerősség érzés alakuljon ki, lehetőség, hogy a hallgatók megfigyeljék a fejpálcás kommunikálást, rajzolást, az elektromos kerekesszék kéznélküli használatát, és közben megsejtsék, több a közös bennünk, mint ami elválaszt.

4.2.1. Munkaintejük Fecóval

Az alábbiakban az első személyes megbeszélés utáni Fecóval készült interjúból közlök részeket, amelyek célja a partícipatív társoktató oldalának felderítése, bemutatása. A kérdéseket előre megírtam, kértem Fecót, bármit írjon le, amit szívesen megosztana akkor is, ha az nem kapcsolódik szorosan.

„- Váratlan volt-e a felkérés a közös tanításra?

- Igen, mert én egy tanító szerepben, el se tudtam képzelni.

- Kaptál-e korábban hasonlót?

- Ilyet nem, tartottunk már öfő órát, de az egész más.

- Miért vállaltad el, mondtál igent?

- Azért vállaltam el, mert szeretem a kihívást és ebbe sokat látok. Két barátom vállaltak ilyet, ők kb ugyan ilyen állapotban vannak, mint én (egyik jobb állapotú) és tudják jól csinálni és szeretik. Fontosnak tartom azt, hogy ne csak elméleti legyen a tudásuk, hanem legalább lássanak sérült embert, mert többször futottam olyanba, hogy tudtam, hogy ő erre fele tanult és gondoltam, megkérem, hogy segítsen, de nem, derogált neki, pedig nem nagy dolgot akartam. Talán a kabátot szerettem volna levetetni...

- Mit éreztél, gondoltál a felkéréssel kapcsolatban az első személyes megbeszélés előtt?

- Kissé félttem, hogy hogyan fog működni meg egyáltalán mit fogok csinálni, vagy miről és hogyan fogok beszélni. Ugyan voltam már alapítvánnyal úgy, hogy egyedül vezettem egy állomást, de az más, mert csak 15 perc és nem kötött.

- Ez változott-e valamilyen irányba a találkozásunk után?

- Igen, változott, mert kaptam rengeteg kérdésre választ és végig beszéltük ezt a két délutánt.

- Várod-e a tanítást, miért (igen/nem)?

- Igen, már várom, mert szeretek segíteni és szívügyemnek érzem azt, amiről fogok „tanítani”.

- Mit gondolsz munkáddal, hogyan tudsz hozzájárulni a hallgatók tanításához?

- Úgy gondolom, hogy azzal már sokat segíthetek, hamár ott vagyok és őszintén vállaszolok minden egyes kérdésre. Szerintem hogy valós képet kapjanak annak az alapja az, hogy a fejükben mik vannak és azok mért. Vagy nem mernek kérdezni, mert kiskorukba nem engedték, hogy odamenjenek a sérültekhez, ezt kellene átformálni bennük, hogy ha valóban ez az irányuk, akkor tényleg bármit

megmerjenek kérdezni. Ezáltal lesznek olyan pedagógusok, akik valóban ott vannak mindenhol, és tudják az legalapabb infókat, a többi úgy is egyénfüggő.

- Mit gondolsz, én, mint társoktató, tudok-e neked valamit adni a közös tanítással, az erre való eddigi előkészülettel?

- Igen, nagyon sokat.

- Mit gondolsz, hogyan fogadnak téged a hallgatók?

- Ezt szerintem nem lehet megjósolni mivel számos helyen voltam, rengeteg emberrel találkoztam és ahány hely annyi féle fogatásban volt részem. Azt merem állítani, hogy először félénkek lesznek, de rövid idő után elkezdnek nyitni, és akkor fogok tudni adni a hallgatóknak igazán olyat, ami ténylegesen hasznukra válik, akkor kicsit személyesebb infókkal tudok segíteni nekik.

- Jó ötletnek tartod-e a fogyatékos emberek bevonását a gyógypedagógusok képzésébe? Mi kellhet ahhoz, hogy ez megvalósuljon?

- Egyértelműen jó ötletnek tartom, mert hiába van megtanítva nekik elméleti szinten, ha nem tapasztalják meg, hogy a segítséget leginkább meg kell előznie 2-3 kérdésnek és aztán tud úgy segíteni, ahogy ténylegesen szükségünk van.

- Mit gondolsz, lehet-e, kell-e művészetet tanítani?

- Úgy gondolom, hogy tanítani nem lehet, de egy alap „tudást” igen, mint pl hogy érdemes elkezdni egy arc, áll stb festésének, a színkeverést, az árnyékolást és azt, hogy milyen anyaggal hogyan jó dolgozni. Viszont a többit annyira nem lehet behatárolni. Én kb mindenre magamtól jöttem rá, 1-2 ember segítségével. Azt gondolom, ha saját maguktól jönnek rá, az sokkal jobb.”

4.2.2. Fecó Facebook bejegyzése a közös kurzusról

„Képzeltétek, egyetemi társ-tanító voltam két alkalommal a szegedi gyógypedagógus karon, a "Művészeti nevelés módszertana" kurzusán. 😊

Vikivel a Nem Adom Fel Klubokon találkoztam, ekkor vetődött fel az együtt-munka kérdése. Akkor még nem tudtam pontosan, hogy ez mit takar, de örömmel igent mondtam. 😊😎

- Arra gondolok ilyenkor, hogy 10 éve nem gondoltam volna, hogy a Nem Adom Fel Alapítványnál fogok dolgozni, meg azt se, hogy ennyi kiállításom lesz, sőt, hogy a Dómba is hívnak...- 😊

Először neten adtam interjút Vikinek, és beszélgettünk, hogy miképp tudnánk együtt órát tartani, egész jól haladtunk. Aztán eljött hozzánk, hogy élőben is beszéljünk erről, és megnézte, hogy mi kell nekem ahhoz, hogy fessek. Szépen összeállt ez a két alkalom.

Egy élmény-alapú órát tudtunk tartani, ami szerintünk fontos. Először megérkező körrel indítottunk, majd jött a bemutatkozásom és a festményvetítés, meg persze folyamatosan lehetett bármit kérdeni. 😊

Aztán következett a festésem, amit pár szempont alapján kellett megfigyelniük a hallgatóknak, amit a következő alkalommal megbeszéltünk. Utána jött a közös alkotás a fiatalokkal: 4 képet készítettünk, zenére. Végül szituációs játékkal és zárókörrel fejeztük be az alkalmat. 😊

Elég látványos volt a szemléletváltozás, mert az első alkalommal nem sok kérdést kaptam. Nekem is az első ilyen órám volt, de a másodikon igen jól megnyitlak a hallgatók, egy fajta beszélgetés is kialakult, és tegnap amikor mentem át Szegedre a klubra, akkor rám köszöntek a hallgatók. 😎

Én nagyon jól éreztem magam, és az felemelő érzés, hogy Vikivel és - most anyámmal is - úgy érzem, tudtunk adni igazi értéket.

Bízom benne, hogy fogok tudni menni több alkalommal is.

😊😊”

IRODALOMJEGYZÉK

Alapvető Jogok Biztosának Honlapja. *Tájékoztató az alapvető jogok biztosához fordulás lehetőségeiről és feltételeiről.* Forrás: <https://www.ajbh.hu/web/guest/tajekoztato> (2022. 10. 28.)

Andorka Rudolf (2006): *Bevezetés a szociológiába.* Osiris Kiadó, Budapest. ISBN 9789633898482

Balázs János (2010): *Értékrend, egyenlőtlen esélyek és a befogadás esélyei. Kultúra és közösség, 1. 3. sz. 5–10.* http://www.kulturaeskozosseghu/pdf/2010/3/kek_2010_3_1.pdf, 2019. 03. 21. (2022. 10. 27.)

Björck-Åkesson, E., Kyriazopoulou, M., Giné, C., Bartolo, P. (2017): *Selbstreflexionsbogen für das Umfeld der inklusiven frühkindlichen Bildung und Erziehung.* Europäische Agentur für sonderpädagogische Förderung und inklusive Bildung.

<https://www.um.edu.mt/library/oar/handle/123456789/29117> (2022. 10. 28.)

- Bognár Bulcsu (2014): *A tömegmédiá és a funkcionálisan differenciáló modern társadalom kapcsolata*. In: Lányi András – László Miklós (szerk.): *Se vele, se nélküle?* CompLex Kiadó, Budapest. 143–166. ISBN 9789632953878
- Bonaccio, S., Conelly, C., Gellatly I. R., Jetha, A. (2020): The Participation of People with Disabilities in the Workplace Across the Employment Cycle: Employer Concerns and Research Evidence. *Journal of Business and Psychology*, **35**. 2. sz. 135-158.
- Forrás:
https://www.researchgate.net/publication/330828324_The_Participation_of_People_with_Disabilities_in_the_Workplace_Across_the_Employment_Cycle_Employer_Concerns_and_Research_Evidence (2022. 10. 28.)
- Dessewffy Tibor (2004): *A kocka el van veszve*. Gondolta Kiadó, Budapest. ISBN 963-9500-10-0
 Egyetemes Tervezés Információs és Kutatócsoport: *Az egyetemes tervezés elvei*.
<http://www.etikk.hu/egyetemes-tervezes/> (2022. 10. 28.)
- Feco Paulik Alkotásai: 2022. 10. 14-i bejegyzés. Forrás: <https://www.facebook.com/paulikfeco> (2022. 10. 28.).
- Ferencz Adrienn (2020): *Alapjogok veszélyhelyzetben – Milyen korlátozásokat tesz lehetővé a különleges jogrend?* Jogi Fórum. <https://www.jogiforum.hu/cikk/2020/04/28/alapjogok-veszelyhelyzetben-milyen-korlatozasokat-tesz-lehetove-a-kulonleges-jogrend/> (2022. 10. 28.)
- Fiala János (2010): A fogyatékossgal élő személyek választójogának kérdései a Kiss Alajos kontra Magyarország döntés tükrében, *Fundamentum*, **3**. 109-117.
https://epa.oszk.hu/02300/02334/00041/pdf/EPA02334_Fundamentum_2010_03_109-117.pdf (2022. 05. 24.)
- Freekey YouTube csatorna: *Freekey bemutatja: Foglalt // Freekey presents: Reserved*. Forrás: https://www.youtube.com/watch?v=hKoF_PkD0DE (2022. 10. 28.)
- Galambos Rita, Grohe Adam, Kiss László, Mikó Gábor, Takács Viktória és Vajnai Viktória: (2010): *Dilemma, disputa, demokrácia*. Demokratikus Ifjúságért Alapítvány, Budapest.
- Gerbner, G. (2000): *A média rejtett üzenete*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Göllesz Viktor (1976, szerk.): *A gyógypedagógia alapproblémái*. Medicina Könyvkiadó, Budapest.
- Hatos Gyula (1994): *Társaink az akadályozott (fogyatékos) emberek*. ÉFOÉSZ Vas megyei Csoportja, Szombathely.
- Heiszer Katalin, Katona Vanda és Kunt Zsuzsa (2019): *A részvételi paradigma áttekintése*. In: Katona Vanda, Cserti-Szauer Csilla és Sándor Anikó (szerk.): *Együtt oktatunk és kutatunk! Inkluzív megközelítés a felsőoktatásban*. 19-29. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest. ISBN 978-963-7155-85-7
- Herman, E. S. (2011): *Lépések a demokratikus média irányába*. In: Macedo, D. és Steinberg, S. R. (szerk.): *Médiajártasság*. Gondolat Kiadó, Budapest. 57–72. ISBN 978 963 693 018 9
- Hoffmann Rita és Flamich Mária (2019): A fogyatékossgkutatók emancipatív, elméleti és gyakorlati kontextusai. In: Katona Vanda, Cserti-Szauer Csilla és Sándor Anikó (szerk.): *Együtt oktatunk és kutatunk! Inkluzív megközelítés a felsőoktatásban* 35-48. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest. ISBN 978-963-7155-85-7
- Hoffman István és Szatmári Andrea (2019): The Transformation of the Municipal Benefit System in Hungary in the Last Decade. *Lex localis – Journal of Local Self-Government* **17**. 3. sz. 535-559.
- Karikó Sándor (2005): *Konformitás és nevelés*. OKKER Rt., Budapest.
- Katona Vanda és Sándor Anikó (2019): *Az inkluzív oktatásban rejlő lehetőségek és kihívások*. In: Katona Vanda, Cserti-Szauer Csilla és Sándor Anikó (szerk.): *Együtt oktatunk és kutatunk! Inkluzív megközelítés a felsőoktatásban* 124-134. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest. ISBN 978-963-7155-85-7
- Kiss Barnabás (é.n.): *Emberi jogok – alapjogok általános kérdései*. 1-23. Forrás: <http://www.juris.u-szeged.hu/download.php?docID=48277> (2022. 10. 28.)
- Könczei György (2009, szerk.): *Fogyatékossgtudományi tanulmányok I. Disability Studies*. Fogyatékossgtudományi Fogalomtár. Forrás: <https://mek.oszk.hu/09400/09410/09410.pdf> (2022. 10. 28.)
- Könczei György (2019): *Előszó*. In: Katona Vanda, Cserti-Szauer Csilla és Sándor Anikó (szerk.): *Együtt oktatunk és kutatunk! Inkluzív megközelítés a felsőoktatásban*. 11-18. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest. ISBN 978-963-7155-85-7
- Kulcsár Kálmán (1982): *Gazdaság, társadalom, jog*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. ISBN 963-221-121-9

- László János és Vincze Orsolya (2006): *Alkalmazott szociálpszichológia*. In: Bagdy Emőke – Klein Sándor (szerk.): *Alkalmazott pszichológia*. Edge 2000 Kiadó, Budapest. 141–159. ISBN 9638692740006
- Ludányi Ágnes (2010): A felnőttek tanításának – tanulásának, értékelésének pszichológiai aspektusai. *Új Pedagógiai Szemle*, **60**. 10-12. sz. 210-214.
- Magyar Miklós (2009): Szerepváltozások? Kompetenciák. Kockázati tényezők. *Szín*, **14**. 6. sz. 82-87.
- MEOSZ honlapja (2018): *Az Ésszerű alkalmazkodás fogalma a hazai anti-diszriminációs szervek gyakorlatának tükrében*. Forrás: <http://www.meosz.hu/efop522/az-esszeru-alkalmazkodas-fogalma-hazai-anti-diszriminacios-szervek-gyakorlatanak-tukreben/> (2022. 10. 28.)
- MEOSZ honlapja (2019): Felvételi tájékoztató. Forrás: <http://www.meosz.hu/mozgaskorlatozott-vagyok/felsooktatastajekoztato/#:~:text=1%20A%20fogvat%C3%A9koss%C3%A1ggal%20%C3%A9%20hallgat%C3%B3k%20seg%C3%ADt%C3%A9s%C3%A9t%20fels%C5%91oktat%C3%A1si%20int%C3%A9zm%C3%A9nyi,technikai%20seg%C3%ADts%C3%A9gny%C3%BAjt%C3%A1st%20%C3%A9s%20szolg%C3%A1ltat%C3%A1sokat%20veheti%20ig%C3%A9nybe.%20Tov%C3%A1bbi%20elemek> (2022. 10. 28.)
- Mile Anikó Eszter (2016): *Gyógypedagógiai szakértelem, szerepek és kompetenciák az együttnevelés szolgálatában*. https://edit.elte.hu/xmlui/static/pdf-viewer-master/external/pdfjs-2.1.266-dist/web/viewer.html?file=https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/37678/mile_aniko_eszter_disszertacio.pdf?sequence=1&isAllowed=y (2022. 10. 26.)
- Mikola Orsolya (2015): *Interjú Dr. Könczei Györggyel*. Jogi Fórum. Budapest. <https://www.jogiforum.hu/interju/2015/02/16/dr-konczei-gyorgy/> (2022. 10. 28.)
- Mikola Orsolya (2017): *Ésszerű alkalmazkodás – Aktuális kérdések a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény monitorozásával kapcsolatban*. Jogi Fórum. Forrás: <https://www.jogiforum.hu/cikk/2017/10/10/esszeru-alkalmazkodas-aktualis-kerdesek-a-fogyatekosjogi-ensz-egyezmeny-monitorozasaval-kapcsolatban/> (2022. 10. 28.)
- Mócz Dóra (2013): *A felnőttkori tanulás új stratégiái és módszerei*. In: Karlovitz János és Torgyik Judit (szerk.): *Vzdelávanie, výskum a metodológia*. 199-210. International Research Institute, Komárno. ISBN 9788097125110
- Molnár László (2020): *A rendszer- és hálózatszemlélet jelentősége az IKT társadalmi hatásainak modellezésében*. In: Sasvári Péter (szerk.): *Rendszerszemlélet*. 13-32. Dialóg Campus, Budapest. DOI: 10.36250/00734.00
- Nádizumzum Zenekar YouTube csatorna (2020): Segített vizuális alkotás. <https://www.youtube.com/watch?v=MEiKNGnWfjw> (2022. 10. 28.)
- Nagy Ádám és Trencsényi László (2012): *Szocializációs közegek a változó társadalomban*. ISZT Alapítvány, Budapest. ISBN 978 963 08 4141 2
- Novák Géza Máté (2012): *A felnőttkor pedagógiája*. 6. és 13.4.2 fejezetek. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest. https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/20090007_a_felnottkor_pedagogiaja/TANANYAG/01_1.html (2022. 10. 25.)
- Pálfy Gyula (2021): *Az ENSZ létrejötte és működése*. Bornemissza Péter Gimnázium, Történelem, 12. évfolyam. Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=qPsV6vvNNGM> (2022. 10. 26.)
- Petri Gábor (2019): Az emberi jogok és a fogyatékos emberek társadalmi mozgalmá. *Fogyatékos és Társadalom*, **1**. 29-56.
- Sándor Anikó (2017): „Úgy kell kezelni őket, mintha tényleg igazi felnőttek lennének...”. *Esély*, **2**. 29-54. https://esely.org/kiadvanyok/2017_2/Esely_2017-2_3_Sandor_Ugy_kell_kezeln.pdf (2022. 05. 24)
- Sári Szilvia (2013): *Andragógia és felsőoktatás*. Stratégiakutató Intézet, Budapest. ISBN 978 615 80038 0 3
- Sasvári Péter (2020): *Rendszerszemlélet és rendszerelmélet*. In: Sasvári Péter (szerk.): *Rendszerszemlélet*, 33-50. Dialóg Campus, Budapest. ISBN 978-963-531-261-0
- Szabó Laura (2003): *A társadalmi támaszt nyújtó személyes kapcsolatháló és a szubjektív életminőség összefüggései az egészséges és a mozgáskorlátozott személyek körében*. Ph.D. értekezés. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/95/1/szabo_laura.pdf (2022. 10. 28.)
- Somlai Péter (2008): *Társas és társadalmi*. Napvilág Kiadó, Budapest. ISBN 978-963-9697-28-7
- SZTE/ Közérthetőségi Szócikk Adatbázis: *Alapjogok*. Forrás: <https://u-szeged.hu/efop362-00007/minden-szocikk/alapjogok> (2022. 10. 27.)

TASZ – Társaság a Szabadságjogokért YouTube csatornája (2012): *Választójog és fogyatékoság (Suffrage and Disability)* Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=PBgao8ZklGY&t=68s> (2022. 10. 29.)

Tiszai Luca (2012): Munkánk és emberképünk. *Kapocs*. **11.** 1 sz. 48-51. https://epa.oszk.hu/02900/02943/00052/pdf/EPA02943_kapocs_2012_1_48-51.pdf (2022. 10. 28.)

Tiszai Luca (2018): From Charity to Equality: Striving for Social Inclusion of People With Severe Disabilities as a Pathway Toward Human Flourishing. *The Journal of Social Work Values and Ethics*, **15.** 6. sz. 23–33.

Tiszai Luca és Váróczy Viktóra (2022): Kalandterápiás és művészetterápiás elemek szerepe súlyosan-halmozottan fogyatékos személyekkel való találkozás facilitálásában. *Különleges Bánásmód*. **8.** 2. sz. 89-96.

Váróczy Viktória és Tiszai Luca (2021): *A média mint lehetőség a fogyatékos emberek társadalmi befogadásában*. JGYF Kiadó, Szeged. ISBN 978-615-5946-33-2

Váróczy Viktória, Dér Anna Lilla, Gyurané Arnold Márta, Kubinyi Emese, Marton Ildikó Veronika és Morovik Pálma (2022): *A szabadidő egyetemes tervezése a családban –képzés és kiadványok*. In: Farkasné Gönczi Rita és Kármán Bianka (szerk.): Könnyen érthető kommunikáció, egyenlő esélyű hozzáférés. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest. 99-100.

Vitányi István (1997): *A szociáldemokrácia jövőképe – Alapértékek*. Napvilág Kiadó, Budapest.

2007. évi XCII. törvény a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről, Article 12, Equal recognition before the law.

Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0700092.TV> (2022. 05. 24.)

2013. évi CLV. törvény a támogatott döntéshozatalról.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300155.tv> (2022. 05. 24.)

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről, Második rész a cselekvőképesség.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1300005.TV> (2022. 05. 24.)

2007. évi XCII. törvény a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0700092.TV> (2022. 05. 01.)

FELADATGYŰJTEMÉNY A KÖNNYEN ÉRTHETŐ NYELV ALKALMAZÁSÁHOZ

Ladányi Lili és Magyar Ágoston

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Gyógypedagógus-képző Intézet,
Szeged

ladanyi.lili@szte.hu
magyar.agoston@szte.hu

A feladatgyűjtemény a gyógypedagógia-tanár mesterszak képzésben résztvevő hallgatók számára készült azzal a céllal, hogy az alapképzésben megszerzett elméleti tudásukat ismételve és alkalmazva gyakorlati ismereteiket bővítsék a könnyen érthető nyelvvel kapcsolatban. Az elkészült anyag azonban más területen dolgozó/tanuló személyek számára is hasznos lehet, akik mindennapi életük, vagy munkájuk során kommunikációs nehézséggel élő személyekkel találkoznak.

A tananyag tartalmát tekintve gyakorlati feladatokon keresztül járja körül a könnyen érthető nyelvvel kapcsolatos, eddig ismert szabályokat, irányelveket.

1. Bevezetés, a tanegység célja

A tananyag célja, hogy a hallgató számára olyan átfogó ismereteket adjon a könnyen érthető nyelv témakörében, hogy képessé váljon a gyakorlati munkája során is az értelmileg akadályozott személyek számára szóban könnyen érthető üzenetek átadására, sztenderd írásbeli szövegek könnyen érthetőre fordítására, illetve könnyen érthető szövegek írására, információk megértését segítő, megfelelő képek alkalmazására.

Mivel a gyógypedagógusok szaktudásának alkalmazhatósági területe folyamatosan bővül, így könnyen érthető anyagok felhasználási területeinél is érdemes a köznevelésben megjelenő tananyagokon túl az értelmileg akadályozott személyek mindennapi életében felmerülő problémákra is választ adni a módszer alkalmazásán keresztül. A tananyag ennek az attitűdnek a fejlesztését is célul kívánja tűzni.

2. A könnyen érthető nyelvvel kapcsolatos általános tudások, ismeretek

2.1. Jogszabályi háttér - az információkhoz való egyenlő esélyű hozzáférés

A fogyatékos személyek egyenlő esélyű hozzáférhetőségét illetően néhány törvény kihirdetésé jelentős mértékű szemléletváltást hozott hazánkban. Ilyen törvények voltak A fogyatékos személyek és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény, majd a 2003. évi CXXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról és a 2007. évi XCII. törvény a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről. Kezdetben az akadálymentesítést alapvetően a mozgáskorlátozott személyek szükségleteire reflektáló középületek átalakítása jelentette, majd később ezt egészítette ki az egyetemes tervezés keretein belül a közszolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés is.

Az 1998. évi törvény szerint: „a közszolgáltatás egyenlő eséllyel hozzáférhető akkor, ha igénybevétele – az igénybe vevő állapotának megfelelő önállósággal – mindenki, különösen a mozgási, látási, hallási, mentális és kommunikációs funkciókban sérült emberek számára akadálymentes, kiszámítható, értelmezhető és érzékelhető; továbbá az az épület, amelyben a közszolgáltatást nyújtják, mindenki számára megközelíthető, a nyilvánosság számára nyitva álló része bejárható, vészhelyzetben biztonsággal elhagyható, valamint az épületben a tárgyak, berendezések mindenki számára rendeltetésszerűen használhatók és a szolgáltatások egyformán igénybe vehetők.” Az információk akadálymentesítésének egyik formája a könnyen érthető nyelv, amely a köznyelvben megjelenő információ fontos tartalmi egységeinek megjelenítése, vagy önálló információs tartalom kidolgozása egyszerű, letisztult formában. Tulajdonképpen a köznyelv egyik változata, mely annak szókészletét használja, alapvető szabályrendszerét követve, és az információ megértését szolgálja.

A Magyarországon a fogyatékosügyei közpolitika alapidokumentumának a 2007-ben a XCII. törvénnyel kihirdetett, a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezmény (2006) tekinthető (Horváth, 2021). Az ENSZ-egyezmény (2006) a könnyen érthető nyelvvel kapcsolatban egyrészt olyan általános rendelkezéseket tartalmaz, amelyeket minden infokommunikációs akadálymentesítés során figyelembe kell venni (2., 3., 4. és 9. cikkek), másrészt kijelöli az élet azon területeit, ahol különösen indokolt lehet a könnyen érthető nyelv biztosítása (21., 24., 29. és 30. cikkek).

A fent említett cikkek alapján a kommunikáció fogalmába tartozik az egyszerű szöveg, a kommunikáció alternatív módozatai, eszközei és formái is. Ebben a megközelítésben tehát a könnyen érthető nyelv is. A 9. cikk foglalkozik a hozzáférhetőség kérdésével részletesen. Ez alapján elmondható, hogy az információkhoz és kommunikációhoz, illetve az információs és kommunikációs technológiákhoz és rendszerekhez azért kell hozzáférést biztosítani, hogy lehetővé váljon a fogyatékossgal élő személyek számára az önálló életvitel és a teljes körű részvétel az élet valamennyi területén (Horváth, 2017).

Feladat: Olvassák el a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény (Elérhető: <https://efoesz.hu/erdekvedelem-jog/ensz-egyezmey/>) 21. cikkét a véleménynyilvánításról és a szólás szabadságáról, valamint a 29. cikkét az információkhoz való hozzáféréstől és a politikai életben és közéletben való részvételtől! Gyűjtsék ki a cikkekből a könnyen érthető nyelvvel összefüggésbe hozható részeket!

2.2. A sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelveinek vonatkozó részei

Az Oktatási Hivatal (2020a) által közzétett A sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelvei (továbbiakban: Irányelvek) a Nemzeti Alaptanterv gyógypedagógiai alkalmazásához készült. Az Irányelvek fogyatékossgai típusonként foglalják össze a fogyatékos gyermekek életkori sajátosságait, a jellegzetes képességhiányokat, képességzavarokat, és az ezekből fakadó sajátos nevelési szükségleteket. Az Irányelvek alapján értelmileg akadályozott tanuló esetében mérsékelt vagy súlyos fokú intellektuális képességzavarral kell számolnunk, melynek következtében jelentős nehézségek mutatkoznak az adaptív jártasságok terén, azaz a különféle életvezetési feladatok megoldásában, az általános társadalmi, környezeti elvárásokhoz való alkalmazkodásban. Az érintetteknek általában tartós támogatásra van szükségük felnőttkorban is. Részben a kognitív feldolgozás módosult menete miatt, részben egyéb járulékos okok (például az észlelési és feldolgozási funkciók gyengébb működése) miatt szinte mindig találkozunk a pszichés, a kommunikációs, a szociális és a motoros képességek meglassult és/vagy módosult fejlődésével is. A tanulás szempontjából az említett csoport fontos jellemzői az általánosan meglassúbbodott fejlődési tempó, a tanulási folyamatok időbeli elnyújtottsága, egyes esetekben eltérő mértékben és ritmusban váltakozó stagnálásokkal, megtorpanásokkal és megugrásokkal; az egyenetlen, töredezett képességprofil, valamint a kommunikációs szituációk feldolgozásának nehézségei: a beszédészlelés, beszédértés, a kifejezőkészség, a szókinccs területén mutatkozó elmaradások, valamint a közvetett utalások, nonverbális, kiegészítő jelzések pontatlan vagy hiányzó értelmezése (Oktatási Hivatal, 2020a).

Feladat: Olvassák el az Oktatási Hivatal (2020a) által közzétett A sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelveiben „A középsúlyos értelmi fogyatékos tanulók iskolai nevelésének- oktatásának irányelvei” című fejezetet!

(Letölthető: https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/kerettanterv/SNI_iranyelvek.docx)

Keressék ki és jegyzeteljék ki az értelmileg akadályozott tanulók kommunikációjára vonatkozó információkat!

2.2. A kerettantervek vonatkozó részei

Az Oktatási hivatal (2020b) által a középsúlyos értelmi fogyatékos tanulók számára kiadott kommunikáció és olvasás-írás tantárgyi kerettantervekben különböző utalásokat találhatunk a könnyen érthető nyelv alkalmazására. A kerettanterv szerint a fejlesztés során minden alternatív kommunikációs lehetőség támogatását igénybe kell venni, ebbe beletartozhatnak a könnyen érthető nyelv írásbeli és szóbeli formái is. Feladatként határozza meg, hogy a tanulók elemi szintű önállósággal tudjanak eligazodni a közvetített ismeretek birtokában a társadalmi jelenségek között, a tömegkommunikációs és információs eszközök biztonságos és mértékletes használatának elsajátításával és segítséggel az eszközök által közvetített információk értelmezésében, feldolgozásában. További célul tűzi ki, hogy a tanulók legyenek képesek az információkat elemi szinten megszerezni, átadni, legyenek képesek könnyen érthető, rövid szöveg elolvasására, értelmezésére, és néhány egyszerű gondolat leírására.

Feladat: Keressenek az Oktatási Hivatal (2020b) által közzétett középsúlyos értelmi fogyatékos tanulók számára kiadott *kommunikáció tantárgyi kerettantervben* (letölthető:

https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/kerettanterv/ksni_1_8/Kommunikacio.doc)

és az *olvasás-írás tantárgyi kerettantervben* (letölthető:

https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/kerettanterv/ksni_1_8/Olvasas-iras.doc) olyan

tananyagrészeket, ahol szükséges lehet könnyen érthető anyagok elkészítésére és használatára! Ötleteljenek! Milyen konkrét témában készítenének könnyen érthető anyagokat?

2.3. A könnyen érthető kommunikáció/nyelv fogalma és meghatározásai

A „könnyen érthető kommunikáció” megnevezésből alakult ki a KÉK, mint mozaikszó. Az utóbbi időben azonban a szegedi Könnyen Érthető Információs Központ munkatársai a könnyen érthető kommunikáció helyett következetesen a „könnyen érthető nyelv” kifejezést használják.

A könnyen érthető kommunikáció meghatározására több példát is találhatunk a magyar nyelvű szakirodalmakban. Ebből idézünk hármat:

1. „A szóbeli, vagy írásbeli tájékoztatásnak az a módja, amely információt ad olyan emberek számára, akik (meg)értési problémával élnek” (Csató és mtsai, 2009. 46. o.).
2. „Az önálló, másoktól független életvitelnek, az önérvényesítésnek nélkülözhetetlen feltétele, hogy ne legyünk elzárva az információktól, és így a döntés lehetőségétől. Ez az értelmileg akadályozott személyek esetében is létfontosságú. A könnyen érthető kommunikáció, mint az információk akadálymentesítésének, mindenki számára hozzáférhetővé tételének technikája gyakorlatilag ezt a fajta segítséget kínálja fel” (Horváth, 2017. 160. o.).
3. „A könnyen érthető kommunikáció a köznyelvben, vagy összetettebb nyelvi szinten megjelenő információ tartalomegységeinek megjelenítése, vagy önálló információs tartalom kidolgozása egyszerű, letisztult formában, mely az információ megértését szolgálja. A könnyen érthető kommunikáció gyakorlatában a nyelvtant, mint a nyelv teljes rendszerét sok esetben egyedi szabályok mentén alkalmazza. Az információ könnyen érthető kommunikáció alkalmazásával történő feldolgozását, az adaptáció tartalmi és formai szabályainak betartása mellett, a képek és illusztrációk adekvát alkalmazása segíti” (Farkasné, 2021. 75. o.).

Feladat: Mit gondol, miért lehet találébb megnevezés a „könnyen érthető nyelv”, mint a „könnyen érthető kommunikáció”? Alkossanak két csoportot és vitassák meg az érveket és ellenérveket a két elnevezéssel kapcsolatban!

Feladat: Horváth Péter László megfogalmazza, hogy a könnyen érthető kommunikációra lehet szemléletmódként, módszerként és eszközként is tekinteni (Keszey, 2021). Mit gondol, mit takarhat ez a három funkció?

Feladat: Az 1. ábrán a könnyen érthető szöveg könnyen érthető leírását láthatják. Mit gondolnak, miért fontos, hogy az intellektuális képességzavarral élő személyek is tisztában legyen a könnyen érthető nyelv fogalmával?

Feladat: Milyennek látják az 1. ábrán látható könnyen érthető anyagot? Gyűjtsenek észlelhető formai és tartalmi jellemzőket!

Mi a könnyen érthető szöveg?

A könnyen olvashatóság mellett fontos,
hogy a szöveg tartalmát is értsem.

Vannak emberek,
akik a bonyolult szöveget könnyen megértik.
Vannak olyan emberek is,
akik a könnyen érthető szöveget értik meg.

A könnyen érthető szövegek
azoknak az embereknek szólnak,
akik a bonyolult szöveget nem értik.

A képen egy logót látsz.
A logó a könnyen érthető információt jelöli.
A logó egy ábra.
Ez a logó a szegedi
Könnyen Érthető Információs Központ logója.

Ezen a képen is egy logót látsz.
Ez a logó is a könnyen érthető információt jelöli.
Ez a logó az Inclusion Europe logója.

Mind a két logó ugyanazt jelöli:
a könnyen érthető információt.
Ha az egyik logót látod egy kiadványon,
azt jelenti,
hogy a szöveg könnyen érthető.

1. ábra:

A könnyen érthető szöveg könnyen érthető leírása (saját készítés)

2.4. A könnyen érthető nyelv célcsoportjai

A könnyen érthető nyelv egy meghatározott célközönség számára biztosítja az információkhoz való hozzáférést. Farkasné Gönczi Rita (2018) szerint a kommunikációs akadálymentesítés célcsoportjának összetétele, az utóbbi évtizedek során jelentős változásokat mutatott: célközönség

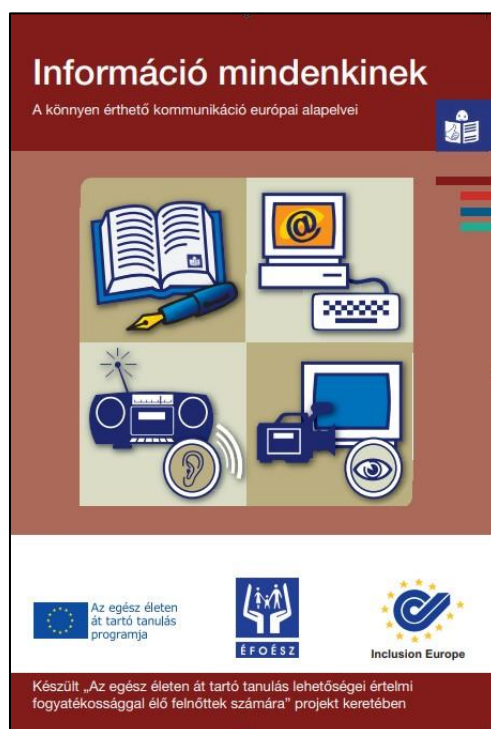
spektruma kiszélesedett, egyre több sajátossággal bíró személy számára nyújt segítséget az említett módszer.

Az IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) 2010-ben megjelent „120 irányelvek a könnyen olvasható szövegekhez” írt útmutatójában a szerzők két csoportra osztották a könnyen érthető anyagok felhasználóinak körét, az alkalmazás időbeli hatályának szükségessége szerint. Az első csoportot a sérült személyek alkotják nézetükben, akiknek állandó igénye van ezen anyagokra (IFLA, 2021). Megjegyzendő, hogy a könnyen érthető nyelv elsődleges célcsoportjára, a hazai terminológia, az „értelmi akadályozottság”, valamint az „intellektuális képességzavar” fogalmakat alkalmazza (Hatos, 2010; Lányiné, 2009). A második csoportba azon személyeket sorolták, akik a korlátozott nyelvi esetleg olvasási képességük miatt egy bizonyos időintervallumban hasznosíthatják az ezen elv alapján alkotott dokumentumokat. Farkasné Gönczi Rita (2018) olvasatában, a másodlagos célcsoportot a megértési problémákkal rendelkező emberek alkotják. Az IFLA (2010) irányelvek nem rögzítik szó szerint, de egy harmadlagos célcsoport is azonosítható, amibe tulajdonképpen akárki beletartozhat (Farkasné, 2018).

Feladat: Soroljon fel érveket a könnyen érthető nyelv elsődleges és másodlagos célcsoportjai mellett!

2.5. A könnyen érthető nyelv Magyarországon is alkalmazott szabályrendszerei

Jelenleg Magyarországon a könnyen érthető nyelv mint módszer kapcsán alkalmazott szabályok leginkább 4 szabályrendszerre épülnek. Az első, így legkorábbi ilyen Csató Zsuzsa által 2002-ben szerkesztett „Egyszerűen, érthetően: útmutató könnyen érthető tájékoztatók készítéséhez”, azonban ma már ezt kevésbé használjuk (Farkasné, 2018). A Down alapítvány a Mentális Akadálymentesítés projekt során dolgozta ki saját szabályrendszerét egy kiadvány formájában „Hogyan készítsünk könnyen érthető segédanyagot? - Irányelvek” címmel, melynek használatára kizárólagosan az alapítvány jogosult (Horváth, 2020). Talán a legismertebb szabályrendszert az Inclusion Europe dolgozta ki, melyet az ÉFOÉSZ fordított magyarra és az „Információ mindenkinek – A könnyen érthető kommunikáció európai alapelvei” nevet viseli (Inclusion Europe és ÉFOÉSZ, 2009a; Horváth, 2020). A legfrissebb, Magyarországon is megjelent szabályrendszer az IFLA által 2010-ben kiadott, „Guidelines for Easy-to-Read Materials” című irányelv fordítása (Horváth és Ladányi 2021).

2. ábra:

Az ÉFOÉSZ és az Inclusion Europe által kiadott alapelvekről szóló kiadvány borítója (Inclusion Europe és ÉFOÉSZ, 2009a)

Feladat: Készítsen gondolattérképet az Inclusion Europe „Információ mindenkinek – A könnyen érthető kommunikáció európai alapelvei” című kiadvány 5-8. oldalán található információkról! (Elérhető: https://efoesz.hu/wp-content/uploads/2015/10/binder-information_for_all.pdf)

2.6. A könnyen érthető kommunikáció nyelvi szintjei

A magyar nyelvű könnyen érthető kommunikáció nyelvi szintjét *Farkasné a Könnyen érthető kommunikáció – Könnyen érthető élet* (2022) weboldalán a Közös Európai Referenciaszinthez (KER) mérte, így az A1-A2 alapszintű nyelvhasználatnak felelteti meg. A nyelven belüli kommunikációs szinteket komplexitásukhoz mérten rangsorolja. Az öt szint közül az első szintre került az AAK (Augmentatív és alternatív kommunikáció), a második helyen van a könnyen érthető kommunikáció, amit az egyszerű nyelv, a köznyelv és a szaknyelv követ.

	1. szint	2. szint	3. szint	4. szint	5. szint
Nyelven belüli kommunikációs szintek magyarul	AAK elemei	könnyen érthető kommunikáció	egyszerű nyelv	köznyelv	szaknyelv
Nyelven belüli kommunikációs szintek németül	unterstützte Kommunikation	Leichte Sprache	Einfache Sprache	Standardsprache	Fachsprache
Nyelven belüli kommunikációs szintek angolul	supported communication	Easy to understand/read communication	Plain Language	Standard Language	Technical Language
Közös Európai Referenciaszint (KER)		A1-A2	A2-B1	B1-B2	C1-C2
alkalmazható szintaktikai nyelvi szint	1	2/1, 2/2, 2/3	2/1, 2/2, 2/3	2/1, 2/2, 2/3, 2/4	2/2, 2/3, 2/4

3. ábra

Nyelven belüli kommunikációs szintek (*Könnyen érthető kommunikáció – Könnyen érthető élet*, 2022)

Farkasné (2021) a tanulmányában kitér a nyelvi szintekre mondattani (szintaktikai szempontból is, melyek a következőképpen alakulnak:

1. szint: Egyszerű, minimális mondat, mely az alanyon és állítmányon kívül a hozzájuk kötött bővítményt tartalmazza. Javasolt, hogy maximum 8 szóból álljon a mondat. Illetve itt szerepelhet a tőmondat, mely alanyt, állítmányt tartalmaz.

2. szint: Egyszerű bővített mondat, amely a kötött bővítmények mellett egyéb bővítményeket tartalmaz. Javasolt, hogy maximum 8 szóból álljon a mondat. A 2-es szinten írt szöveg az 1-es szint mondatszerkezetét is alkalmazza.

3. szint: Összetett mondatok (szerves alá- vagy mellérendelő, illetve szervetlen), amelyek javasoltan maximum 2 tagmondatból állnak. Az alárendelő mondatok esetében az állítmányi, alanyi, tárgyi, határozói, jelzői utalószavakat kerüljük (pl. mutató névmás), helyettük valódi kötőszavakat érdemes alkalmazni (pl. hogy). A lineáris történetvezetés érdekében a főmondat megelőzi a mellékmondatot. A kapcsolatos mellérendelő mondatok esetén vessző vagy kötőszó használatos, míg a több szóból álló kötőszókapcsolatokat érdemes kerülni. Az ellentétes, a választó, a következtető és a magyarázó mellérendelő mondatokban is az egy elemű kötőszó a megfelelő. A 3-as szinten írt szöveg az 1-es és a 2-es szint mondatszerkezetét is alkalmazza.

4. szint: Többszörösen összetett mondat alkalmazása esetén a mondat összefüggései nehezen értelmezhetők. Ha mégis alkalmazni kell, akkor mellérendelő tagmondatokat érdemes, amely biztosítja a lineáris történetvezetést. Ha csak lehet a többszörösen összetett mondat tagmondataiból külön egyszerű mondatokat célszerű kialakítani. Ezen a nyelvi szinten elfogadható a mutató névmások alkalmazása. A 4-es szinten írt szöveg az 1-es, a 2-es és a 3-as szint mondatszerkezetét is alkalmazza.

Feladat: Írjanak példamondatokat mind a 4 szintaktikai szempontból elkülönített nyelvi szintre!

2.7. A könnyen érthetőséget jelölő logók

Können érthető írott anyagok készítésénél figyelembe kell vennünk, hogy a szöveg csak akkor válik hivatalosan is könnyen érthetővé, ha azt megfelelő logóval látjuk el. Ez segíti az olvasót, hogy megtalálhassa a számára készült szöveget. Ezért érdemes mindig a kiadvány borítóján elhelyezni a könnyen érthető jelet. Európában az Inclusion Europe által bevezetett logónak a használata a legelterjedtebb. Ennek a logónak a használata ingyenes, de vannak szabályai, melyekről a szervezet honlapján lehet többet olvasni (*Inclusion Europe, 2022*).

4. ábra

Az Inclusion Europe által készített KÉK logó (*Inclusion Europe, 2022*)

A magyarországi Down Alapítvány (Gruiz, é.n.) is rendelkezik saját logóval, ami a Mentális Akadálymentesítés projektjük során, a saját szabályrendszerükhöz készült. Ez a KÉR nevet kapta.

5. ábra

A Down Alapítvány KÉR logója (Gruiz, é.n.)

A szegedi Könnyen Érthető Információs Központnak is vannak saját logói. Ezeket a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Gyógypedagógus-képző Intézet hallgatói tervezték. Van egy általános logó, amit a könnyen érthető anyagokra teszünk rá, és külön logóval látjuk el a csak képi kommunikációval készült olvasnivalót, külön jelöljük, ha a szöveghez tartoznak az értelmezést segítő képek, illetve, ha csak szöveges, írott információkat tartalmaznak.

6. ábra

Ez a logó jelöli, hogy az olvasnivaló könnyen érthető (Könnyen érthető Információs központ honlapja).

7. ábra

Ezzel a logóval jelöljük a csak képes üzenetet tartalmazó olvasnivalókat (Könnyen érthető Információs központ honlapja).

8. ábra

Ezzel a logóval jelöljük a képes és szöveges üzenetet is tartalmazó olvasnivalókat (Könnyen érthető Információs központ honlapja).

9. ábra

Ezzel a logóval jelöljük a csak szöveges üzenetet tartalmazó olvasnivalókat (Könnyen érthető Információs központ honlapja).

Feladat: Milyen feltételekhez kötött az *Inclusion Europe* (2. ábra) logójának a használata? Beszéljék meg kiscsoportokban, hogy még kiknek és milyen területen lehet hasznos a könnyen érthető kommunikáció!

3. A könnyen érthető szóbeliség

3.1. a könnyen érthető szóbeliség szabályai

Az *Inclusion Europe* és az ÉFOÉSZ (2009a) „Információ mindenkinek” című kiadványa alapján szóbeli közlésünk akkor lesz könnyen érthető, ha a beszélő személy tisztán ejti ki a szavakat, lassan beszél és megfelelően artikulál, megfelelő hangerőt használ (nem túl hangos, nem túl halk), és amennyire lehet háttérzaj mentesen kommunikál. Figyeljen arra, hogy hagyjon rövid szünetet a lényegesebb gondolatok után, így mindenki megértheti az első részt, mielőtt több információt kap. Hagyjunk elég időt az információ megértésére. A fontosabb információkat megismételhetjük többször is. Egyszerre csak egy dologról beszéljünk. Figyeljünk arra, hogy olyan szavakat használjunk, amelyek könnyen érthetőek, éppen ezért kerüljük az idegen szavak és a különböző nyelvjárások használatát.

A szabályok részletes, pontokba szedett leírása ezen a linken található: https://efoesz.hu/wp-content/uploads/2015/10/binder-information_for_all.pdf

Feladat: Nézzék meg a „Miért jó nekem a könnyen érthető kommunikáció” című animációs filmet! (Elérhető: <https://www.youtube.com/watch?v=hsYY6ptugy0>) Gyűjtsenek észlelhető formai és tartalmi jellemzőket a szóbeliségre vonatkozóan!

4. A könnyen érthető írásbeliség

4.2. A könnyen érthető írásbeliség formai szabályai - a könnyen olvasható szöveg

Az *Inclusion Europe* és az ÉFOÉSZ (2009a) „Információ mindenkinek” című kiadványa alapján az írásos információ átadás során figyelembe kell vennünk a szöveg tartalmát és a formaiságát is. A formaiság ez esetben a könnyen olvashatóságot jelenti: Azokat a tulajdonságokat, amelyek megkönnyítik a szöveg észlelését. E tekintetben beszélhetünk a betűkről, a szöveg elhelyezkedéséről és annak külalaki tényezőiről. A betűknél a kiadvány azt ajánlja, hogy ne használjunk talpas betűtípust, azok ne legyenek túl közel egymáshoz, ne legyenek túl halványak, ne használjunk dőlt, vagy különlegesen szerkesztett betűket. Ehelyett az Ariel vagy a Tahoma betűtípust preferálja. Legyenek nagyobb, minimum 14-es méretűek a betűk, az egész szövegben egy betűtípus forduljon csak elő és teljes szavakat ne írjuk nagy betűkkel. Ezen kívül felsorol pár nehezítő tényezőt is, ilyen az aláhúzás, a színek. A szöveg elhelyezkedéséről és külalaki tényezőivel kapcsolatban elmondható, hogy az azonos témákat érdemes egy helyen közölni. Legyen a szöveg bal oldalt, oldalszámozással, de sorkizárt és behúzás nélkül. Minden új mondatot, új sorban kell kezdeni, azonban a hosszabb mondatokat logikusan kell kettéválasztani. Egy felsorolás esetében gondolatjellel jelöljük az újabb pontokat, ne vesszővel. A bekezdések után pedig hagyjunk szünetet, ezzel tagolva írásunkat. Mindez azt szolgálja, hogy az információ akadálymentesen áramoljon az olvasó felé (*Inclusion Europe* és ÉFOÉSZ, 2009a).

A szabályok részletes, pontokba szedett leírása ezen a linken található: https://efoesz.hu/wp-content/uploads/2015/10/binder-information_for_all.pdf.

Feladat: Elemezzék az ábrákat (10-17. ábra) könnyen olvashatósági szempontból!

<p style="text-align: center;">1.</p> <p>Sok olyan szöveg van, amit nehéz megérteni, pedig sok hasznos tudás van bennük. Mi ebben a házirendben próbáltunk érthetően fogalmazni és képeket használni, hogy Ti könnyebben megismerhessétek a jogaitokat, a kötelezettségeiteket és az iskolátok szabályait</p>	<p style="text-align: center;">2.</p>
--	---

10. ábra

Könnyen és nehezen olvasható szöveg a) (Saját készítés)

<p style="text-align: center;">1.</p> <p>1. Amíg az iskola tagja vagy, teljesítsd a házirend szabályait!</p> <p>2. Ha nem értesz valamit a házirendben, akkor kérdezz meg egy tanár nénit vagy egy tanár bácsit!</p> <p>3. Ha valaki nem engedi meg, hogy azt csináld, amit neked szabad, akkor kérj segítséget egy tanár nénitől vagy egy tanár bácsitól!</p> <p>4. Teljesítsd a szabályokat! Ha nem teljesíted, akkor büntetést kapsz a tanár nénitől vagy a tanár bácsitól.</p>	<p style="text-align: center;">2.</p> <p>1. Amíg az iskola tagja vagy, teljesítsd a házirend szabályait!</p> <p>2. Ha nem értesz valamit a házirendben, akkor kérdezz meg egy tanár nénit vagy egy tanár bácsit!</p> <p>3. Ha valaki nem engedi meg, hogy azt csináld, amit neked szabad, akkor kérj segítséget egy tanár nénitől vagy egy tanár bácsitól!</p> <p>4. Teljesítsd a szabályokat! Ha nem teljesíted, akkor büntetést kapsz a tanár nénitől vagy a tanár bácsitól.</p>
---	---

11. ábra

Könnyen és nehezen olvasható szöveg b) (Saját készítés)

<p style="text-align: center;">1.</p> <p>Az iskolai ünnepekre a fiúk vegyenek fel fehér inget és fekete nadrágot. A lányok vegyenek fel fehér inget és fekete szoknyát vagy fehér inget és fekete nadrágot.</p>	<p style="text-align: center;">2.</p> <p>Az iskolai ünnepekre a fiúk vegyenek fel fehér inget és fekete nadrágot. A lányok vegyenek fel fehér inget és fekete szoknyát vagy fehér inget és fekete nadrágot.</p>
--	--

12. ábra

Könnyen és nehezen olvasható szöveg c) (Saját készítés)

<p>1.</p> <p>Minden nap legyen nálad az ellenőrző füzeted és a felszerelésed. Felszerelések azok az eszközök, amiket a tanár néni vagy a tanár bácsi kér tőled a tanórára.</p>		<p>2.</p> <p><i>Minden nap legyen nálad az ellenőrző füzeted és a felszerelésed.</i> Felszerelések azok az eszközök, amiket a tanár néni vagy a tanár bácsi kér tőled a tanórára.</p>	
---	--	---	--

13. ábra

Könnyen és nehezen olvasható szöveg d) (Saját készítés)

<p>1.</p> <p>14. Ha nincs nálad az ellenőrző füzeted, a tanóra elején szólj a tanár néninek vagy a tanár bácsinak, hogy nincs nálad!</p> <p>15. Ha nincs nálad a felszerelésed, a tanóra elején szólj a tanár néninek vagy a tanár bácsinak, hogy nincs nálad!</p>		<p>2.</p> <p>14. Ha nincs nálad az ellenőrző füzeted, a tanóra elején szólj a tanár néninek vagy a tanár bácsinak, hogy nincs nálad!</p> <p>15. Ha nincs nálad a felszerelésed, a tanóra elején szólj a tanár néninek vagy a tanár bácsinak, hogy nincs nálad!</p>	
---	--	---	--

14. ábra

Könnyen és nehezen olvasható szöveg e) (Saját készítés)

<p>1.</p> <p>A testnevelés óra előtt olyan ruhába kell átöltöznöd, amit a tanár néni vagy a tanár bácsi kér tőled.</p>		<p>2.</p> <p>A testnevelés óra előtt olyan ruhába kell átöltöznöd, amit a tanár néni vagy a tanár bácsi kér tőled.</p>	
---	--	---	--

15. ábra

Könnyen és nehezen olvasható szöveg f) (Saját készítés)

16. ábra

Könnyen és nehezen olvasható szöveg g) (Saját készítés)

17. ábra

Könnyen és nehezen olvasható szöveg h) (Saját készítés)

4.3. A könnyen érthető írásbeliség tartalmi szabályai

Fontos megjegyezni, hogy a könnyen érthető kommunikáció nem egyenlő a gyereknyelvvel, ezért, hogyha felnőtteknek szól a szöveg, felnőtt nyelvezetet alkalmazunk. Ebben az esetben, hogyha bonyolult szavakat szükséges használnunk a szövegírás során, mindig szükséges megmagyarázni azokat, viszont törekedjünk ezen szavak elkerülésére és helyette az egyszerű szavakkal való fogalmazásra. Abban az esetben, hogyha megmagyarázunk egy szót, tegyük azt az életből vett példákkal. Kerülendők azonban a hasonlatokat, hiszen az értelmileg akadályozott személyek ezeket sokszor szó szerint értelmezik, nem pedig átvitt értelemben, így nem éri el a célját. Fontos az egyértelmű megfogalmazás. Egy dokumentum során, végig ugyanazt a kifejezést használjuk egy adott fogalomra. Ne használjunk idegen szavakat, mozaik szavakat a szöveg során, nagy számokat, százalékokat és kerüljük a névmásokat is. A nagy számok helyett mennyiség jelző szavakat alkalmazunk például: sok. A mondatok legyenek rövidek, a személyhez szóljanak, ne többesszámban íródjanak és pozitív töltettel rendelkezzenek (*Inclusion Europe és ÉFOESZ, 2009a*).

A szabályok részletes, pontokba szedett leírása ezen a linken található: https://efoesz.hu/wp-content/uploads/2015/10/binder-information_for_all.pdf.

Feladat: Elemezzék az ábrákat (18-20. ábra) könnyen érthetőségi szempontból!

A hírlevélben mindig izgalmas témákról olvashatsz,
könnyen érthető formában.
A legújabb szám arról szól,
milyen hatással van a koronavírus
a fogyatékos emberek és családjaik életére.

**Európa
Nekünk**

A koronavírus hatással a
fogyatékos emberek és
családjaik életére

18. ábra

Könnyen és nehezen érthető szöveg a) (Saját készítés)

Az Egyenlő Bánásmód Hatóság
feladata a diszkriminációval okozott
jogsértések kivizsgálása és megszüntetése.

19. ábra

Könnyen és nehezen érthető szöveg b) (Saját készítés)

Felnőtt újraélesztés

Magyarországon nagyon sokan halnak meg

a szív és az erek megbetegedése miatt.

Ilyen betegség például a hirtelen szívhalál.

A szív újraindítását és a levegő befújását hívjuk újraélesztésnek.

A szív újraindításának eszköze lehet a defibrillátor.

Sajnos csak kevés helyen tartanak ilyen eszközt.

A defibrillátor meglétét az alábbi ábra jelzi:

Ha nincs ilyen eszköz,

akkor egy embernek kell végezni az újraélesztést.

Ez az ember te is lehetsz.

Ezek az újraélesztés lépései:

1. Szólítsd meg!

A vállainál rázd meg a sérültet!

Jól van?
Tudok segíteni?

20. ábra

Könnyen és nehezen érthető szöveg c) (Saját készítés)

5. Könnyen érthető anyagok képi világa

Feladat: A kommunikáció nem nyelvi jelei közé tartoznak a mindennapi életünket is megkönnyítő, értelmezést segítő, meggyorsító, különböző képekkel, ikonokkal és szimbólumokkal is megjelenített információk (pl.: vészkijárat, kávéautomata használati utasítása). Nézzenek szét a környezetükben, hogy milyen példákat találnak még képi kommunikációra!

A szabályrendszerek kiemelik, hogy mindig tekintettel kell lennünk arra, hogy a képek a célcsoport számára megfelelőek legyenek, például életkorban hozzájuk közel állóak legyenek. Alapvető fontosságú az is, hogy minőségi szempontból megfelelő és éles legyen az a kép, amit választunk. Elengedhetetlen hogy az a szöveghez, vagy szóhoz/szókapcsolathoz is illeszkedjen, segítse annak a feldolgozását. Megfogalmazódik az is, hogy a képek csak egy dolgot fejezzenek ki. Azonos dolgok kifejezésekor, célszerűnek tartják ugyanazon képeket alkalmazni. Leírják, hogy több módon alkalmazhatóak a képek, illusztrálhatnak is egy-egy egységet (*Inclusion Europe és ÉFOÉSZ, 2009a*). Az IFLA (2021) által „120 Irányelvek könnyen olvasható szövegekhez” címen kiadott, 2021-ben magyar nyelvre fordított irányelvek kifejtik, hogy a könnyen érthető termékek kapcsán a ténylegesen magyarázó erővel bíró képek esszenciálisak. Egy olyan kép, ami konkrétan illusztrálja azt, amivel a

szövegben találkozhat a befogadó, az támogatja a feldolgozását és egyértelműsíti az átadandó tartalmat. A képek akár ki is egészíthetik a szöveg tartalmát, azonban ez több problémát is felvet.

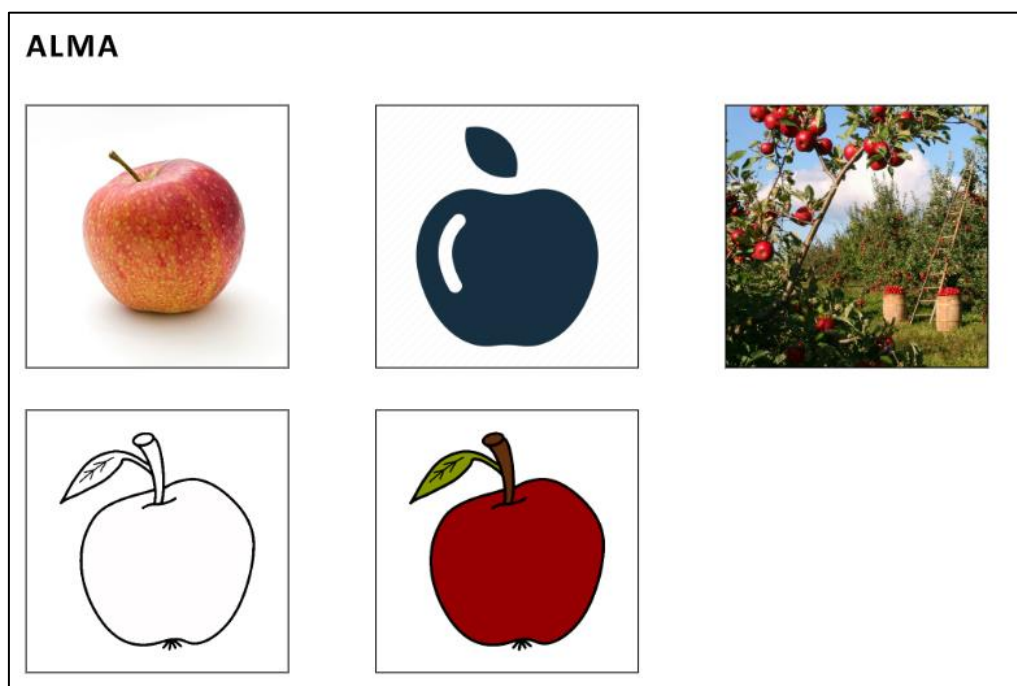
Nincs egységes állásfoglalás arról, hogyan lehet az elvont jelentéssel bíró képeket használni, mivel a vizuális elemeket így a képeket számos módon lehet felfogni. Azonban mégis hasznosnak ítélik meg ezeket, mivel szemléltethetik a tartalomhoz kapcsolódó többletjelentéseket (érzelmet, hangulatot). Ezért is nagyon fontos, a képek összhangja, szinkron jellege a hozzájuk kapcsolódó kifejezésekkel. Ami ettől eltérő, az megtévesztő lehet, torzíthatja az átadandó üzenetet (IFLA, 2021).

A Down Alapítvány is kiadott egy útmutatót arra vonatkozóan, hogyan készítsünk könnyen érthető segédanyagot, melynek tartalma tulajdonképpen kiegészíti az előzőeket. Deklarálják, hogy használhatunk képeket is, ha úgy ítéljük meg, hogy azok segíthetnek a szöveg pontosabb megértésében. A célközönség korához való alkalmazkodás, az életkornak megfelelő képek használata ebben a szabályozóban is elvárt és alapvető (Gruiz, é.n).

A könnyen érthető anyagok képi világára vonatkozó szabályok összefoglalva (IFLA,2021; *Inclusion Europe és ÉFOÉSZ*, 2009a):

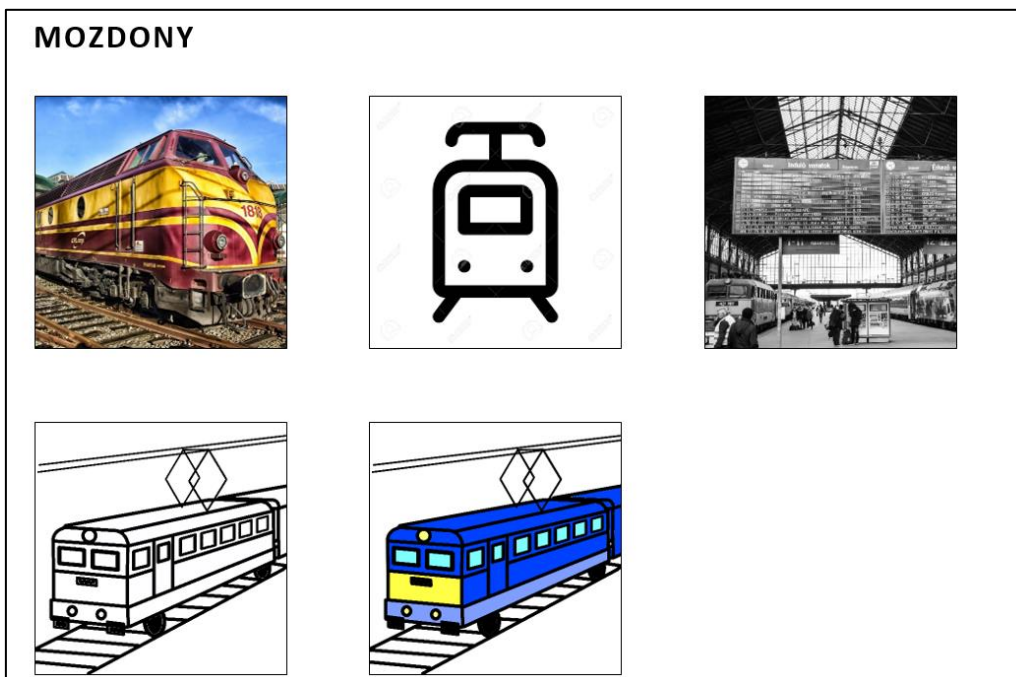
- a képek a célközönségnek megfelelő, valamint jó minőségű és éles képek legyenek, amik egyúttal illeszkednek is a szöveghez
- a könnyen érthetőséget elősegítő képeknek, összhangban kell lenniük a szöveggel, illetve annak tartalmához szorosan kapcsolódniuk szükséges
- a választott kép, csak egy dologra utaljon, illetve amennyiben ez nem lehetséges, a megértés érdekében a képek ki is egészíthetik a szöveg tartalmát
- a képek magyarázó erővel bírjanak
- egy olyan kép, ami nem a tartalomhoz illeszkedő, félrevezető lehet a befogadó számára

Feladat: Elemezzék a megadott kategóriához tartozó képek (21-24. ábra) alkalmazhatóságát a fenti szabályok alapján! Vitassák meg a képeket az irányelvekben nem meghatározott szempontok alapján is (pl. színes - fekete-fehér képek, fotó - sematikus rajz, stb.)!

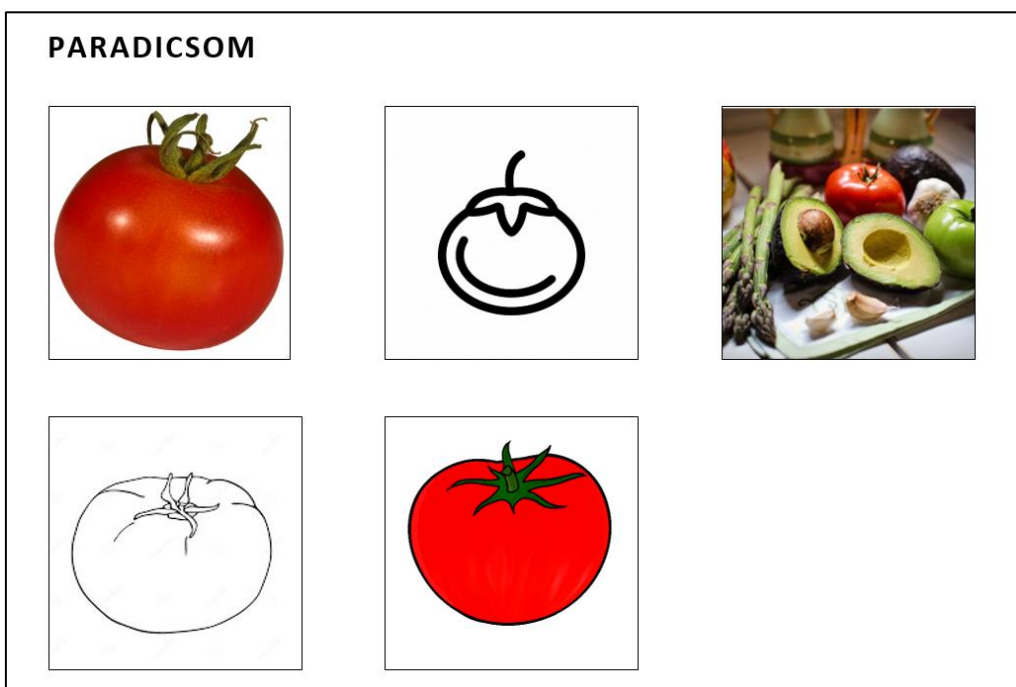

21. ábra

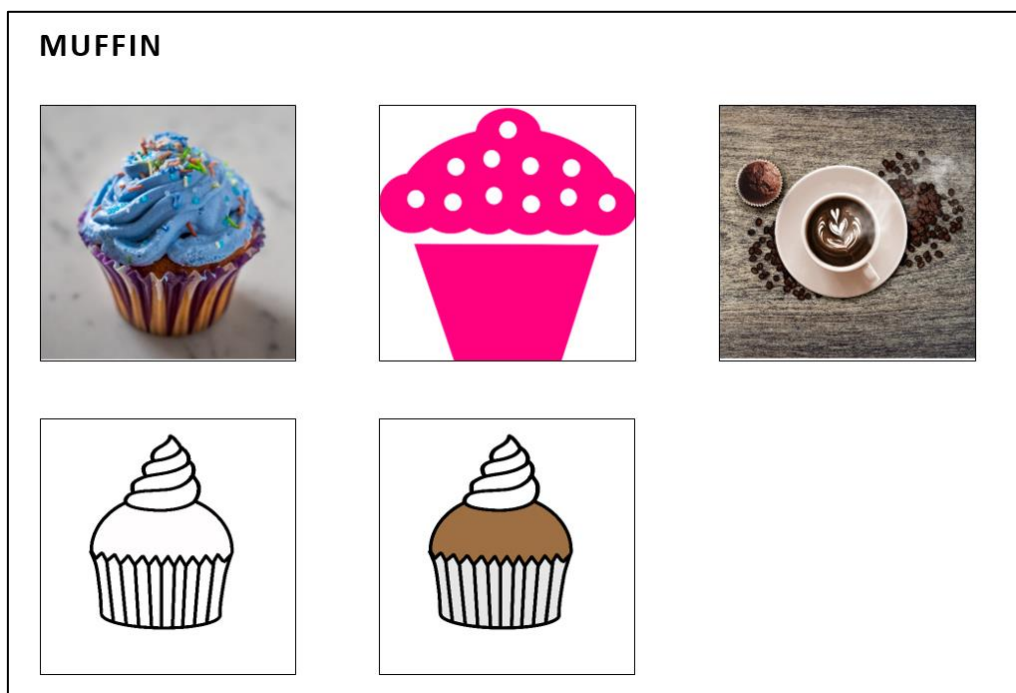
Könnyen érthető képek a) (Saját készítés)

22. ábra
Könnyen érthető képek b) (Saját készítés)

23. ábra
Könnyen érthető képek c) (Saját készítés)

24. ábra

Könnyen érthető képek c) (Saját készítés)

Feladat: A könnyen érthető videók készítésének is vannak szabályai. Nézzék meg a Népszámlás 2011 - Mit jelent a népszámlálás? (könnyen érthető verzió) című videót, mely az egyik első könnyen érthető audiovizuális anyagként van számon tartva! (Elérhető: <https://www.youtube.com/watch?v=LzsymzMsr80&t=4s>).

Beszélgék meg, hogy mennyiben felel meg az Inclusion Europe és ÉFOÉSZ (2009a) szabályrendszerében a könnyen érthető videókra vonatkozó iránymutatásoknak! (Elérhető: https://efoesz.hu/wp-content/uploads/2015/10/binder-information_for_all.pdf.)

Milyen más megoldásokat javasolnának egy hasonló könnyen érthető videó készítésénél?

Feladat: Nézzék meg a „Miért jó nekem a könnyen érthető kommunikáció” című animációs filmet! (Elérhető: <https://www.youtube.com/watch?v=hsYY6ptugy0>). Gyűjtsenek észlelhető formai és tartalmi jellemzőket a képi világra vonatkozóan!

6. Könnyen érthető anyagok ellenőrzése

Az értelmi sérült személyek számára hozzáférhető információ készítésének több szabályrendszere is megerősíti, hogy a könnyen érthető információ érthetőségét az információ célcsoportjába tartozó egy vagy több személynek ellenőriznie kell (*Inclusion Europe és ÉFOÉSZ, 2009*).

Az ellenőrzés folyamata során ún. fordítók (szakemberek, akik tisztában vannak a könnyen érthető szövegek tulajdonságaival, és azok alapján készítene könnyen érthető anyagokat) által készített kiadványok olvashatósági és érthetőségi ellenőrzése zajlik tapasztalati szakértők által. A folyamat során az ellenőrök megkapják az anyagokat, jelzik, jelölik benne a nehezen érthető és olvashatószavakat, mondatokat, szövegrészeket, véleményezik a szöveg egészének érthetőségét és a képek megfelelőségét. Ez alapján a fordító javítja az anyagot, és ez addig ismétlődik, amíg az ellenőr jóvá nem hagyja azt. Csak ezután látható el a kiadvány a könnyen érthetőséget jelölő logóval. Fontos megjegyezni, hogy az ellenőrnek nem feladata javaslatot tenni az általa javításra kijelölt részek kapcsán, elegendő jeleznie, hogy valamit nem ért.

Az ellenőrzés személyi feltételeinek biztosításáról európai szinten különböző nézetekkel találkozhatunk. Az egyik nézőpont képviselői úgy vélik, hogy nincs szükség az értelmi sérült személyek ellenőri tevékenységre való tanfolyami felkészítésére, hiszen a mindennapi életben szerzett személyes tapasztalataiknál fogva lesznek alkalmasak erre a feladatra. A másik nézőpont szerint, mint minden szakmunkánál, szükség van az értelmi sérült személyek tanfolyami keretek közötti felkészítésére

(Horváth, Magyar A., Ladányi és Magyar Á., 2021). A Szegedi Tudományegyetemen létrejött Könnyen Érthető Információs Központ (KÉIK) munkatársai két tanulmányút tapasztalatait összevetve kidolgozták a könnyen érthetőségi ellenőrök képzési programját, és 2022 februárjában megtartották Magyarország első ellenőrképzését.

A képzés az „Érted? Nem érted? Ellenőrizd” elnevezést kapta, és elsődleges célja az volt, hogy a résztvevők felkészüljenek könnyen érthető nyelvi szinten megfogalmazott tartalmak érthetőségének egyéni, illetve csoportos ellenőrzésére asszisztensek támogatása mellett. A célcsoport nagykorú, cselekvőképes és cselekvőképességet részben vagy teljes mértékben korlátozó gondnokság alatt álló, tanulásban akadályozott és értelmileg akadályozott személyek voltak, akik 6 képzési napon, összesen 30 órában sajátíthatták el az ellenőrképzés elméleti (7 óra) és gyakorlati (23 óra) anyagát. A felépítését tekintve 12 kérdés formájában megfogalmazott tematikus egységből állt a képzés, például: „Milyen a könnyen érthető szöveg?”, „Miért fontos ellenőrizni az érthetőséget?”, „Hogyan dolgoznak az ellenőrök?”, „A képek segítik a megértést?”.

Feladat: Általános jelenség volt az ellenőrképzés során és a vizsgán is, hogy azt, hogy egy szövegben egy-egy szó, mondat vagy maga a szöveg nehezen érthető, azt félve és bátortalanul fejezték ki. Nehezen tették belsővé azt az érzést, hogy ha valamit nem értenek, az nem az ő hiányosságuk, hanem a szövegé, és hogy joguk van és ellenőri munkájukból adódóan kötelességük ezt jelezni, senki nem fogja emiatt őket butának vagy alkalmatlannak gondolni. Gondolkodjanak közösen! Milyen ötleteik vannak ennek a problémának a megelőzésére, kiküszöbölésére?

7. Könnyen érthető információforrások

Az Értelmi Fogyatékkal Élők és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetsége (ÉFOÉSZ) érdekvédelemmel foglalkozó (a fogyatékkal élő személyek ügyében stratégiai partnerség a kormányzattal, konferenciák, rendezvények szervezése, valamint kiadványok készítése, jogszabálytervezetek véleményezése) és különböző szolgáltatásokat nyújtó (korai fejlesztő központ, lakóotthon, támogató szolgálatok működtetése, jogi segítségnyújtás, szülősegítő szolgáltatások, klubok működtetése) civil szervezet. Az ÉFOÉSZ már több éve végez kommunikációs akadálymentesítést, együttműködve más szervezetekkel és intézményekkel, és tapasztalatai alapján képzést is indított. Könnyen érthető kiadványai változatos és aktuális témákban mozognak, például koronavírus, önérvényesítés, biztonságos internetezés, önálló életvitel, szexualitás, amelyen ingyenesen hozzáférhetőek a honlapjukon: <https://efoesz.hu/kiadvanyok/>.

Farkasné Gönczi Rita saját honlapot üzemeltet „Könnyen érthető kommunikáció – Könnyen érthető élet” címmel, ahol könnyen érthető híreket, recepteket, és a saját kiadványok mellett más szervezetek kiadványaira mutató linkeket is megtaláljuk. Ezen kívül egy könnyen érthető szótárt is kidolgozott, amely különböző szavak magyarázatát tartalmazza könnyen érthető formában. A honlap itt tekinthető meg: <http://konnyenertheto.gonczirita.hu>.

A magyarországi Mórahalmi Komplex Fejlesztő Centrum létrehozásáról szóló 1264/2019. (V. 7.) számú kormányhatározat alapján a Szegedi Tudományegyetem 2020-23. között valósítja meg az „SZTE JGYPK képzési portfólió fejlesztése, Könnyen Érthető Információs Központ létrehozása a Szegedi Tudományegyetemen” c. projektjét. A szakmai program kereteiben Horváth Péter László vezetésével létrejött az ország első Könnyen Érthető Információs Központja (KÉIK) a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Gyógynevelési Intézetében, ahol 2022. februárjától félállásban egy tapasztalati szakértő is segíti a munkát. A projekt átfogó célja, hogy egyenlő eséllyel hozzáférhető információk készítésével támogassák az alacsony nyelvi kompetenciájú, illetve az információ értelmezéséhez támogatást igénylő személyek társadalmi integrációját (Ladányi és Magyar, 2022)

Tevékenységeik közé tartozik képzési, továbbképzési programok fejlesztése, képzések tartása, melyek közül a könnyen érthető nyelvi ellenőrök 30 órás felnőttképzésén már az első 7 ellenőr végzettséget is szerzett. A könnyen érthető magyar nyelv népszerűsítését szolgáló kommunikációs tevékenységeik közé tartozik a Könnyen Érthető Információs Központ (<https://konnyenertem.hu/>) működtetése, mely a sztenderd szöveg mellett könnyen érthető formában is olvasható. Fordításokat végeznek különböző nyelvi szinteken az élet minden területén, legyen szó akár ügyintézéshez szükséges hivatalos levélről, nyomtatványról, vagy szabadidős tevékenységekhez kapcsolódó anyagokról, mint például múzeumi tájékoztatók, receptek, vagy társasjátékok szabályai. A fordítás mellett lehetőség van könnyen érthető, vagy egyszerűen érthető kiadványok készítésére is. Ebben az esetben a megrendelő ötletéhez és igényeihez igazodva nem egy már meglévő sztenderd szöveg alapján készítik el a kért munkát, hanem a szükséglet alapján hoznak létre egy újat. Az iroda szolgáltatásaiban lehetőség van más forrásból

származó, külső anyagok ellenőrzésére is, melynek célja a nemzetközi szabályoknak is megfelelő, minőségi felülvizsgálaton átesett könnyen érthető kiadványok előállításának. A KÉIK iroda működtetése mellett kötelességüknek érzik a módszer népszerűsítését is. Ezeknek a szemléletformáló előadásoknak különböző szakmai napok, rendezvények, workshopok, pályaaorientációs napok adnak otthont (*Ladányi és Magyar, 2022*).

A KÉIK munkatársai értelmileg akadályozott tanulók kerettantervhez igazodó könnyen érthető képtárat készítenek, és egy hozzá kapcsolódó, a képek szerkesztését lehetővé tevő weboldalt és applikációt fejlesztenek, melyek hamarosan elérhetőek lesznek mindenki számára (*Ladányi és Magyar, 2022*).

Könnyen érthető kiadványok kiadásával foglalkozik továbbá a budapesti székhelyű Down Alapítvány és a Nemzeti Fogyatékosügy- és Szociálpolitikai Központ Közhasznú Nonprofit Kft., valamint a debreceni Immanuel Otthon és Iskola (*Horváth, 2021*).

Feladat: Keresse fel valamelyik könnyen érthető online információforrást, és töltsön le egy könnyen érthető kiadványt! Mutassa be társainak!

IRODALOMJEGYZÉK

2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról

2007. évi XCII. törvény a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről.

A fogyatékos személyek és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény
Csató Zsuzsa, Farkas Miklós, Graf-Jaksa Éva, Monostori Katalin és Móricz Rita (2009): *Hallgatói szöveggyűjtemény Könnyen Érthető Kommunikáció témaköréhez*. Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány, Budapest. ISBN 978-615-5043-41-3

ENSZ (2006): *A Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv*. Egyesült Nemzetek Szervezete, New York.

Farkasné Gönczi Rita (2018): A könnyen érthető kommunikáció fogalma és szabályrendszere nemzetközi és hazai példák, illetve magyar tapasztalati szakértők javaslatai alapján. *Gyógypedagógiai Szemle*, **46**. 1. sz. 64-76.

Farkasné Gönczi Rita (2021): Könnyen érthető kommunikáció fogalma, nyelvi szintjei és alkalmazhatósága a látássérülés kontextusában. In: Farkasné Gönczi Rita (2021, szerk.):

Dimenzióváltások a látássérült személyek pedagógiája és rehabilitációja mátrixában. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar. ISBN 978-963-7155-95-6

<https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/54713> [2022.10.28.]

Gruiz Katalin (é.n.): *Hogyan készítsünk könnyen érthető segédanyagot? – Irányelvek*. Forrás: http://www.downalapitvany.hu/sites/default/files/K%C3%89R%C3%9ATMUTAT%C3%93%C3%A1ltal%C3%A1nosGK_0_0.pdf [2022.10.28.]

Hatos Gyula (2010): Értelmi akadályozottság és a változás. In: Radványi Katalin (2010, szerk.): *Másképp? Intellektuális fogyatékossgal élő emberek gyógypedagógusainak tankönyve*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest. ISBN 978-963-7155-50-5

Horváth Péter László (2017): Adalékok a könnyen érthető kommunikáció nemzetközi történetéhez. *Gyógypedagógiai szemle* 45. 3. sz. 159-174.

http://epa.oszk.hu/03000/03047/00077/pdf/EPA03047_gyogyped_szemle_2017_3_159-174.pdf [2022.10.28.]

Horváth Péter László (2020): *A könnyen érthető kommunikációs képzési programok képzésfejlesztésének története Magyarországon a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény tükrében*. PhD értekezés. Kézirat. Eszterházy Károly Egyetem Neveléstudományi Doktori Iskola, Eger.

Horváth Péter László (2021): *Egyenlő eséllyel hozzáférhető információ. Könnyen érzékelhető és könnyen érthető üzenetek intellektuális területen támogatást igénylő ügyfeleknek*. Nemzeti Közszerületi Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet, Budapest. <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/16801/Egyenlo%20esellyel%20hozzaferheto%20informacio.pdf?sequence=1> [2022.10.28.]

Horváth Péter László és Ladányi Lili (2021, szerk.): *Válogatás a könnyen érthető nyelv nemzetközi szakirodalmából*. Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged.

Horváth Péter László, Magyar Adél Márta, Ladányi Lili és Magyar Ágoston (2021). Tanulmányúton jártunk a Caritas Augsburg (CAB) szervezetnél. *Gyógypedagógiai Szemle: A Magyar Gyógypedagógusok Egyesületének Folyóirata*, 49. 2–3. 231–234.

IFLA (2010): International Federation of Library Association and Institutions (Könyvtári Egyesületek és Szervezetek Nemzetközi Szövetsége) *120 Irányelvek könnyen olvasható szövegekhez*. IFLA, The Hague

Inclusion Europe (2022): *Easy-to-read information is easier to understand*. <https://www.inclusion-europe.eu/easy-to-read/> [2022.10.28.]

Inclusion Europe és Értelmi Fogyatékosággal Élők és Segítőik Országos Szövetsége (2009a): *Információ mindenkinek - A könnyen érthető kommunikáció európai alapelvei*. https://efoesz.hu/wp-content/uploads/2015/10/binder-information_for_all.pdf [2022.10.28.]

Inclusion Europe és Értelmi Fogyatékosággal Élők és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetsége (2009b): *Az egész életen át tartó tanulás oktatóinak képzése. Iránymutatás azoknak az embereknek a képzéséhez, akik könnyen érthető dokumentumokat készítenek*. Inclusion Europe – Értelmi Fogyatékosággal Élők és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetsége, Brüsszel–Budapest

Ladányi Lili és Magyar Ágoston (2022): A magyarországi Könnyen Érthető Információs Központ (KÉIK) tevékenységei és szolgáltatásai. *Carissimi*, 13. 2. 14–15.

Lányiné Engelmayer Ágnes (2009): *Intellektuális képességszavar és pszichés fejlődés*. Medicina Könyvkiadó, Budapest. ISBN 978 963 226 615 2

Oktatási hivatal (2020a): 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről. Magyar Közlöny, 79.(162), 39622-39694. *Irányelvek a sajátos nevelési igényű tanulók oktatásához*. https://www.oktatas.hu/kozneveles/kerettantervek/2020_nat/iranyelvek_alaprogramok [2022.10.28.]

Oktatási hivatal (2020b): 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről. Magyar Közlöny, 79. 162. 39622-39694. *Kerettanterv a középsúlyos értelmi fogyatékos tanulók számára 1-8. évfolyam*. Forrás: https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/kerettanterv/ksni_1_8/Kommunikacio.doc [2022.10.28.]

Keszey Borbála (2021): Könnyen érthető kommunikáció értelmi sérült személyekkel. *A Fogyatékoságtudomány Folyóirata*. 1.6. sz. 92-114. http://fogyatekosagtudomany.elte.hu/wp-content/uploads/2021/07/FT_2021_1_06_Keszey.pdf [2022.10.28.]

HIVATKOZOTT HONLAPOK JEGYZÉKE

Értelmi Fogyatékosággal Élők és Segítőik Országos Szövetségének honlapja: www.efoesz.hu

Farkasné dr. Gönczi Rita honlapja: Könnyen érthető kommunikáció – Könnyen érthető élet:

<http://konnyenertheto.gonczirita.hu>

Könnyen Érthető Információs Központ honlapja: <https://konnyenertheto.hu/>

Oktatási Hivatal honlapja: www.oktatas.hu

ÉRTELMELI FOGYATÉKOS EMBEREK – FELNŐTT ÉLET

Tiszai Luca

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Gyógypedagógus-képző Intézet,
Szeged

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Gyógypedagógus-képző Intézet,
Szeged, Magyarország
tiszailuca@jgypk.szte.hu

Bevezetés

Ebben a tananyagban képet szeretnénk adni a felnőtt értelmi sérült embereket ellátó szociális ellátórendszeréről. Az első fejezetben bemutatjuk az állatörendszert szabályzó jogszabályi hátteret, ismertetjük a különböző ellátási formákat, kitérünk a könnyen érthető kommunikáció szabályaira. A második fejezetben a foglalkoztatás, munkavállalás lehetőségeit, különböző formáit tekintjük át. A harmadik fejezetben pedig arra nézünk rá, hogy az értelmi fogyatékos felnőttek számára milyen lehetőségek vannak a szabadidejük eltöltésére, megszervezésére. Mindegyik fejezetben találhatóak jó gyakorlatokat bemutató példák valamint feladatok, amelyek az önálló tanulást, az ismeretek elsajátítását segítik.

1. fejezet: Jogszabályi háttér

1.1 Értelmi akadályozottság

Az értelmileg akadályozott emberekkel kapcsolatos fogalomhasználat forrásonként eltérő. A magyar jogszabályi környezet az értelmi fogyatékos kifejezést részesíti előnyben, míg a nemzetközi dokumentumok és a szakirodalom elsősorban fogyatékossgal élő-, vagy értelmileg akadályozott személyként hivatkozik rájuk.

Az 1993. évi III. törvény (a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról) szerint értelmi fogyatékosnak minősül az a személy, akinek értelmi akadályozottsága genetikai, vagy magzati károsodás, szülési trauma, illetve tizennegyedik életévét megelőzően bekövetkező súlyos betegség miatt középsúlyos, vagy annál nagyobb mértékű.

1.2 Az értelmi fogyatékos személyek speciális jogai

Magyarország, a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény aláírásával és annak kihirdetésével vállalta az akadálymentesítéssel járó kötelezettségeket, az értelmileg akadályozott emberek esélyegyenlősége szempontjából fontos életterületeken:

1. Véleménynyilvánítás és a szólás szabadsága
2. Információhoz való hozzáférés
3. Oktatás
4. Politikai- és közéletben való részvétel
5. Kulturális-, szabadidős- és sporttevékenységekben való részvétel

Az ENSZ egyezményvel és az Európai Unió által elfogadott jogi rendelkezésekkel összhangban, a fogyatékos személyek jogainak érvényesülését Magyarországon az 1998. évi XXVI. törvény (a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról) hivatott biztosítani.

Az értelmező rendelkezések szerint 4. § a) „*fogyatékos személy: az a személy, aki tartósan vagy véglegesen olyan érzékszervi, kommunikációs, fizikai, értelmi, pszichoszociális károsodással - illetve ezek bármilyen halmozódásával - él, amely a környezeti, társadalmi és egyéb jelentős akadályokkal kölcsönhatásban a hatékony és másokkal egyenlő társadalmi részvételt korlátozza vagy gátolja*”.

A törvény hangsúlyozza, hogy a fogyatékos személyek jogaikkal állapotukból fakadóan kevésbé tudnak élni, ezért minden lehetséges módon biztosítani kell számukra az egyenlő esélyű hozzáférést a közszolgáltatásokhoz. A XXI. század informatikai alapú társadalmában a közérdekű információhoz való hozzájutás elsődleges. A kommunikációban gátolt személyek számára elengedhetetlen, hogy a közintézmények biztosítsák a tájékozódást és a személyi segítség feltételeit.

1.3 A könnyen érthető kommunikáció

Az értelmileg akadályozott személyek jogainak érvényesülése érdekében különösen fontos az akadálymentes környezet kialakítása, az információkhoz, adatokhoz való hozzáférés biztosítása, amelynek megvalósítását segítik a könnyen érthető formában létrehozott kiadványok, átiratok.

A könnyen érthető kommunikáció átfogó definícióját Magyarországon elsőként Farkasné Gönczi Rita (2018) alkotta meg, értelmezési keretet adva az addig elszigetelten létező, gyakorlati alkalmazásra készült útmutatóknak, kiadványoknak. A meghatározás szerint „*a könnyen érthető kommunikáció a köznyelvben megjelenő információ fontos tartalomegységeinek megjelenítése, vagy önálló információs tartalom kidolgozása egyszerű, letisztult formában, mely az információ megértését szolgálja.*”

A törekvések fókuszában eleinte a hivatali nyelv reformja, a politikai tevékenység közérthetővé tétele állt, azaz a könnyen érthető kiadványok készítése széles tömegekre irányuló törekvésként indult. Az 1970-es évektől az USA-ban, Kanadában, majd Németországban, végül Európa több országában elterjedt People First (Mindenekelőtt Ember) mozgalmak már kifejezetten az intellektuális képességzavart mutató személyek (Lányiné Engelmayer Ágnes (2009) által bevezetett kifejezés az értelmi fogyatékoság helyettesítésére) döntéshozatalba való bevonása érdekében alkalmazták.

1.3.1 A könnyen érthető kommunikáció célja

Farkasné Gönczi Rita (2018) szerint a könnyen érthető kommunikáció célja, a könnyen olvashatóságon túl, az információ megértésének előmozdítása, így az információs akadálymentesítés egyik fontos eszköze. Elsődleges célcsoportját alkotják az intellektuális képességzavart mutató személyeken kívül a specifikus tanulási zavart (pl. diszlexia) mutató- és a gyenge nyelvi képességekkel rendelkező emberek. Másodlagos célcsoportnak tekinthetők a más sérülés specifikus csoportok (pl. siket, súlyosan, halmozottan sérült személyek) a magyar nyelvet idegen nyelvként, gyengén beszélő-, szociálisan hátrányos helyzetű- vagy demenciában érintett személyek.

Horváth (2020) meghatározása szerint fontos kritériuma a könnyen érthető üzenet előállításának vagy a már létező szöveg (azonos nyelven) könnyen érthető üzenetté alakításának, hogy a folyamat során a közlő a tartalmat a befogadók célcsoportjába tartozó egy vagy több személlyel, anyagi ellenszolgáltatás fejében ellenőrizteti.

1.3.2. A szintezés

Nemzetközi tapasztalatokra építve, a Fogyatékos Személyek Esély-egyenlőségéért Közhasznú Nonprofit Kft. (FSZK) más civil szervezetek szakembereinek közreműködésével 2009-ben egységes felnőttképzési módszertant és eszköztárat állított össze a könnyen érthető kommunikáció (KÉK) akkreditált képzéséhez, amely egységesítette az addig szervezetenként külön létező szakmai képzések tudásanyagát.

Farkasné Gönczi Rita (2018) Magyarországon elsőként szintezte a könnyen érthető kommunikációs kiadványokat a fordítás mélysége alapján, amelynek felhasználásával számos kiadvány készült.

A könnyen érthető kommunikáció szintenként eltérő eszközökkel támogatja a közölt információk megértését.

1. szint: képsorok
2. szint: mondatokkal támogatott képsorok
3. szint: képsorokkal támogatott mondatok
4. szint: szövegegységek orientáló képpel
5. szint: szöveg témaorientáló képpel
6. szint: szöveg kép nélkül.

A Nemzeti Fogyatékoságügyi- és Szociálpolitikai Központ Közhasznú Nonprofit Kft. (NFSZK) által 2017-ben kiadott, abúzus témát feldolgozó dokumentum, Magyarországon elsőként könnyen érthető formában, a kommunikációs szinteket eltérő színekkel jelezve mutatta be a bántalmazással kapcsolatban felmerülő kérdéseket, teendőket.

1.3.3. A kódolás alapelvei

A könnyen érthető üzenetek kódolása során a nemzetközileg elfogadott alapelvek és módszertani előírások használata szükséges, lehetőség szerint megjelenítve az Európai Unió által kiadott logót.

1. ábra: A könnyen érthető kiadványok Európai Unió által elfogadott logója

Az ÉFOÉSZ Értelmi Fogyatékossgal Élő Személyek és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetsége (2010) „Az egész életen át tartó tanulás értelmi fogyatékossgal élő felnőttek számára” c. projekt keretében tájékoztató kiadványokat készített, amelyek részletezik a könnyen érthető kommunikációval kapcsolatban nemzetközileg elfogadott fontos alapelveket:

1. Tudjuk, kinek készül a szöveg / hanganyag / video!
2. Tudjuk, milyen formában célszerű dolgozni!
3. Egyszerűen és érthetően mutassuk be az információkat!
4. A kidolgozásba vonjunk be értelmi fogyatékos embert!

1.3.4. A kódolás közös szabályai

A nyomtatott-, digitális- és szóbeli közlés tartalmára vonatkozó közös szabályok:

- ésszerű, lényegre törő, építkező jellegű fogalmazás, egyszerű tömondatok, elsősorban cselekvő igealakok használata
- mondatonként lehetőleg csak egy információ szerepeljen
- tagadás kerülése, pozitív mondat szerkezet alkalmazása
- elvont fogalmak, bonyolult szavak és változatos formák kerülése (pl. fut, rohan, szalad) lehetőleg azonos kifejezések szerepeltetése (szóismétlés)
- idegen szavak, mozaikszavak, rövidítések kerülése (szükség esetén kifejtés, magyarázat hozzá, példa említésével)
- nagy számok, bonyolult ábrák, diagramok kerülése (sok – kevés kifejezéssel helyettesítve)
- különböző témák elkülönítése, azonos témák egységben tartása
- személyes megfogalmazás (te, ti) tisztelettudó hangnem

1.3.5. Szabályok írott szöveg esetén

A könnyen érthető kommunikáció kódolásának szabályai írott szövegben:

- letisztult, világos háttér alkalmazása, a szöveg elkülönítésével
- egyértelmű cím választása, a fontos információk előre helyezése, kivastagítva szerepeltetése, oldalanként kevés szöveggel
- a szöveg balra rendezése, behúzások kerülése, a hiperhivatkozások minimalizálása, jól jelzett visszatérési útvonallal
- tartalom a bekezdések és címek alapján, a háromnál több pontos felsorolásokat listával érdemes helyettesíteni
- könnyen olvasható betűtípus használata (pl. Ariel, Tahoma) a teljes szövegen keresztül egységesen
- legalább 14-es betűméret alkalmazása, dőlt betűk- és különleges szövegszerkesztés kerülése (pl. árnyékolt)
- mondatok külön sorba helyezése, több sorba kerülő mondat értelemszerű tagolása, mondatközi központosítás és a zárójelek kerülése
- névmások óvatos használata
- arab számok használata, számnevek kerülése, a telefonszám csoportosított megjelenítése

1.3.6. Szabályok szóbeli közlés esetén

A szóbeli közlésre vonatkozó fontos előírások a következők:

- normál tempójú, vagy lassúbb beszéd, témaegységenként rövid szünettel
- megértés segítése természetes gesztusokkal, jelekkel
- érthetőség ellenőrzése kérdésekkel

1.4. Az értelmileg akadályozott személyeket ellátó intézményrendszer jogszabályi háttere

A szociális biztonság megteremtése és megőrzése érdekében az állam pénzbeli és természetben nyújtott ellátásokat, valamint szolgáltatásokat biztosít, a jogszabályokban meghatározott feltételek alapján, a támogatást igénylők részére.

1.4.1. Az önrendelkezés elve

Az önrendelkezés elve szerint az ellátás során tiszteletben kell tartani a fogyatékos személy életvitelével kapcsolatos döntéseit, a társadalmi integrációhoz-, a kapcsolatok létesítéséhez-, a kapcsolattartáshoz való jogát, valamint biztosítani kell a lehetőséget az intézmények, szolgáltatások igénybevételéhez, eléréséhez.

1.4.2. A tájékoztatási kötelezettség

A tájékoztatási kötelezettség kiterjed az értelmi fogyatékos személyeket segítő ellátás tartalmára és feltételeire, a nyilvántartásokra, a hozzátartozókkal való kapcsolattartás rendjére, a panaszjog gyakorlásának módjára, az intézményi jogviszony megszűnésének eseteire, az intézmény házirendjére, támogatott lakhatás esetén az együttélés szabályaira, a fizetendő térítési díjra és a mulasztás következményeire, valamint a jogosult jogait és érdekeit képviselő társadalmi szervezetek elérhetőségeire.

A személyes gondoskodást nyújtó szociális ellátások feltételeiről a kérelem benyújtásakor a kérelmezőt tájékoztatni kell. Az otthont nyújtó szolgáltatást igénybe vevő és hozzátartozója az intézménybe való felvételkor köteles nyilatkozni a tájékoztatásban foglaltak tudomásulvételéről és tiszteletben tartásáról, valamint adatokat szolgáltatni a nyilvántartásokhoz, és nyilatkozni arról, hogy az esetleges adatváltozásokat haladéktalanul közli az intézmény vezetőjével.

1.4.3. Az ellátottjogi képviselő

Az 1993. évi III. törvény (a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról) 94/K. § (1) alapján *"az ellátottjogi képviselő a személyes gondoskodást nyújtó alap- és szakosított ellátást biztosító intézményi elhelyezést igénybe vevő, illetve a szolgáltatásban részesülő részére nyújt segítséget jogai gyakorlásában."*

Az ellátottjogi képviselőt a szociálpolitikáért felelős miniszter által vezetett miniszter foglalkoztatja. Feladata, hogy jogi tájékoztatást nyújtson, segítse az igénybe vevőt és törvényes képviselőjét az ellátással kapcsolatos problémák megoldásában. Az ellátottjogi képviselő segít az esetleges panasz megfogalmazásában, kezdeményezheti annak kivizsgálását az intézmény vezetőjénél és a fenntartónál, segítséget nyújt a hivatalos ügyintézés során, illetve képviselheti az ellátást igénybe vevőt és törvényes képviselőjét az intézményi ellátással kapcsolatos ügyekben.

1.4.4. A támogatott döntéshozatal

Fontos jogszabályi változást jelent, hogy az értelmileg akadályozott felnőttek ma már Magyarországon is segítséget vehetnek igénybe a hivatali ügyintézés során felmerülő kérdések eldöntéséhez. A támogatott döntéshozatal a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény Második Könyv Második Rész IX. Címe szerinti cselekvőképességet nem érintő, az érintett személy önrendelkezését és jogainak védelmét szolgáló jogintézmény.

Ha nagykorú személy ügyei intézésében, döntései meghozatalában belátási képességének kisebb mértékű csökkenése miatt segítségre szorul, a lakóhelye szerinti illetékes járási hivatal gyámügyi osztályánál kérheti támogató kirendelését.

A támogató nem dönthet a támogatott személy helyett, jelenlétével és tanácsaival segíti a támogatott személyt döntései meghozatalában. A támogató kirendelésének szükségességét a gyámhatóság 5 évente felülvizsgálja.

Támogató személyként legfeljebb 2 fő, a támogatott személlyel bizalmi viszonyban levő családtag, ismerős személy, ennek hiányában, hivatásos támogató rendelhető ki, általános jelleggel, illetve meghatározott ügycsoportokra. Nem lehet támogató, akinek személye ellen a támogatott személy tiltakozik, vagy kirendelése a támogatott személy érdekeivel ellentétes, aki cselekvőképességet érintő gondnokság hatálya alatt áll, illetve maga is támogatott személy.

A támogató jelen lehet azoknál a közigazgatási-, polgári- és büntető eljárási cselekményeknél, amelyekben a támogatott személy érintett, és vele az eljárási cselekmény rendjét meg nem zavaró módon egyeztetethet. Jelen lehet a támogató a támogatott személy jognyilatkozatának megtételekor, és tanácsaival, tájékoztatásával a támogatott személy jognyilatkozatának megtételét elősegítheti.

A támogató a segítségét szóban, személyes jelenlétével nyújtja, azonban a támogatott személy kérelmére vagy a gyámhatóság felhívására írásba kell foglalnia, hogy miben segítette és milyen tanáccsal látta el támogatottját.

1.4.5. Pénzbeli ellátások

Az értelmileg akadályozott felnőttek a fogyatékos állapotukból adódó társadalmi hátrányok csökkentése érdekében különböző típusú pénzbeli támogatásokra jogosultak.

1. Fogyatékosági támogatás

A fogyatékosági támogatás célja, hogy jövedelemtől függetlenül, anyagi segítséggel járuljon hozzá a súlyosan fogyatékos állapotból eredő társadalmi hátrányok mérsékléséhez. A jogosultság feltétele, hogy a súlyosan fogyatékos személy 18. életévét betöltött, Magyarországon élő, magyar állampolgár legyen, valamint nem részesülhet egyidejűleg magasabb összegű családi pótlékban. A támogatás a lakóhely, illetve tartózkodási hely szerint illetékes megyeszékhely járási hivatalnál igényelhető, orvosi beutalóval és a jogosultságot igazoló dokumentációval (pl. kórházi zárójelentés).

2. Aktív korúak ellátása

Az 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról 33. § (1) bekezdés szerint az aktív korúak ellátása a hátrányos munkaerő-piaci helyzetű aktív korú személyek és családjuk részére nyújtott ellátás. A járási hivatal aktív korúak ellátására való jogosultságot állapít meg annak az aktív korú személynek, akinek az egészségi állapota a rehabilitációs hatóság komplex minősítése alapján nem haladja meg az 50%-os mértéket, vagy aki fogyatékosági támogatásban részesül (egészségkárosodott személy).

1.4.6. Természetben nyújtott szociális ellátások

Az értelmi fogyatékos személyek, jövedelemtől függetlenül, anyagi jogcímen jogosultak közgyógyellátásra, amelynek célja, hogy az egészségi állapot megőrzéséhez és helyreállításához hozzájárulást biztosítson. Az ellátás az 1993. évi III. törvény 49. § alapján meghatározott gyógyszer- és gyógyászati segédeszközökhöz, valamint gyógykezelésekhez való hozzájutást segíti elő.

1.4.7. Személyes szolgáltatások - alapszolgáltatások

Az állam, valamint az önkormányzatok a szociálisan rászorult személyek részére személyes szolgáltatásokat biztosítanak.

1. Támogató szolgáltatás

Kifejezetten a súlyosan fogyatékos személyeket segítő alapszolgáltatás a támogató szolgáltatás, amelynek célja a *"fogyatékos személyek lakókörnyezetben történő ellátása, elsősorban a lakáson kívüli közszolgáltatások elérésének segítése, valamint életvitelük önállóságának megőrzése mellett a lakáson belüli speciális segítségnyújtás biztosítása révén."* A támogató szolgáltatás igénylése során szociálisan rászorultnak minősül a fogyatékosági támogatásban-, vagy magasabb összegű családi pótlékban részesülő személy.

Az értelmi fogyatékos felnőttek esetében a támogató szolgáltatás feladata, hogy elősegítse a hozzájutást

- a szükséges egészségügyi-, és szociális ellátásokhoz, valamint a fejlesztő tevékenységhez
- az információnyújtás, ügyintézés, tanácsadás és a társadalmi beilleszkedést segítő szolgáltatásokhoz
- a fogyatékos személyek kapcsolatkészségének javítását-, családi kapcsolatainak erősítését célzó, speciális, önszorgató csoportokban való részvételhez
- a fogyatékos személy munkavégzését, munkavállalását segítő szolgáltatásokhoz

1.4.8. Személyes szolgáltatások - szakosított szolgáltatások

Ha az életkoruk, egészségi állapotuk, valamint szociális helyzetük miatt rászorult személyekről az alapellátások keretében nem lehet megfelelően gondoskodni, akkor az állam, illetve az önkormányzatok szakosított ellátások formájában nyújtanak segítséget.

A személyes szolgáltatások körébe tartozó szakosított ellátások:

1. Ápolást, gondozást nyújtó intézmény

Az 1993. évi III. törvény (a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról) 68. § (1) bekezdés szerint az önmaguk ellátására nem, vagy folyamatos segítséggel képes személyek teljes körű ellátásáról az ápolást, gondozást nyújtó intézményben kell gondoskodni, ha ellátásuk más módon nem oldható meg. A fogyatékos személyek otthonában elkönyveltetett kell megszervezni a kiskorúak és a felnőttek, valamint az enyhe értelmi fogyatékos személyek és a középsúlyos, illetve súlyos értelmi fogyatékos személyek ellátását.

A felnőtt értelmi fogyatékos személyek intézményi gondozását úgy kell megszervezni, hogy az állapotuknak megfelelő önállóság, döntési lehetőség biztosított legyen. Ennek érdekében szinten tartó, képességfejlesztő foglalkoztatást, sport- és szabadidős tevékenység lehetőségét is biztosítani kell. Az intézménybe való felvétel protokollja az orvosi dokumentáció mellett, komplex szükségletfelmérést is tartalmaz, aminek során az igénylőt tájékoztatni kell a támogatott lakhatás lehetőségéről.

2. Rehabilitációs intézmény

A szociális törvény 74. § (1-2) bekezdése szerint a fogyatékosok rehabilitációs intézménye átmeneti jellegű elhelyezést biztosít a rehabilitáció időszakában azoknak a fogyatékos személyeknek, akiknek oktatása, képzése, átképzése és rehabilitációs foglalkoztatása más módon nem megoldható. A szolgáltatás előkészíti a családi és lakóhelyi környezetbe való visszatérést, valamint megszervezi az intézményi elhelyezést követő utógondozást.

3. Lakóotthon

A lakóotthon olyan nyolc-tizenkettő fogyatékos személyt befogadó intézmény, amely az ellátást igénybe vevő részére életkorának, egészségi állapotának és önellátása mértékének megfelelő ellátást biztosít.

A rehabilitációs célú lakóotthonban 16. életévét betöltött, de az öregségi nyugdíj korhatárt még el nem ért, önellátásra legalább részben képes fogyatékos személy helyezhető el. Az ellátás biztosítható, ha az intézményi elhelyezés során végzett felülvizsgálat eredménye, illetve a gondozási terv és egyéni fejlesztés alapján a lakóotthoni elhelyezés az önálló életvitel megteremtése érdekében indokolt. A családi környezetben élő fogyatékos személy szintén jogosult lehet a szolgáltatásra, ha rehabilitációja a családjában nem oldható meg.

A fogyatékos személyek ápoló-gondozó célú lakóotthona, intézményből történő elhelyezés esetén a felülvizsgálat és az egyéni fejlesztés eredményére figyelemmel, a fogyatékos jellegétől és súlyosságától függetlenül, teljes körű ellátást biztosít. A felvételi protokoll tartalmazza az orvosi dokumentáció felhasználásával lefolytatott alapvizsgálatot, valamint a komplex szükségletfelmérés elvégzését.

4. Átmeneti elhelyezést nyújtó intézmény

A fogyatékos személyek gondozóháza az értelmi fogyatékos felnőttek részére ideiglenes jelleggel, legfeljebb egyévi időtartamra teljes körű ellátást biztosít, abban az esetben, ha gondozásuk családjukban nem megvalósítható, vagy az elhelyezést a család tehermentesítése indokolja. Az átmeneti elhelyezés kivételes esetben, az intézmény orvosa szakvéleményének figyelembevételével egy alkalommal, egy évvel meghosszabbítható.

5. Támogatott lakhatás

Az 1993. évi III. törvény 75. § alapján a támogatott lakhatás a fogyatékos személyek számára lakhatást és más szolgáltatásokat is biztosít. Az önálló életvitel fenntartása és segítése érdekében a lakók igénybe vehetik a szociális munka eszközeivel végzett esztétik, család- és gyermekjóléti szolgáltatást, szükség esetén felügyeletet, étkeztetést, gondozást és készségfejlesztést (tanácsadás, pedagógiai- vagy gyógypedagógiai segítségnyújtás, szállítás, háztartási vagy háztartást pótló segítségnyújtás). Támogatott lakhatásban a lakó gyermeke is ellátható.

A lakhatás legfeljebb hat fő számára kialakított lakásban vagy házban, hét-tizenkét fő számára kialakított lakásban vagy házban, illetve legfeljebb ötven fő elhelyezésére szolgáló lakások, épületek együttesében biztosítható.

A felvétel az alapvizsgálatok és komplex szükségletfelmérés eredménye alapján történik. A bentlakásos intézményekre vonatkozó szabályoktól eltérően az ellátást határozott vagy határozatlan időtartamra is meg lehet állapítani.

1.4.9. A személyes szolgáltatások megszűnése

A szociális intézmények ellátását igénybe vevő személyeknek, illetve törvényes képviselőjüknek joga van az állapotuk felülvizsgálatával kapcsolatos információk megismerésére. Az intézmény vezetője a felülvizsgálat előtt és után írásban köteles tájékoztatni az igénybe vevőt a felülvizsgálat céljáról, folyamatáról, valamint annak eredményéről.

Az 1993. III. törvény (a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról) rendelkezik az intézményi jogviszony megszűnésének feltételeiről és módjáról:

1. Az intézmény megszűnése
 2. A jogosult halála
 3. A határozott idejű intézeti elhelyezés esetén a megjelölt időtartam lejárta
 4. A megállapodás felbontása
- A megállapodás felmondására különösen az alábbi esetekben kerülhet sor:

- az ellátott intézményi elhelyezésének indoka megszűnt, vagy másik intézményben való elhelyezése indokolt

- a házirend súlyos megsértése
- a térítési díj fizetés elmaradása
- a jogosultság megszűnése

A felmondási idő az alapszolgáltatások esetén tizenöt nap, bentlakásos intézmények esetén három hónap. Ha a felmondás jogszerűségét az ellátott, vagy törvényes képviselője vitatja, az arról szóló értesítés kézhezvételétől számított nyolc napon belül a fenntartóhoz fordulhat.

A térítési díj fizetés elmaradása abban az esetben jár felmondással, ha hat hónapon át folyamatosan tartozás áll fenn, és az a hatodik hónap utolsó napján a kéthavi személyi térítési díj összegét meghaladja, valamint vagyoni, jövedelmi viszonyai lehetővé teszik a megfizetést. Ha az ellátott anyagi körülményei olyan mértékben megváltoztak, hogy nem képes a megállapított díj megfizetésére vonatkozó kötelezettségének eleget tenni, köteles az intézményvezetőnél rendkívüli jövedelemvizsgálat lefolytatását kezdeményezni, ellenkező esetben nem lehet figyelembe venni a fizetési képtelenséget.

1.5. Interaktív feladatok a jogszabályi háttérrel kapcsolatban

1. Nevezze meg a felnőtt értelmi fogyatékos személyek intézményi ellátását részletesen szabályozó törvényt!

2. Soroljon fel legalább 3 társadalmi hátrányt, amely az értelmi akadályozottságból származhat!

3. Milyen típusú pénzbeli ellátásokra jogosultak az értelmileg akadályozott felnőttek a jogszabály alapján?

4. Gyakorlat: tanácsot kér Öntől egy szülő, felnőtt gyermeke lakhatásának megoldásával kapcsolatban. Tárja fel előtte az intézményi ellátás által biztosított lehetőségeket!

5. Keresse meg az interneten a Nemzeti Fogyatékosügyi- és Szociálpolitikai Központ által 2017-ben kiadott abúzusról szóló könnyen érthető (KÉK) kiadványt! Készítsen ennek mintájára fordítást a támogatott lakhatás szolgáltatásról!

6. Milyen szabályok érvényesek a könnyen érthető kommunikáció alkalmazására a szóbeli közlés esetén?

7. Gyakorlat: a könnyen érthető kommunikáció szabályainak alkalmazásával tájékoztassa szóban csoporttársát a támogatott döntéshozatal intézményével kapcsolatban! Kérjen visszajelzést társától, hogy milyen mértékben sikerült egyszerűsíteni az információkat!

2. fejezet: Munkavállalás

Az Európai Unió és Magyarország foglalkoztatási stratégiája kiemelten kezeli a munkaerőpiaci hátrányokkal küzdő, köztük a megváltozott munkaképességű emberek foglalkoztathatóságának javítását. Ezt a célt szolgálja a foglalkozási rehabilitáció.

A foglalkozási rehabilitáció hazai rendszere 2008-tól jelentős átalakuláson ment keresztül, ami érintette a minősítés szabályait, az ellátási formákat, és intézmény rendszert. A jogszabály változások új, szükségletalapú megközelítést vezettek be, ami szemléletváltást kívánt a minősítést végző orvosoktól, foglalkoztatási és szociális szakemberektől, munkaerőpiaci szolgáltatást biztosító szervezetektől, a munkáltatóktól és nem utolsósorban a megváltozott munkaképességű emberektől is.

2.1 Komplex rehabilitáció

A komplex rehabilitáció területei az eltérő célok alapján:

1. Orvosi/egészségügyi rehabilitáció (cél: az egészségi állapot helyreállítása)

2. Mentálhigiénés rehabilitáció (cél: a lelki egészség visszanyerése)

3. Szociális rehabilitáció (cél: az önellátás, az önálló élet és a társadalmi életben történő részvétel támogatása)

4. Képzési/oktatási vagy pedagógiai rehabilitáció (cél: szakmai képzéseken való részvétel, egészségi szempontú nevelés, a betegség/fogyatékoság elfogadása, az életvitel módosítása)

5. Foglalkozási rehabilitáció (cél: visszatérés a munkaerőpiacra)

2.1.1. Foglalkozási rehabilitáció

A foglalkozási rehabilitáció folyamatának és eszközeinek tervezése személyre szabott megközelítést igényel, amelynek kiinduló feltétele az egyén fejleszhető képességeire épülő munkavállalási stratégia.

2.2. A komplex minősítés rendszere

A minősítési rendszer - korábbi nevén "leszázalékolás" – 2008-tól kezdődően szintén jelentős változáson ment keresztül. A minősítés során az egészségi állapotot és egyben az össz-szervezeti egészségkárosodási százalékot állapítják meg a rész-egészségkárosodások alapján. Tehát a határozatban szereplő százalékos érték azt mutatja meg, hogy amennyiben egy egészséges ember egészségi állapotának minősítése száz százalék, hozzá képest a vizsgált személy egészsége – összeadva minden betegség által okozott károsodási értéket – milyen mértékben maradt meg.

A minősítés összetett jellege egyrészt abban rejlik, hogy a szakértői bizottság összességében értékeli az érintett személy funkciókárosodásait, egészségi állapotát, és kiemelt figyelmet fordít a megmaradt, fejleszthető képességekre, rehabilitációs esélyekre. Másrészt a minősítést végző bizottság már nemcsak orvosszakértőkből áll, hanem foglalkozási- és szociális szakértők is részt vesznek a munkában.

2.2.1. Megváltozott munkaképesség

Magyarországon jelenleg az a fogyatékos- vagy egészségkárosodott személy tekinthető megváltozott munkaképességű munkavállalónak, aki átesett egy komplex rehabilitációs vizsgálaton, amelynek eredményeként a megfelelő minősítést kapta.

2.2.2 Komplex szakértői bizottsági vélemény

A komplex minősítést és komplex bizottsági véleményt elkészítését korábban első fokon a lakóhely szerint illetékes kormányhivatal rehabilitációs hatósága, másodfokon a Nemzeti Rehabilitációs és Szociális Hivatal (NRSZH) végezte. 2017. január 1-től a feladatot teljes egészében a kormányhivatalok látják el.

A komplex minősítést a lakóhely szerint illetékes kormányhivatal megyeszékhely szerinti Járási Hivatalánál erre a célra rendszeresített nyomtatványon lehet kérelmezni. Komplex vizsgálatra abban az esetben kerülhet sor, ha valakit soros vizsgálatra behívnak (ennek időpontját az utolsó orvosszakértői vélemény tartalmazza általában év és hónap megjelölésével) vagy ha külön kéri ennek elvégzését. Fontos tudni, hogy a minősítéssel már rendelkező személyeknél állapotváltozás esetén az ügyfél kérelmére újra lefolytatják a komplex minősítést.

A komplex minősítés eredménye egy olyan személyre szabott, és több szakterület – orvosi, foglalkoztatási és szociális – értékelési szempontjait azonos hangsúllyal szerepeltető összefoglaló vélemény, amely az érintett személy egészségi állapotát, foglalkoztatási előzményeit, munkaerőpiaci helyzetét, adottságait és korlátait, foglalkozási rehabilitációs szükségleteit, valamint a fennálló orvosi és szociális szükségleteit egyaránt figyelembe veszi.

A korábbi besorolások helyett új minősítési kategóriákat alakítottak ki A-tól E-ig. A, B és C kategórián belül megjelent az 1-es és 2-es kategória aszerint, hogy a megváltozott munkaképességű személy foglalkozási rehabilitációja javasolt-e vagy sem.

A komplex bizottsági véleményben az egészségi állapot mértékéről (százalékban megadva), a rehabilitálhatóságról, a rehabilitáció lehetséges irányáról, a rehabilitációs szükségletekről, továbbá a rehabilitációhoz szükséges időtartamról kaphatunk információt. <http://www.kormanyhivatal.hu>

2.3. Fejlesztő foglalkoztatás

Az 1993. évi III. törvény (a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról) szerint a fejlesztő foglalkoztatás célja az ellátott testi és értelmi képességeinek, valamint a munkavégzéssel összefüggő készségeinek helyreállítása, megőrzése, fejlesztése, továbbá az ellátott felkészítése az önálló munkavégzésre. A fejlesztő foglalkoztatás keretében az ellátott csak olyan feladatot végezhet, amelyet egészségi állapota és értelmi képességei alapján tartósan és folyamatosan képes ellátni.

Fejlesztő foglalkoztatásban részesülhet az öregségi nyugdíjkorhatár eléréséig az a személy, aki 16. életévét betöltötte, más kereső tevékenységet nem végez, és a következő ellátások valamelyikét igénybe veszi:

- közösségi alapellátás
- támogató szolgáltatás
- nappali ellátás
- átmeneti elhelyezést nyújtó intézményi ellátás
- ápolást, gondozást nyújtó intézményi ellátás
- rehabilitációs intézményi ellátás
- lakóotthoni ellátás
- támogatott lakhatás

2.3.1. Munkaszerződés

Az intézmény és az ellátott személy, illetve jogi képviselője között fejlesztési szerződés jön létre, amely tartalmazza a következőket:

- a fejlesztő foglalkoztatás keretében végzett tevékenység részletes leírása
- a fejlesztő foglalkoztatás időbeosztása és helye (a foglalkoztatás időtartama nem haladhatja meg a napi 6 órát és a heti 30 órát, de az ellátott - az egyéni szükségleteire tekintettel - egyenlőtlen napi munkaidő-beosztással is foglalkoztatható)
- a fejlesztési foglalkoztatási óradíj összege (nem lehet kevesebb a mindenkori kötelező legkisebb órabér 30 százalékánál)
- az ellátott szándéknyilatkozata arra nézve, hogy testi és értelmi képességeihez mérten elvárható módon közreműködik a fejlesztő foglalkoztatásban
- a fejlesztő foglalkoztató munkavégzéssel összefüggő kötelezettségei

2.3.2. A fejlesztő foglalkoztatás munkaviszonyban

A fejlesztő foglalkoztatás a 2012. évi I. törvény (a munka törvénykönyvéről) alapján határozott idejű munkaviszonyban is megvalósulhat. A határozott idejű munkaviszonyban történő foglalkoztatás célja az önálló munkavégzést segítő képességek, készségek fenntartása, fejlesztése, új munkafolyamatok megismerése, új szakma elsajátítása, az ellátott felkészítése a nyílt munkaerőpiacon történő munkavégzésre.

1. táblázat: A két foglalkoztatási forma főbb jellemzői (útmutató fejlesztő foglalkoztatást biztosító szolgáltatók részére 2021.)

	Munkaviszonyban történő foglalkoztatás	Fejlesztési jogviszonyban történő foglalkoztatás
célok	Az önálló munkavégzést segítő képességek, készségek fenntartása, fejlesztése, felkészítés a védett foglalkoztatásra, nyílt munkaerő-piacra történő kilépésre.	Az egyén testi és szellemi képességeinek és a munkavégzéssel összefüggő készségeinek a helyreállítása, megőrzése, fejlesztése és felkészítése az önálló munkavégzésre.
szereplők	munkavállaló, munkáltató	fejlesztő foglalkoztatott, fejlesztő foglalkoztató
foglalkoztatást megelőző vizsgálatok	Foglalkozás-egészségügyi orvosi vizsgálat és javaslat.	A foglalkozás-egészségügyi orvos, a munka-szakpszichológus vagy a munka- és szervezet-szakpszichológus, valamint a szociális szolgáltatót biztosító intézmény vezetőjének együttes javaslata vagy hatályos, 2017. április 1-jét megelőzően kelt, munka-rehabilitációt javasoló szakvélemény.
jogszabályok	2012. évi I. törvény (a munka törvénykönyvéről) 1993. évi III. törvény (a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról)	1993. évi III. törvény (a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról)
szerződés	Munkaszerződés tartalma: - munkavégzés helye - munkakör - alapbér	Fejlesztési szerződés tartalma: - a tevékenység részletes leírása - a fejlesztő foglalkoztatás időbeosztása - a fejlesztő foglalkoztatás helye - a fejlesztési foglalkoztatási óradíj összege - az ellátott szándéknyilatkozata - a foglalkoztató munkavégzéssel összefüggő kötelezettségei
időtartam	Határozott időre jön létre, de a határozott idejű foglalkoztatás az öt évet meghaladhatja.	Határozatlan vagy határozott időre jöhet létre.

munkaidő	Maximum napi 8 óra, heti 40 óra, függően az egyén egészségi állapotától, felkészültségétől.	Maximum napi 6 óra, heti 30 óra, minimális napi óraszámra vonatkozó előírás nélkül.
munkaidőkeret	Egyenlőtlen napi munkaidő beosztás lehetséges, de rendkívüli-, többműszakos munkavégzés, ügyelet, készenlét előírása nem megengedett.	Az ellátott, egyéni szükségleteire tekintettel, egyenlőtlen napi munkaidőbeosztással is foglalkoztatható.
bérezés	A munkáltató köteles biztosítani legalább a minimálbért, részmunkaidős munkavégzés esetén arányosítva.	A fejlesztési foglalkoztatási díj összege nem lehet kevesebb a mindenkori kötelező legkisebb órabér harminc százalékánál.
speciális szabályok	A cselekvőképtelen munkavállaló egészségi állapotára tekintettel a 2012. évi I. törvény (a munka törvénykönyvéről) 212. § speciális szabályokat határoz meg, amelyek betartására fokozottan ügyelni kell a fejlesztő foglalkoztatás során is.	
megszűnés, megszüntetés	A munkaviszony megszűnésekor, megszüntetésekor a 2012. évi I. törvény (a munka törvénykönyvéről) általános rendelkezései irányadóak, de alapvetően a következő hivatkozási okok merülhetnek fel: - a határozott idő lejárta - felmentés - speciális megszűnési ok az intézményi jogviszony megszüntetése	A fejlesztési jogviszony megszűnésének esetei: - az ellátott intézményi jogviszonya megszűnik - felülvizsgálat megállapítja, hogy az ellátott egészségügyi, mentális, fizikai állapota okán nem foglalkoztatható tovább - az ellátott vagy törvényes képviselője kéri a megszüntetést - egyéb indokolt esetben
adózási szabályok	A fejlesztő foglalkoztatást működtető munkáltatóra a járuléklevonás szempontjából az általános adózási szabályok az irányadók.	A 2019. évi CXXII. törvény (a társadalombiztosítás ellátásaira jogosultakról, valamint ezen ellátások fedezetéről) 4. § alapján a szolgáltató / intézmény foglalkoztatónak minősül. Az 1997. évi LXXXI. törvény (a társadalombiztosítási nyugellátásról) 38. § (1) h. pontja alapján a fejlesztési jogviszony szolgálati időnek minősül. A fejlesztési díjat - nyugdíjjárulék fizetési kötelezettség terheli - nyugdíj alapjául szolgáló keresetként kell figyelembe venni Az 1995. évi CXVII. törvény (a személyi jövedelemadóról) 1. melléklet 4.10. pontja alapján a fejlesztési díj adómentes jövedelem. Az intézményi térítési díj számításánál a fejlesztési díjat jövedelemként kell kezelni
szociális hozzájárulás fizetési kedvezmény	Szociális hozzájárulás fizetési kedvezmény illeti meg a munkáltatót, ha például komplex minősítéssel rendelkező megváltozott munkaképességű személyt foglalkoztat.	

	Ezzel a munkáltató legfeljebb a minimálbér kétszereséig terjedő jövedelem után mentesülhet a szociális hozzájárulási adó megfizetése alól.	
továbblépési lehetőségek	Akkreditált foglalkoztatás, nyílt munkaerőpiac.	Munkaviszonyban történő foglalkoztatás - munkaköri alkalmassági vizsgálatot követően.
jelentési kötelezettség	A jelentési kötelezettség vonatkozik minden ledolgozott napra, valamint ünnepnapokra és betegszabadságra.	A jelentési kötelezettség az elszámolandó feladatmutatót eredményező tevékenységgel töltött munkanapokra vonatkozik (teljesített fejlesztéssel igénybe vett napok).

2.3.3. A gyógypedagógus feladatai a fejlesztő foglalkoztatásban

A gyógypedagógus az intézmény munkatársaként, a fejlesztő foglalkoztatás során a következő feladatok teljesítésében vehet részt:

- munkaképesség felmérés
- a szakértői véleményen alapuló foglalkoztatási terv kidolgozása
- megfelelő munkakörnyezet kialakítása
- munkafolyamatok személyre szabott kialakítása
- a munkavégzésben dolgozó kollégák gyógypedagógiai szakmai támogatása

Példa joggyakorlatra a fejlesztő foglalkoztatás területén:

- **Veszprém Megyei Fogyatékos Személyek, Pszichiátriai és Szenvedélybetegek Integrált Intézménye.**

<https://szgyf.gov.hu/fejleszto-foglalkoztatas/hirek/3487-jo-gyakorlat-a-fejleszto-foglalkoztatasban>

2.4. Akkreditált foglalkoztatás

Az akkreditált foglalkoztatási forma, a rehabilitáció színtereként egyidejűleg több fontos funkciót tölt be. A fejlesztő foglalkoztatás irányából előrelépést jelent az önálló munkavégzés felé. Ugyanakkor megfelelő feltételeket teremt az integrált foglalkoztatásba bekapcsolódni még nem képes megváltozott munkaképességű személyek számára, mivel védett környezetet biztosít, de elvárásaiban már közelít a nyílt munkaerőpiac feltételeihez. Az akkreditált foglalkoztatás során segítő szolgáltatások vehetők igénybe a rehabilitáció megvalósulása érdekében.

2.4.1. Munkáltatók

A 327/2012. (XI.16.) Kormányrendelet (a megváltozott munkaképességű munkavállalókat foglalkoztató munkáltatók akkreditációjáról, valamint a megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatásához nyújtható költségvetési támogatásokról) részletezi a rehabilitációs foglalkoztatásra vállalkozó cégek számára az akkreditáció célját és feltételeit.

Az akkreditált foglalkoztatónál történő munkavállalás elsődleges célja a megváltozott munkaképességű személyek meglévő munkavégző képességeinek feltárása, megőrzése és fejlesztése, munkatapasztalat és gyakorlat biztosítása, valamint a tranzit foglalkoztatottak esetében a nyílt munkaerőpiacra történő elhelyezkedés elősegítése.

1. Tartós foglalkoztatás: az akkreditáció célja a megváltozott munkaképességű munkavállalók munkakészségének, egészségi állapotának, testi és szellemi képességeinek megőrzése, fejlesztése (védett körülmények között, termelő, szolgáltató tevékenység biztosítása mellett).

2. Tranzit foglalkoztatás: az akkreditáció célja a rehabilitálható megváltozott munkaképességű munkavállalók felkészítése a nyílt munkaerőpiacon történő foglalkoztatásra (védett körülmények között, termelő, szolgáltató tevékenység biztosítása mellett).

Akkreditált foglalkoztatásban olyan megváltozott munkaképességű személyek vehetnek részt, akik rendelkeznek komplex minősítéssel.

2.4.2. Akkreditációs tanúsítvány

A rehabilitációs foglalkoztatást vállaló cégek akkreditációs eljárásban vesznek részt, amelynek eredményeként, a jogszabályban előírt feltételek teljesülése esetén, rehabilitációs akkreditációs tanúsítványt kapnak. A tanúsítványt határozatlan időre állítják ki, de évenként ellenőrzik, hogy a vállalatok továbbra is megfelelnek-e az akkreditációs követelményeknek.

A 38/2012. (XI.16.) Emberi Erőforrás Minisztériumi rendelet (a megváltozott munkaképességű munkavállalókat foglalkoztató munkáltató akkreditációs eljárásáért fizetendő igazgatási szolgáltatási díj szabályairól) illetve a 327/2011. (XII.29.) Kormányrendelet (a megváltozott munkaképességű személyek ellátásaival kapcsolatos eljárási szabályokról) szabályozza a Budapest Főváros Kormányhivatalhoz benyújtandó akkreditációs kérelem feltételeit és módját.

A 327/2012 (XI.16.) Kormányrendelet (a megváltozott munkaképességű munkavállalókat foglalkoztató munkáltatók akkreditációjáról, valamint a megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatásához nyújtható költségvetési támogatásokról) és a 2011. évi CXCI. törvény (a nemzeti köznevelésről) alapján az akkreditált munkáltatók költségvetési támogatásra pályázhatnak a megváltozott munkaképességű munkavállalók rehabilitációs foglalkoztatásához, amit bérköltségre, illetve a megváltozott munkaképességű munkavállaló alkalmazásával összefüggő többletköltségekre használhatnak fel.

Ma Magyarországon akkreditált foglalkoztatás zajlik intézményi ellátásban részesülő-, és családjukban, vagy önállóan élő értelmileg akadályozott személyekkel is, így léteznek olyan állami és civil szervezetek, amelyek kizárólag a foglalkoztatás rehabilitációjában működnek közre.

Példák jó gyakorlatra akkreditált foglalkoztatás területén:

- KEZMŰ - ERFO - FŐKEFE Közhasznú Nonprofit KFT.

Magyarországon az állami fenntartású akkreditált foglalkoztatók közül a legnagyobb, 140 telephelyen van jelen az ország számos pontján, bentlakásos intézményekben is. 10 000 munkavállalót foglalkoztatnak, akiknek 83%-a megváltozott munkaképességű.

Tevékenységi területek: bútorgyártás, nyomdai munkák, irodai-háztartási-, és hullámpapír termékek gyártása, textil- és konfekció, lakástextil- és bőripar, csomagolótechnikai- és kézműves szolgáltatások, seprű- és kefégyártás, sporteszközök készítése. A cégen belül integrált foglalkoztatás zajlik, ami azt jelenti, hogy a különböző fogyatékkal élő, egészségügyi problémával küzdő munkatársak együtt dolgoznak. A munkavégzést rehabilitációs tanácsadók és mentorok támogatják.

<https://www.kezmu.hu/>

- DOWN Alapítvány

Ha értelmi sérült emberek ellátásáról, foglalkoztatásáról beszélünk, akkor nem megkerülhető ez a civil szervezet, amelynek fő célkitűzése a felnőtt értelmi sérült emberek segített önálló életének szakmai támogatása. Az alapítvány komplex szolgáltatás rendszere segítséget nyújt a támogatott döntéshozatalhoz, az egyénre szabott jövő megtervezéséhez, a sérült ember személyiségének kifejlesztéséhez, segített önálló életének kialakításához. A DOWN Alapítvány a fenti célok megvalósítása érdekében felméri az egyéni képességeket, személyre szabott oktatást és fejlesztést folytat, lakóotthonokat, önálló lakásokat, napközi otthonokat és szabadidős programokat biztosít a sérültek részére.

A segített önálló élet legfontosabb eleme a munka és a munkával megszerzett jövedelem, amelyből az önálló élet finanszírozható. A jövedelemszerző munkához szakmai ismeretekre van szükség, a szakmatanulás a későbbi munkavégzés alapja. A megtanult szakma vagy betanított munka akkor válhat kenyérkereső, jövedelemszerző tevékenységgé, ha rendelkezésre áll munkahely-, munka- és eladható termék vagy szolgáltatás.

A DOWN Alapítvány vállalta mindezek szakmai és anyagi menedzselését, amikor 2006. folyamán állami támogatással elindította már működő intézményein belül a kliensek foglalkoztatását. Az értelmi sérült emberek munkaképességétől függően kétféle foglalkoztatási forma valósult meg, munka-rehabilitáció és fejlesztő-felkészítő foglalkoztatás. A foglalkoztatások a DOWN Alapítvány Szalóki utcai Napközi Otthonában (1116 Budapest, Szalóki u. 53.) 2006. novemberétől, a Zágrábi utcai Napközi Otthonban (1107 Budapest, Zágrábi u. 13.) 2007. szeptemberétől folynak.

Az intézménybe érkező kliens a fejlesztő gyógypedagógus és munkapszichológus által vezetett felméréseken vesz részt, amelyek alapján egyéni gondozási, fejlesztési, munkára felkészítési terv készül. Ehhez adódik a gyakorlatban történő „tesztelés”, melynek célja, hogy mindenki a képességeinek, készségeinek és saját elképzelésének legmegfelelőbb foglalkoztatási formában és

munkakörben dolgozzon, és hogy biztosítva legyen az élethosszig tartó tanulás, fejlődés, előrelépés lehetősége.

A DOWN Alapítvány felmérését követően, egy erre kijelölt hivatalos szakértői bizottság, foglalkoztatás-rehabilitációs vizsgálatot végez, melynek során megállapítják a sérült személy foglalkoztatásra való alkalmasságát és állam általi támogathatóságát (komplex minősítés).

A munkarehabilitáció célja, a kliens bevezetése a munka világába, a szabályok és kötelességtudat következetes kialakítása, a munkatevékenység betanítása, szakember folyamatos jelenléte mellett. Az intézményben zajló felkészítés során a sérültek az otthoni rendben tartásával összefüggő feladatokat is ellátnak, ami segíti őket a következő fokozat, a fejlesztő-felkészítő foglalkoztatás elérésében. A munkarehabilitációban résztvevő kliensek az Alapítványtól megállapodás alapján munkadíjat kapnak.

A fejlesztő- vagy akkreditált foglalkoztatási formában dolgozók, egyéni munkára felkészítés után műhelyekben (divatékszer-, gyertya- és szappankészítő, textiltermékek-, fa dísz tárgyakat előállító, kosárfonó, papír ajándéktasak-gyártó, egyedi képeslap-rajzoló, sokszorosító műhely) vagy kézbesítő-, adatfeldolgozó-, karbantartó, illetve kertész munkakörben dolgoznak. A fejlesztő- vagy akkreditált foglalkoztatásban részt vevő kliensek munkaviszonyban állnak, munkájukért munkabért kapnak.

A DOWN Alapítványnál a munkavállalók támogatását gyógypedagógusok, szociális szakemberek és pszichológusok látják el.

<https://www.downalapitvany.hu/node/286>

<https://www.downalapitvany.hu/node/2056>

- Strázsa Tanya Közhasznú Szociális Szövetkezet

Ez a civil szervezet Szabadszálláson és Szajkon működik, fő tevékenységi területük a falusi turizmus, vendéglátás és a kézműves tevékenység. Értelmi sérült munkavállalókat mindkét területen, képességeiknek megfelelően foglalkoztatják, a rehabilitációs célok elérése érdekében mentort alkalmaznak.

<https://strazsatanya.com/>

<https://www.youtube.com/watch?v=tw53hipoU4o>

2.5 Nyílt munkaerő-piaci foglalkoztatás

Magyarországon már az 1970-es, 80-as években kialakult az a gyakorlat, hogy az enyhe fokban értelmi fogyatékos gyermekeket ellátó iskolákból egy-egy osztály kivonult egy céghez, ahol kiegészítő munkát végzett.

Az értelmi fogyatékos emberek professzionális elhelyezése a nyílt munkaerő-piacra az 1990-es években kezdődött el. A DOWN Alapítványnak 1995-ben voltak az első elhelyezései, a Salva Vita Alapítvány 1996-ban vezetett ki először értelmi sérült embereket a nyílt munkaerőpiacra.

2.5.1. Támogatott Foglalkoztatás

A Salva Vita Alapítvány az USA-ból származó Támogatott Foglalkoztatás elnevezésű módszert adaptálta magyar viszonyokra. Az Alapítvány munkatársai részletes módszertant dolgoztak ki, melynek segítségével az értelmi fogyatékos munkavállalók és az őket fogadó munkáltatók is támogatást kaptak.

A Támogatott Foglalkoztatás folyamatának elemei a következők:

1. Tájékoztatás és kapcsolatfelvétel: célja a program potenciális ügyfélkörének szakszerű felvilágosítása a módszer adta lehetőségekről.

2. Első interjú: célja a jelentkező részletes tájékoztatása a szolgáltatásról, valamint a jelentkező megismerése, a foglalkoztatásával kapcsolatos esetleges kockázati tényezők felmérése.

3. Felmérés: célja a munkavállalást előkészítő részcélok meghatározásához szükséges információk megszerzése és rendszerezése. A felmérés területei: intelligencia- és munkaképesség vizsgálat, szociális alapkészségek megfigyelése, egészségügyi állapot felmérése, szociális körülmények feltárása, családi- vagy intézményi háttér megismerése, a jelentkező munkával kapcsolatos elképzeléseinek megismerése, a jelentkezőt támogató szakemberek, segítők beazonosítása.

4. Egyéni munkavállalási terv: célja a sikeres munkavállalást elősegítő feladatok meghatározása.

5. Munkáltatói profil elkészítése: célja a munkahely- és munkakör jellemzőinek elemzése a jelentkező elvárásai szempontjából.

6. Illeszkedés vizsgálat: célja a munkáltatói és a munkavállalói profil egyeztetése

7. Felkészítés a munkavállalásra: célja, hogy felkészítse a leendő munkavállalót a nyílt munkaerőpiac kihívásaira, meghatározza azt a munkaterületet, ahol a jelentkező elképzelései és képességei alapján a legjobban tud teljesíteni.

8. Munkahely feltárás: célja, hogy a munkavállalásra felkészített ügyfél számára elegendő számú és minőségileg is megfelelő álláslehetőség álljon rendelkezésre.

9. Betanítás, beilleszkedés elősegítése: célja, hogy a munkavállaló egy őt kísérő mentortól, foglalkozási tanácsadótól személyes segítséget kapjon a munkafeladatok elsajátításához, a munkakörnyezetbe való beilleszkedéshez, valamint az önálló közlekedés elsajátításához.

10. Utókövetés: célja az ügyfelek hosszútávú munkavállalásának támogatása. Az utókövetés három szinten zajlik: munkáltatókkal, a családokkal és az ügyfelekkel.

A Salva Vita Alapítvány az elmúlt évtizedekben számos szakembert kiképzett a Támogatott Foglalkoztatás módszerének alkalmazására, amelynek eredményeként más civilszervezetek is bekapcsolódtak a munkába, de sajnos jelenleg finanszírozás hiányában csak nagyon kevés szervezet foglalkozik az értelmi sérült emberek nyílt munkaerőpiaci foglalkoztatásban való elhelyezésével, támogatásával.

2.5.2. A gyógypedagógus feladatai a nyílt munkaerő-piaci elhelyezésben

A gyógypedagógus szakmai kompetencia a nyílt munkaerő-piaci elhelyezés során számos területen jól használható:

- ügyfél felmérése
- ügyfél felkészítése
- munkafeladat megtanítása
- munkáltató felkészítése
- információ átadás az értelmi fogyatékossgal kapcsolatban
- gyógypedagógiai tanácsadás

Példák jógyakorlatra a nyílt munkaerőpiaci foglalkoztatás területén:

- **Salva Vita Alapítvány**

<http://www.salvavita.hu>

- **Kézenfogva Alapítvány**

<http://www.kezenfogva.hu>

- **DOWN Alapítvány**

<https://www.downalapitvany.hu/node/287>

2.6. Interaktív feladatok az értelmileg akadályozott felnőttek munkavállalása témakörben

1. Igaz az az állítás, hogy minden fogyatékos ember megváltozott munkaképességű? Válaszát indokolja!

2. Gyakorlat: érveljen egy leendő munkáltatónak, milyen előnyökkel jár számára, ha értelmi fogyatékos embert alkalmaz!

3. Gyakorlat: jelentkezik Önnél egy szülő, aki nem tudja milyen lehetőségei vannak felnőtt értelmi sérült gyermekének a munka világában. Írja le, milyen foglalkoztatási lehetőségeket tud ajánlani!

4. Mit jelent a fejlesztő foglalkoztatás?

5. Kik dolgozhatnak akkreditált foglalkoztatásban?

6. Írja le a Támogatott Foglalkoztatás módszer lépéseit!

7. Látogasson el a Kézenfogva Alapítvány honlapjára és jelölje meg, mely lépésekben tér el az általuk alkalmazott protokoll a Támogatott Foglalkoztatás módszertől!

8. Gyakorlat: egy tanítványa szülei azt szeretnék, hogy gyermekük nyílt munkaerő-piacon helyezkedjen el. Ön úgy látja, hogy nem megfelelő a választott munkahely, mert a fiatal ember még nagyon éretlen ahhoz, hogy el tudja látni a feladatot. Mit javasolna a családnak, hogyan lépjenek tovább?

3. fejezet: Önálló élet - lakhatás

Az önálló felnőtt életvitel fontos alapköve, a foglalkoztatás és saját jövedelem mellett, a megfelelő lakhatás, a közösségben való aktív részvétel lehetősége.

3.1. Normalizációs elv

Az 1950-es években Dániában jelent meg a normalizációs elv fogalma, amelynek hatására Európában és hazánkban is megindult az értelmi fogyatékos személyeket befogadó nagy létszámú intézmények felszámolása, élhetőbb körülményeket biztosító lakóközösségek kialakítása.

Bengt Nirje 1969-ben publikálta először a normalizációs elven alapuló rendszer elméletét, amely nyolc jelentős területen, az emberi élet fontos vonatkozásai mentén vizsgálta az intézményi keretek között élő értelmi fogyatékos személyek hátrányait (*Nirje és Perrin, 1995*).

- normális napi ritmus
- normális heti ritmus (strukturált közösségbe járás lehetősége)
- normális éves ritmus (munka és pihenés, nyaralás lehetősége)
- normális tapasztalatok az egyes életszakaszokról (óvoda, iskola, munka, felnőtté válás folyamatának megélése)
- normális tisztelet (pl. a magántulajdonhoz való jog)
- normális lehetőségek a heteroszexuális világba való beilleszkedésre (szocializáció folyamatát akadályozó nemi elkülönítés az intézményekben)
- normális életszínvonal
- normális környezeti feltételek (az intézmények elszigeteltsége a településeken)

A normalizációs mozgalom hatására szerte a világon reflektorfénybe került a fogyatékos emberek kirekesztettségének, közösségi életben való részvételének akadályozottsága, ami életük minden területét érintette. Sok helyen ennek hatására elindult a nagy intézmények felszámolása és a lakók visszavezetése a társadalomba.

3.2. Az intézményes ellátás rövid története

Az értelmi fogyatékos személyeket ellátó első intézmények a 18. században jöttek létre. Magyarországon Frim Jakab 1875-ben hozta létre intézményét Rákospalotán, amely később, 1877-ben az első magyar „Hülye nevelő és ápoló intézeté” alakult. Ezek a korai intézmények a fogyatékos gyermekek nevelésére koncentráltak, a felnőtt értelmi fogyatékos emberek ellátása csak később kezdődött meg.

A 19. században alakult intézmények a fogyatékos-, vagy pszichiátriai betegséggel küzdő embereket szegregálták, a társadalomtól elzárták. Ez a tabusítás a mai napig kihat a fogyatékos emberekkel kapcsolatos attitűdökre. A nagy intézményi struktúra hosszú évtizedekig meghatározta az értelmi fogyatékos emberek ellátásának jellegét.

A korabeli szemléletre jellemző volt az orvosi modell. Az értelmi fogyatékos állapotot betegségnek tekintették és kiemelték az ápolási feladatok fontosságát, valamint igyekeztek kölcsönösen megóvni egymástól a fogyatékos személyeket és a többségi társadalom tagjait.

Magyarországon a szocializmus időszakában (1948 - 1988) nagy létszámú, közösségtől elszeparált intézményekben zajlott a fogyatékos személyek ellátása, de az 1990-es években, a normalizációs elvek hatására egyre inkább megjelent a szülőkhöz és a szakemberekhez az igény, hogy tegyenek valamit az értelmi fogyatékos emberek életminőségének javítása érdekében.

A mozgalom élére állt Dr. Göncz Árpádné sz. Göntér Mária Zsuzsanna, a néhai köztársasági elnök felesége, aki Magyarországon az első között szerzett egyetemi szintű szociális gondozó diplomát 1944-ben, majd részt vett az 1993-ban újra induló szociális munkás képzés megszervezésében is. A Kézenfogva Alapítvány létrehozásával számos kislétszámú lakóotthon létrejöttét segítette elő szerte az országban.

Az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium (ESZCSM) 1996-ban pályázatot hirdetett a nagy intézmények kiváltására alkalmas lakóotthonok létesítésére. Az 1993. évi III. törvény (a szociális igazgatásról és szociális ellátásról) módosításával 1999-től kötelezettségként jelent meg a támogató szolgálatok megvalósítása, amelyek az önrendelkezés és a személyes részvétel elvének figyelembevételével jöttek létre.

Az 1990-es években bekövetkezett szemléletváltás a nagylétszámú, szegregált intézmények kitagolásához, és a támogatott lakhatási formák kialakításához vezetett és a szakmai álláspontok változása a jogszabályi környezetet is alakította.

3.3. Az intézményes ellátás jogszabályi háttere

A magyar fogyatékosügy politikai terén a rendszerváltást követő évek első jelentős lépése az 1999. január 1. óta hatályos 1998. évi XXVI. törvény (a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségének biztosításáról) megalkotása volt. A fogyatékos személyt megillető jogok a jogszabály szerint a következők:

- akadálymentes környezethez való jog
 - a kommunikációhoz és a közszolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés joga
 - a tömegközlekedéshez, 29 támogató szolgálathoz és a segédeszközkhöz való hozzáférés joga
- A törvény az esélyegyenlőség megvalósítását öt területre fókuszálja, melyek a következők:
- egészségügyi ellátás
 - oktatás
 - foglalkoztatás
 - lakhatás
 - közösségbe való befogadás, önálló életvitel, kultúra, sport

Az 1999-ben elfogadott Országos Fogyatékosügyi Program tartalmazta a szakpolitikai irányokat, fejlesztési terveket, a megvalósításra vonatkozó konkrét határidők hozzá rendelésével. A kitagolási program azonban a megjelölt határidőig (2010) el sem kezdődött.

A következő jelentős lépés az ENSZ a Fogyatékosággal Élő Személyek Jogairól Szóló Egyezmény ratifikálása volt. A 2006. december 13.-án elfogadott egyezményt Magyarország az elsők között írta alá a 2007. évi XCII. törvény (a Fogyatékosággal Élő Személyek Jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről) megalkotásával.

Az ENSZ egyezmény 19. cikke tartalmazza a lakhatás szempontjából fontos elveket: „Az Egyezményben részes államok elismerik a fogyatékosággal élő személyek egyenlő jogát a közösségben való élethez és másokkal egyenlő szabad döntéshez való jogát; minden szükséges és hatékony intézkedést megtesznek annak érdekében, hogy a fogyatékosággal élő személyek teljes mértékben élvezhessék e jogukat és a teljes közösségi befogadást és részvételt...”

A dokumentum elfogadásával az államok kötelezettséget vállalnak az alábbi jogok biztosítására:

- a lakóhely és annak megválasztása, hogy hol és kivel élnek együtt
- hozzáférési lehetőség többféle otthoni, intézményi és egyéb közösségi támogató szolgálathoz
- személyes segítség a közösségben éléshez és a közösségbe való beilleszkedéshez, a közösségtől való elszigetelés és kirekesztés megelőzése érdekében
- hozzáférés a mindenki számára nyújtott közösségi szolgáltatásokhoz és létesítményekhez, amelyek a fogyatékos személyek igényeihez is igazodnak

A következő stratégiai szempontból fontos dokumentum az 1257/2011. (VII.21.) Kormányhatározat kiadása volt, amely legfeljebb 30 év időtartamban határozza meg az intézményi férőhely kiváltási program megvalósítását.

Magyarországon a nagylétszámú intézmények felszámolása és átszervezése végül 2012-ben kezdődött meg, második szakasza 2017-ben indult. A kitagolási programban hat intézmény (négy fogyatékos személyeket-, kettő pszichiátriai beteg embereket ellátó otthon) vett részt, amelynek eredményeként tizenöt településen, 627 új férőhelyet hoztak létre, 6, 12, illetve 30 főt befogadó intézményekben.

3.4. Lakhatási lehetőségek az értelmi fogyatékos emberek számára

Ma Magyarországon a felnőtt értelmi fogyatékos személyek számára a következő lakhatási lehetőségek állnak rendelkezésre:

1. családi környezet (családdal együttélés vagy önálló élet családi támogatással)
2. támogatott lakhatás
3. lakóotthon
4. ápoló-gondozó otthon
5. rehabilitációs intézmény

3.4.1. Értelmi fogyatékos felnőttek családi környezetben

A 2011. évi népszámlálási adatok szerint a Magyarországon élő 2 millió 714 ezer család közül 253 ezer fogyatékos családtaggal rendelkezik. A fogyatékosággal élők 92 százaléka magánháztartásban él, de közel 39 ezer személy, a fogyatékosággal élők 8 százaléka bentlakásos intézmény (pl. ápoló-gondozó otthon) lakója, míg a teljes népességben az intézetben élők aránya, a gyermekekkel együtt mindössze 2 százalék.

A családban élő értelmi fogyatékos emberek egy része nappali ellátásban részesül, illetve akkreditált- vagy nyílt munkaerő-piaci foglalkoztatásban vesz részt, de közülük sokan az oktatás befejezése után otthon maradnak. A szülők és a családtagok gyakran átmenetileg megoldják az ellátást, gondozást, szükség esetén kezdeményezik a gondnokság alá helyezést, vállalják a gondnoki teendőket, esetleg a támogatott döntéshozatalban is részt vesznek, önálló lakrészt vagy lakhatást biztosítanak, azonban nem minden esetben képes a család a felnőtt értelmi fogyatékos személy igényeit felmérni, tartósan kielégíteni.

Előfordul, hogy a szülő halálával a sérült ember egyidejűleg szembesül a szeretett személy elvesztésével, és környezete hirtelen, felkészülést nélkülöző megváltozásával, ha végül intézményi elhelyezésre kerül sor. Fontos lenne, hogy az értelmi fogyatékos gyermeket nevelő szülők időben kapjanak segítséget a családtól való leválás folyamatában, amely számukra is az élet természetes része.

3.4.2. Rehabilitációs célú lakóotthon értelmi fogyatékos személyek részére

Az 1990-es években szép számmal jöttek létre kislétszámú lakóotthonok, amelyeket egyrészt civil szervezetek hívták életre, másrészt nagyobb bentlakásos intézetek alakították ki a jobb képességű, kisebb támogatást igénylő lakók számára. Az intézmények által létrehozott lakóotthonok többnyire az intézmény területén valósultak meg, kis létszámú szobákban, csoportosan, de mégis önálló háztartásvezetéssel.

Az 1993. évi III. törvény (a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról) szerint a rehabilitációs célú lakóotthon olyan nyolc-tizenkettő fogyatékos személyt befogadó intézmény, amely az ellátást igénybe vevő részére életkorának, egészségi állapotának és önellátása mértékének megfelelő ellátást biztosít. A lakóotthonban 16. életévét betöltött, de az öregségi nyugdíj korhatárt még el nem ért, önellátásra legalább részben képes fogyatékos személy helyezhető el.

A lakóotthoni ellátás lehetőséget ad arra, hogy a szolgáltatás minél harmonikusabban illeszkedjen az ellátottak egészségi állapotához, önellátásuk mértékéhez, kihangsúlyozva autonómiájuk minél magasabb szintű megtartását.

3.4.3. Támogatott lakhatás

A jogszabályi környezet megváltozása lehetővé tette egy új támogatási forma, a támogatott lakhatás megvalósítását. Az átalakítás célja, hogy a jelenlegi intézményi ellátás helyett az ellátottak lakóhelyükön önálló életvitelt folytathassanak olyan speciális szolgáltatások segítségével, amelyek az ellátott önálló döntése, szükséglete, képességeinek és készségeinek maximális figyelembevétele alapján vehetők igénybe.

A támogatott lakhatás a fogyatékos személyek, pszichiátriai-, illetve szenvedélybetegek részére biztosított ellátás, amely az életkornak, egészségi állapotnak és önellátási képességnek megfelelően, az ellátott önálló életvitelének fenntartása, illetve elősegítése érdekében biztosítja a következőket:

- lakhatási szolgáltatás
- mentálhigiénés-, illetve a szociális munka körébe tartozó és egyéb támogató technikák alkalmazásával végzett esetvitel
- kísérő támogatás (az ellátott életkörülményeinek figyelemmel kísérése)
- étkezés, ápolás-gondozás, fejlesztés, a társadalmi életben való részvételt segítő szolgáltatások (igény esetén, a komplex szükségletfelmérés alapján)

Támogatott lakhatást működtetnek civil- és állami szervezetek is, a családjukban vagy intézményben élő értelmi fogyatékos emberek számára. Emellett, mint ahogy arról korábban szó volt az Intézményi Férőhely Kiváltás projekt kapcsán nagylétszámú bentlakásos otthonok is lehetőséget kaptak, hogy az önrendelkező életnek megfelelően lakóik számára a többségi társadalomhoz kapcsolódó támogatott lakhatási formát hozzanak létre.

Az intézményi infrastruktúra lebontása mellett a munkatársak szemléletének változása, megfelelő hozzáállása szükséges a támogatott lakhatás sikeres megvalósulásához. Az új típusú életmód kialakítása során a lakók is segítséget igényelnek, mivel az önálló döntésekkel, nagyobb szabadsággal járó életvitelhez komolyabb felelősségvállalást is jelent, ami kezdetben bizonytalanságot kelthet bennük.

Jó gyakorlatok a civil szervezetek által működtetett támogatott lakhatás programokkal kapcsolatban:

- DOWN Alapítvány Támogatott Lakhatás

Az Alapítvány hét telephelyen biztosít támogatott lakhatást. Az intézmények eltérő profillal, különböző jellegű igényeket elégítenek ki, az önellátásra kevésbé képes, idős fogyatékos személyeket

ellátó szolgáltatástól a kis mértékű támogatással élőkét segítő intézményi ellátásig. Előnyt jelent, hogy a lakhatási megoldások is a fogyatékos emberek szükségleteire épülő komplex szolgáltató rendszer részeként valósulnak meg. A lakók számára a képességeikhez mért munkavégzés lehetősége is biztosított, a fejlesztő-felkészítő foglalkozástól egészen a nyílt munkaerő-piaci elhelyezkedésig, illetve különböző személyre szabott, integrált szabadidős programok is rendelkezésükre állnak.

<https://www.downalapitvany.hu/node/2368>

<https://www.downalapitvany.hu/node/1700>

- Szimbiózis Alapítvány

Az alapítvány Miskolc területén két lakóotthont és három támogatott lakhatás szolgáltatást működtet fogyatékosokkal élő személyek számára. Célcsoportjuk elsősorban értelmileg akadályozott és autizmussal élő, nagykorú személyekből áll, ellátási területük országos. A Szimbiózis alapítvány is széles körű szolgáltatási rendszert működtet fogyatékos emberek számára, aminek rendszerébe illeszkedik a lakhatási szolgáltatás.

<https://minap.hu/cikk/fuzfas-haz-uj-csaladias-otthon-fogyatekossaggal-eloknek-miskolcon>

<https://nlc.hu/utazas/20220727/szimbiozis-alapitvany-megvaltozott-munkakepessegu-video/>

- Kézenfogva Alapítvány

A Kézen Fogva Támogatott Lakhatás Hálózat program keretében az alapítvány olyan fogyatékos személyeknek biztosít lakhatást, akiknek minimális mértékű támogatásra szükségük van az önálló életvezetéshez. A Kézenfogva Alapítvány programjának specialitása, hogy leendő lakóik igényei alapján bérelnek lakásokat, amelyekben maximum 2-3 fő helyezhető el. Jelenleg hét helyszínen biztosítanak támogatott lakhatás szolgáltatást (Cinkota, Újpest, Pesterzsébet, Zugló, Kelenföld).

<https://kezenfogva.hu/node/2018>

3.4.4. Bentlakásos nagylétszámú intézmények fogyatékos személyek részére

Magyarországon a Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján 2004-ben még 17 ezer ember élt nagy létszámú otthonokban, amelyek részben ápolást – gondozást végző intézmények, illetve rehabilitációs intézmények voltak. A magas létszámmal működő bentlakásos otthonokban az életkörülmények jelenleg sem megnyugtatóak, az intézmények jellemzően továbbra is izoláltan, kisebb települések szélén helyezkednek el.

Bár az anyagi források nem minden intézményben állnak rendelkezésre, a nehézségek ellenére a munkatársak sok esetben igyekeznek minőségi ellátást nyújtani, fejlesztő vagy állapot megőrző terápiákat biztosítanak, a lakókat bevonják az őket érintő döntésekbe, színvonalas szabadidős tevékenységeket, utazásokat szerveznek, és fejlesztő-, illetve akkreditált foglalkoztatás keretében foglalkoztatják azokat, akik bevonhatók. Fontos, hogy az önrendelkezés elvét szem előtt tartó szemlélet váltás és a struktúra fejlesztés megtörténjen, mivel különösen a nagy támogatási igénnyel rendelkező halmozottan súlyosan fogyatékos populációban jellemző, hogy nem mindenki alkalmas a kitagolás folyamatában való részvételre, számukra a támogatott lakhatás szolgáltatás továbbra sem jelent alternatívát.

3.4.5. Kitagolás - a nagylétszámú intézmények felszámolása

Az Intézményi Férőhely Kiváltás program az utóbbi évek legjelentősebb fejlesztési törekvése a fogyatékos személyek ellátása terén.

Magyarországon az átalakítás 2013 - 2015 között hat intézmény bevonásával valósult meg, amelynek keretében 670 ember költözhetett támogatott lakhatásba. 2017 - 2021 között zajlott a második körös állami kitagolás, amely során további 900 fő számára nyílt meg a lehetőség az új típusú lakhatási forma igénybevételére.

Jelenleg huszonnégy állami- és egy nonprofit szervezet vesz részt a programban, amelynek eredményeként 2023 év végéig várhatóan további 2000 ember számára lesz elérhető a támogatott lakhatás szolgáltatás.

3.4.6. A kitagolást nehezítő körülmények

A fejlesztéssel kapcsolatban a kormányzati szándék egyértelműen pozitív, ennek ellenére a program megvalósítása során számos nehézség merült fel. A kitagolásban résztvevő intézmények egy része olyan környezetben helyezkedik el, ahol nagyon nehéz az intézményen kívüli szolgáltatások, foglalkoztatás biztosítása. Nehézséget jelent az a tény is, hogy a nagy intézmények, különösen a hátrányos helyzetű térségek kisebb településein korábban fontos szerepet tölthettek be a település

lakóinak foglalkoztatásában, amelyek megszűnése álláshelyek elvesztésével jár. Megfelelő, csatlakozó munkaerőpiaci programok híján tehát a nagy intézmények munkavállalói ellenérdekelték lehetnek a kitagolásban, hiszen a munkanélküliség veszélyezteti őket.

A kitagolást nehezítő gyakori jelenség, hogy a kisebb-, elszigetelt településeken nehéz megfelelően képzett személyzetet találni, így az intézmény abban érdekelt, hogy minél gyorsabban, esetleg érdemi átképzés nélkül, a már korábban alkalmazott munkatársakat helyezi a támogatott lakhatásba, amely az intézeti kultúra átörökítéséhez vezethet. A szabályozási problémák és az attitűd váltás hiánya miatt, előfordul, hogy a támogatott lakhatás egyes helyeken mini intézményként működik, a nagy intézmények hierchiája, döntési szabályai szerint szerveződik tovább.

Az első körös kitagolás során szerzett tapasztalatok alapján, a programot megvalósító szervezetek mentor hálózatot, képzéseket, szakmai anyagokat bocsátottak a programban résztvevők rendelkezésére, hogy az említett problémákat orvosolják. A második körös fejlesztésben kiemelt szerepet kapott a kitagolásban résztvevő lakók foglalkoztatása, ami az önálló életvitel kialakításához szintén elengedhetetlen.

3.4.7. Egy kitagolás története - Topház

A fentiekből látható, hogy a nagyintézmények lebontása számos nehézséggel és megoldandó problémával jár. A következőkben egy olyan nagyintézmény kitagolási tervének részleteit szeretném bemutatni, ahol a Mental Disability Advocacy Centre jogvédő szervezet 2017-ben súlyos visszaéléseket tárt fel, majd minisztériumi vizsgálatra is sor került. Az intézményben uralkodó állapotokat jól érzékelteti a jelentésből származó részlet:

„A Topház lakóinak alapvető fizikai, érzelmi, pszichológiai és szociális igényeit sem elégítik ki. Az MDAC munkatársai számos olyan esetet tapasztaltak, amikor fennállt a felnőttek és gyermekek kóros soványságának gyanúja. A lesoványodott végtagok, a szemmel látható fáradtság és a minimális reakcióképesség mind a kóros soványság jelei lehetnek. Számos bentlakó ágyhoz kötött volt, egyértelműen az izomsorvadás és izomzati kontraktúra jelei látszódtak, amely a tartós mozgáshiány és /vagy a mozgásterápia hiányának eredménye lehet. Az MDAC megismert egy olyan hároméves gyermeket, akinek a lábizmai korához képest láthatóan alulfejlettek voltak, nyilvánvalóan nem a veleszületett károsodások következtében. Számos felnőtt és gyermek mutatta az intézményi-szindróma, a lehetséges szedálás és a mélységes unalom jeleit. Erre bizonyítékul olyan viselkedési formák szolgáltak, mint az akathisia (ritmikus ringatózás), fogcsikorgatás, a bútorok és a ruházat rágcsálása. A felnőtteket csecsemőkként kezelték és cumisüvegből etették. Az MDAC munkatársai nem látták jelét oktatási tevékenységnek, sem a kornak megfelelő stimuláló elfoglaltságoknak, amelyek a gyermekek kognitív, motorikus vagy szociális képességeinek fejlesztésére irányulnak. A bentlakók minden osztályon szinte megrohmozták az MDAC munkatársait, sóvárogtak az emberi kapcsolat, a figyelem és az interakció után, amely a teljes izoláció és a társasági kapcsolatok jelentős nélkülözésére utal. Az intézményben nyomorúságosak a körülmények. Az MDAC munkatársai szörnyű egészségügyi feltételeket tapasztaltak. A legtöbb teremben nagyon hideg volt. Ürülék és vizelet nyomait találták a falakon, a lepedőkön, az ágyakban, a fürdőszobákban és a takarítatlan illemhelyeken is. Általánosan elmondható, hogy a padlózat, a falak, az ajtók, az ágynemű és a bútorok állapota szegényes, sok esetben pedig nagyon rossz. Minden osztály körülbelül 40 lakót szállásolt el, akik különböző értelmi, szenzoros és fizikai fogyatékkal rendelkeznek, és olyanokat, akik halmozott és súlyos fogyatékkal élnek, és komplex gondoskodást igényelnek. Minden osztályra átlagosan két fős személyzet jutott az MDAC látogatása idején, egy osztályon pedig mindössze egy alkalmazott volt jelen. A gyerekosztályon egy plusz alkalmazott dolgozott, aki a padlót takarította. A csapat minimális és felszínes interakciót figyelt meg a személyzet és a bentlakók között, és nem látta jelét az egyéni személyes gondoskodásnak, kivéve a gyógyszerek kiosztása alkalmával. [...]

Az MDAC munkatársai számos olyan helyzetet láttak, amelyekben felnőtteknél és gyermekeknél is korlátozó intézkedések alkalmazására került sor. A leggyakoribb a kémiai anyagok használata volt erre a célra, amelyet sok bentlakó lakonikus állapota és reakcióképességének hiánya bizonyít. Sok bentlakó aludt napközben, és az MDAC a szobába történő belépésekor sem ébredt fel. A fizikai korlátozás egyéb formáit is alkalmazza az intézet, méghozzá hosszú időn keresztül. Ezek közé tartozik a hevederekkel történő kikötés, ruhadarabokkal, mint például harisnyákkal az ágykerethez történő kikötés, amit egy személynél figyelt meg a látogató csoport. Ezen kívül használ az intézmény zoknikat az alsó végtagok, a kezek és a karok mozgásának korlátozására. Egy esetben a látogató csoport egy olyan gyermeket is látott, akire egy rögtönzött kényszerzubbonyt adtak, amit egy pulóverből alakítottak ki úgy, hogy az ujjait a gyermek háta mögött összekötötték. Így akadályozták meg a gyermek karjainak mozgását. Más lakók, különösen az ágyhoz kötöttek szorosan bepólyázva feküdtek, ami az egész testük

mozgását akadályozza.” Mentális Sérültek Jogaiért Alapítvány (Mental Disability Advocacy Centre) jelentése, 2017.

www.mdac.info

A jelentésben érintett gödi Topház működtetését 2018-ban a Máltai Szeretet Szolgálat vette át. A munkatársak heroikus munkával kezdték meg a körülmények javítását, valamint a kitagolás második körébe bekapcsolódva a kislétszámú támogatott lakhatások létrehozását. 2020-ban elkészült az Intézményi Férőhely Kiváltás Terve. A lakók mindennapi életében részt vevő munkatársakra vonatkozó részlet bemutatásával szeretnénk szemléltetni, hogy megfelelő szándék, szakmai hozzáértés és elegendő anyagi forrás mellett a rendkívül kedvezőtlen körülményeket is meg lehet változtatni.

„Az ápoló-gondozó csoport összetétele: Az Intézményi Férőhely Kiváltási Terv elkészítésekor közel 70 ápoló, gondozó dolgozott az intézményben, azonban jelentős a fluktuáció, a távozó munkatársak pótlása pedig komoly kihívás. 2020. végén a gondozók létszáma 53 fő volt, az ápolói létszám pedig 13 fő. Szinte minden munkatárs középfokú végzettséggel rendelkezik, többen egészségügyi végzettséggel, a szakképzetlen ápolók száma nagyon alacsony. A munkatársak szemléletmódját erősen meghatározza, hogy sokan több évtizede dolgoznak az intézményben. Ők egy egészségügyi gyermekotthonban kezdték a munkát, aminek szemléletmódja nagyban különbözik a szociális szolgáltatások korszerű szolgáltatói, rehabilitációs szemléletmódjától. Tekintettel arra, hogy az új szolgáltatási struktúra, a személyre szabott ellátási forma magasabb szakmai szintű felkészültséget igényel, a Szeretetszolgálat folyamatosan szervezi a munkatársak szakmai felkészítését, képzését, részben tanulmányutak, részben formális képzések keretében.”

A továbbiakban részletesen ismertetik, milyen képzésekkel segítenék elő a szemlélet váltást. Első körben minden ápoló-gondozó munkatárs 6 órás képzésen vesz részt, ahol általános ismereteket szerez a kiváltási folyamatról és a támogatott lakhatásról, illetve az intézményben tervezett konkrét fejlesztésekről. Ezt követően az alábbi képzéseket tervezik:

- szolgáltatói kompetenciák fejlesztése a támogatott lakhatást segítő ápolók, gondozók számára / szakmai ismeretek és dolgozói kompetenciák megalapozása (40 óra) Célja a támogatott lakhatással kapcsolatos szakmai ismeretek és dolgozói kompetenciák megalapozása.

- komplex gondozás folyamata és gyakorlata a támogatott lakhatásban / már meglévő szakmai tudásra épülő TL ismeretek átadása (40 óra) A képzés a résztvevők saját, aktuálisan meglévő, illetve a támogatott lakhatásra való felkészülés során megszerzett szakmai tudására épít. A résztvevők számára a TL még viszonylag ismeretlen szakellátási forma. A tréning ezekre a még ismeretlennek tűnő, ám elsajátítható és a gyakorlati munkában alkalmazható új szolgáltatási területekre fókuszál.

- támogatott lakhatás - fókuszban a szolgáltatást igénybe vevő /a háttértámogatást segítő gondozói ismeretek bővítése (40 óra) Célja, hogy a munkatársak ismerjék meg a leendő feladataikat a támogatott lakhatásban, tudjanak konkrét válaszokat adni a lakók mindennapi életvitelével kapcsolatos kérdésekre, képesek legyenek a különböző élethelyzet nehézségek megoldásában segítséget nyújtani számukra.

A szervezet a munkatársak képzése során további, gyakorlatorientált képzéseket tervez, amelyek egy-egy témára koncentrálnak kézzelfogható segítséget nyújtanak a napi szakmai munka megfelelő szintű biztosításához (pl. viselkedésproblémák kezelése, augmentatív-alternatív kommunikációs eszközök használata stb.)

Az Intézményi Férőhely Kiváltási Terv szerint a formális képzések mellett lehetőség van hazai és külföldi tanulmányutakon való részvételre, ahol a munkatársak a gyakorlatban láthatják a támogatott lakhatási forma vagy egyes szolgáltatások konkrét működését, illetve megismerkedhetnek már működő, jó gyakorlatokkal.

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat Gondviselés Házának Intézmény Kiváltási Terve itt olvasható: https://maltai.hu/assets/uploads/files/6876c-ifkt-teljes_6.0.pdf

Példák jó gyakorlatra a nagylétszámú intézményi ellátás területén:

- Magyar Máltai Szeretet Szolgálat Ligetotthon

Az intézmény 1991-ben alakult 40 fő engedélyezett létszámmal. Az otthonban önálló életvitelre nem, vagy csak részben képes, illetve otthonukban már nem gondozható, ezért teljeskörű ellátást igénylő személyek (fogyatékossgal élő emberek) teljeskörű ellátása történik. Az intézmény kiemelt küldetésének tekinti, az ápolási, gondozási feladatokon túl az ellátottak mentális fejlesztését, foglalkoztatását, pszichés gondozását, a szabadidő hasznos eltöltésére helyi- és külső programok szervezését. Az otthon Szolnok város csendes belterületén, könnyen megközelíthető helyen található, mely lehetővé teszi a város kulturális, társadalmi életébe való bekapcsolódást. A lakók napi 4 órában fejlesztő és rehabilitációs foglalkoztatás keretében dolgoznak, valamint aktívan bekapcsolódnak a

Magyar Speciális Olimpia Szövetség és a Magyar Speciális Művészeti Műhely Egyesület tevékenységébe és részt vesznek ezen szervezetek nemzetközi, országos és regionális rendezvényein. Sportolók, színjátszó csoportjuk már több országos elismerést kapott.

<https://maltai.hu/ligetotthon>

- Összefogás az Egyenlő Esélyekért Nonprofit Közhasznú KFT

A Csömöri Központ létrehozása Szekeres Tiborné nevéhez köthető. Halmozottan fogyatékos fiát nevelő édesanyaként az 1980-as években szembesült azzal, hogy mennyire nem megoldott a fogyatékos személyek ellátása, rehabilitációja Magyarországon. Erzsébet személyes tapasztalatból tudta, mekkora problémát jelent a családnak, a szülőknek a sérült gyermek szakszerű nevelése, fejlesztése, valamint a hozzátartozók- és az értelmi sérült személyek számára egyaránt elfogadható elhelyezése.

Az 1980-as években a sérült emberek nagy létszámú, szegregált, elkülönített intézményekben, a lakóhelyüktől távol éltek, ahol egészségügyi szempontok alapján kezelték, beteg embernek tartották őket. Az intézményben élő személyek és a külvilág között alig volt kapcsolat, a fogyatékos személyek szinte „láthatatlanok” voltak a társadalom számára.

A Csömöri Központ jelenlegi komplex kialakítása közel harminc éves kitartó munka eredménye. Két szervezet működteti szoros együttműködésben: az Egyenlő esélyekért! Alapítvány fogyatékos személyek szociális ellátását, fejlesztését, nappali ellátását, lakhatását biztosítja Csömörön és Tápióbicskén, a 2011-ben alapított Összefogás az Egyenlő esélyekért Nonprofit Közhasznú Kft. 2013 óta megváltozott munkaképességű személyek rehabilitációs foglalkoztatását biztosítja, nonprofit tevékenységként. Ez a munkavállalói csoport nagyon heterogén: a fogyatékossgal élő emberek, a betegség vagy baleset miatt egészségkárosodott emberek, a pszichiátriai betegséggel élő, munkaképes korú személyek dolgoznak együtt.

<https://osszefogaskft.hu/bemutatkozas/>

- Református Szeretetszolgálat Magdaléneum Fogyatékosok Ápoló Gondozó Otthona

Nyíregyháza belterületén elhelyezkedő intézményben 84 ellátott él, különböző fogyatékosági kategóriában, számos esetben halmozott akadályozottsággal, eltérő sérültségi fokkal (vakok, csökkentlátók, középsúlyos-, illetve súlyos értelmi fogyatékosok, down szindrómával élők, autisták stb.).

A mindennapi gondozási feladatok ellátása mellett színvonalas foglalkoztatás valósul meg, lelkész, pedagógusok, gyógypedagógus, hittantanár, foglalkozás és szabadidő szervező, gyógytornász közreműködésével. Az intézmény lakóinak életrendjében a terápiák révén és a segítők közreműködésével a gondozás, játék, munka, szórakozás egységét igyekeznek megteremteni.

<http://www.madaleneum.hu/nehany-szo-magunkrol.html>

3.4.8. A gyógypedagógus lehetséges feladatai a lakhatás területén

1. A lakók szükséglet felmérésének elvégzése

Az 1/2000. (I. 7.) Szociális és Családügyi Minisztériumi rendelet, továbbá a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény rendelkezik a támogatott lakhatáshoz, valamint a fogyatékos személyek bentlakásos intézményben történő elhelyezéséhez szükséges komplex szükségletfelmérés elvégzéséről. A rendelet szerint a komplex szükségletfelmérés elvégzésére az Intézet részéről, az erre irányuló minősített tanfolyamot sikeresen elvégző személy, vagy támogatási szükségletfelmérő szakmentor jelölhető ki. A rendelet alapján tehát a szükséglet felméréshez a diplomán túl, tanfolyamot is végezni kell. A Szükséglet felmérés a későbbiekben alapvetően meghatározza egy-egy lakó életét, ezért rendkívül fontos, hogy ehhez értő szakember vegye fel.

2. Az egyéni fejlesztési tervek elkészítése

Az egyéni fejlesztési terv a fogyatékos személyek rehabilitációs intézményében, valamint a fogyatékos személyek otthonában, illetve a lakóotthonban elhelyezett személy részére az egyénre szabott bánásmód leírását, az önellátási képesség fejlesztését tartalmazó dokumentáció. Az egyéni fejlesztési terv az ellátott személyről készített (gyógy)pedagógiai, egészségi- és mentális állapotra vonatkozó jellemzés alapján készül.

Az egyéni fejlesztési terv tartalmazza a következőket:

- az ellátást igénybe vevő állapotának leírását és az abban bekövetkezett változást, az egyéni fejlődést
- az egyénileg szükséges külön szolgáltatásokat, pedagógiai, mentális, egyéb segítségnyújtási feladatokat, azok időbeli ütemezését, a foglalkoztatásban való részvételt
- szükség szerint az új szolgáltatás vagy az új ellátási forma igénybevitelére való felkészítést

- a hiányzó, vagy korlátozottan meglévő személyes funkciók helyreállítása, pótlása érdekében teendő intézkedéseket- a konfliktushelyzetek kezelésének, megoldásának módjait

A Támogatott lakhatásba költöző embereknek szakmai ajánlások alapján érdemes egyéni komplex kiváltási fejlesztési tervet készíteni, amelynek célja, hogy segítse a kiváltás előkészítését, támogassa a szolgáltatást igénybe vevő emberek önállóbb és önrendelkezőbb életvitelének elérését, jobb életminőségét.

A terv a következő területeket érinti:

- személyes szükségleteket meghatározó tényezők
- életterületek mentén az önálló életviteli és önellátási képességek, kompetenciák
- személyes és társadalmi életvezetési készségek
- a foglalkoztathatóság és a foglalkozási rehabilitációs szükségletek mélyebb - munkavégzés, feladatellátás közben is történő – feltárása

- kommunikációs-, szociális-, és munkavégzési kompetenciák
- együttélést és adaptív viselkedést meghatározó készségek
- esetleges viselkedési problémák, kockázatok megjelenítése

<https://mail.google.com/mail/u/0/?tab=rm&ogbl#search/r%C3%A9ti/FMfcgzGqRGRqjmfXzmthFmLQnblpKWxJ?projector=1&messagePartId=0.3>

3. Egyéni terápiák biztosítása

A felnőtt értelmi sérült embereknek is szüksége van különböző fejlesztő, illetve szinten tartó terápiákra. Az adott intézmény lehetőségeitől, illetve a gyógypedagógus felkészültségétől függ, hogy milyen terápiát tudnak biztosítani, de sok intézményben elérhető zeneterápia, művészetterápia, valamint mozgásfejlesztési lehetőségek.

4. A hozzátartozókkal való kapcsolattartás

A szülőkkel való kapcsolattartás rendkívül fontos a felnőtt korban is. Ebben az időszakban már nem azon van a legnagyobb hangsúly, hogy a szülő otthoni tevékenységével támogassa a gyermek fejlődését, hanem sokkal inkább azon, hogy segítse gyermeke leválását és annak az előkészítését, hogy szülői támogatás nélkül is a számára elérhető legnagyobb önállósági szinten élhessen. Fontos a szülőket támogatni abban, hogy még életük során elrendezzék gyermekük jövőjét és alakítsák úgy az életüket, hogy kialakuljon a felnőtt értelmi sérült gyermekük tőlük független élete.

5. A külső szereplőkkel való kapcsolattartás (szomszédok, munkáltató, orvos stb.)

Egy-egy probléma esetén szükség lehet, a lakót körülvevő szakemberek, illetve támogató személyek bevonására. Sok esetben előfordul, hogy néhány helyzet kezelése teammunkát követel az egyénnel foglalkozó szakemberektől. Nagyon fontos, hogy a gyógypedagógus más területekről érkező szakemberekkel is képes legyen együtt dolgozni.

6. Az ápolás, gondozásban résztvevő szakemberek számára tanácsadás biztosítása

Ideális esetben az értelmi sérült ember közvetlen gondozását ellátó szakemberek, ha megértési- vagy viselkedési problémával találkoznak, kikérik a gyógypedagógus véleményét.

3.5. Feladatok az értelmi fogyatékos felnőttek lakhatásával kapcsolatban

1. Tekintse meg a filmet: https://film.indavideo.hu/video/f_lathatatlanok

- Melyik jelenet volt legnagyobb hatással Önre?
- Van-e olyan aspektusa az értelmi fogyatékos emberek életének, amit véleménye szerint a film nem jelenít meg?

- A film által közölt gondolatok közül mivel nem ért egyet?

- Soroljon fel legalább 3 ötletet, amivel javítani lehetne az értelmi fogyatékos személyeket ellátó rendszert!

2. Olvassa el a cikket: <https://abcug.hu/megtalaltam-a-fiam-helyet-most-mar-nyugodtan-meghalhatok/>

- Gyűjtse össze, hogy Ön szerint a szülőknél milyen félelmei lehetnek, a felnőtt értelmi fogyatékos gyermekük elhelyezésével kapcsolatban!

- Helyezkedjen a szakember szerepébe, és próbálja a szülőket megnyugtatni, javaslatokkal ellátni!

3. Gyakorlat: Az intézményből, ahol dolgozik hamarosan nyolc értelmileg akadályozott fiatal költöztetnek a falu központjában lévő házba. A faluközösség részéről aggodás érzékelhető a támogatott lakhatásnak helyet adó ház felújításával kapcsolatban. Félnék, hogy a fiatalok megjelennek majd a falu boltjában, egyéb közösségi színtereken, és esetleg megzavarják az életüket, ijesztegetik gyerekeiket. A falu polgármestere lelkesen támogatja az ügyet, mert egyik családtagja down szindrómával él. A

félelmek oldása céljából falugyűlést tervez összehívni, amihez felkéri Önt egy tájékoztató beszéd megtartására, a programmal kapcsolatban.

- Állítson össze prezentációt, amit felhasználhat a beszédéhez!
- A prezentáció keretében mutassa be a kiköltöző nyolc értelmi fogyatékos fiataalt, amihez használja bátran a fantáziáját!

- Keressen szakmai érveket a támogatott lakhatás szolgáltatás bevezetése mellett!

4. Gyakorlat: Gyógypedagógus végzettségű szakmai vezetője egy ezer fős intézménynek, amely kitagolás előtt áll. Munkatársai közül sokan ellenállást tanúsítanak a tervezett átalakítással szemben.

- Mérlegelje a nagylétszámú intézmények fenntartása mellett szóló érveket, amelyek közül legalább 5 szempontot soroljon fel!

- Gyűjtsön össze legalább 10 érvet a kitagolás mellett, mellyel meggyőzheti a kételkedőket!

- Tekintse át, melyek azok a területek, melyeket fel kell készíteni a változtatásra!

A feladat megoldásához használja fel az alábbi tanulmányt:

https://maltai.hu/assets/uploads/files/6876c-ifkt-teljes_6.0.pdf

4. fejezet: Szabadidős tevékenység

A felnőtt élet harmadik fontos területe a szabadidő eltöltése. Ezen a területen is támogatásra szorulnak az értelmi sérült emberek: segíteni kell, hogy felfedezzék milyen szabadidős tevékenységben lelik örömeiket, vagy abban kell támogatás, hogy megszervezzék a szabadidejüket.

4.1. Rekreáció

A rekreáció az értelmi fogyatékos emberek számára is a kikapcsolódást, pihenést és a munkaerő visszanyerését jelenti, valamint magában foglalja a többé válás lehetőségét (Hidvégi és Honfi, 2008). Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) az egészség fogalmát a teljes testi, szellemi és szociális jólét állapotaként határozza meg, nem csupán a betegség hiányaként értelmezi, amelynek fenntartásában jelentős szerepe van a tartalmas szabadidő eltöltésnek (Téczely, 2000).

A rekreációval foglalkozó nemzetközi egészségügyi, kulturális és sportszervezetek, mint a Világ Szabadidős és Rekreációs Szövetség (World Leisure and Recreation Association) vagy az Európai Szabadidős és Rekreációs Szövetség (European Leisure and Recreation Association) a szabadidő helyes felhasználását, az életminőség javítását célzó tevékenységek jelentőségét hangsúlyozzák, népszerűsítik.

4.2. Sport

A skandináv országokban már az 1960-as években kidolgozták az átfogó érvényű rekreációs programokat. Norvégiában 1960 - 1982 között az ország lakosságának 62 százalékát vonták be, Svédországban több mint 5000 rekreációs csoport létrehozásával a felnőtt lakosság közel 50 százalékának rendszeres sportfoglalkoztatását oldották meg. Finnországban a sporttevékenység főként egyesületek (kb. 100 nemzeti szövetség) és klubok (kb. 6000 sportklub) hálózatán keresztül valósul meg, amelyek tagjainak száma az össznépszerűség közel húsz százalékát teszi ki (Kalevi, 1970). Belgiumban szintén a klubok alkotják a nemzeti sport tevékenység alapját (kb. 17500 klub, 1350000 fő).

Magyarországon az 1960-as években a lakosság egészségromlása és a gazdasági fejlődés újra indulása, valamint a határok megnyitása egyaránt hozzájárult a rekreáció fontosságának felismeréséhez. Az állami szabadidő szervezés feladatait a gyermekek esetében a Magyar Úttörő Szövetség és a Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) látta el, a felnőtt munkavállalóknál a Szakszervezetek végezték az üdültetést és sport foglalkoztatást. A rendszerváltást követően az állam lényegében kivonult a nemzeti sport tevékenységekből, új szervezetként a Magyar Diáksport Szövetség és a Magyar Egyetemi - Főiskolai Sportszövetség jött létre, a lakossági szabadidősport szervezését jelenleg a Magyar Szabadidősport Szövetség látja el.

Napjainkban a rekreációs sport üzleti vállalkozásként működik, de az egészséges életmódot népszerűsítő klubok, szervezetek egyre nagyobb érdeklődésre számot tartó tömegversenyeket is (futóverseny, távúszó verseny) rendeznek, gyakran cégek támogatásának bevonásával.

A 2000. évi CXLV. törvény (a sportról) XI. fejezetében létrehozta a Nemzeti Szabadidősport Szövetséget, amelynek tényleges megalakulására, hat jelentős sportszövetség részvételével, 2001. májusban került sor.

A fogyatékosok sportszövetségei a 29. § (2) bekezdés szerint alapvetően sérülés-specifikusan szerveződő, a fogyatékosok verseny- és szabadidősportját szolgáló szervezetek, de őket is ugyanazon

jogok illetik meg, és kötelezettségek terhelik, mint a többségi társadalomhoz tartozó szabadidő sport szövetségeket.

4.2.1. A paralimpiai mozgalom története

A fogyatékos személyek részére, az olimpiai játékok mintájára szervezett világversenyt első alkalommal 1948-ban rendezték, a londoni olimpiával párhuzamosan, akkor még kizárólag kerekesszékes hadirokkant sportolók részvételével. A Fogyatékosok Világjátéka néven rendszeressé vált versenysorozat 1960-ban, a római olimpiát követően indult. Jelenleg a sérültek világversenyét három héttel az olimpia után, azonos helyszínen rendezik.

Az első téli játékokra 1976-ban, Svédországban került sor, ahol már nem kizárólag mozgássérültek indulhattak, hanem különböző kategóriákba sorolva, más fogyatékosággal élő sportolók is versenyezhetek.

A paralimpia kifejezés eredetileg az angol paraplegic (bénult) és az olimpia szavak összetételével jött létre, később a szó értelmezése megváltozott. Az előtagot a görög para (mellett) szóval azonosították, így a játékok párhuzamosságát és a fogyatékosok egymás közötti szolidaritását hangsúlyozták. A paralimpia elnevezést 1988-ban, Koreában alkalmazták először, a korábbi kifejezések (Bénultak Világjátékai, Fogyatékosok Olimpiája stb.) helyett.

A paralimpikonok jelenleg is küzdenek azért, hogy egyenlő elbírálásban részesüljenek az ép sportolókkal, de a díjazást tekintve még mindig jelentős hátránnyal indulnak.

1964-ben megalakult a Fogyatékosok Nemzetközi Sportszövetsége (ISOD) azzal a céllal, hogy a fogyatékosággal élő sportolók érdekeit képviselje, a Nemzetközi Olimpiai Bizottsággal szemben. A szervezet 1982-ben az International Coordinating Committee of World Sports Organizations for the Disabled (ICC) nevet vette fel, majd 1989-ben a Nemzetközi Paralimpiai Bizottság (IPC) nevet választotta.

A paralimpiai mozgalom logójának változását eredetileg a Nemzetközi Olimpiai Bizottság tiltakozása kényszerítette ki, 2004-től azonban az összetartozás, és a sportszövetség támogató attitűdjének kifejezése érdekében változott a szimbólum a jelenlegi, egymásba hajló három alakzat formára.

1. ábra: a paralimpiai mozgalom logója

A Magyar Paralimpiai Bizottság a paralimpiai mozgalommal kapcsolatos szervezett versenysporttal, a fogyatékosok verseny-, diák- és hallgatói sportjával, valamint szabadidősportjával összefüggő országos közfeladatokat ellátó testület, amely a Nemzetközi Paralimpiai Bizottság tagszervezeteként működik.

A paralimpiához nem tartozik hozzá a siketlimpia és az értelmi fogyatékos sportolók részére rendezett speciális olimpia.

A sport mellett fontos, hogy a kulturális életben is részt vehessenek az értelmi sérült emberek. Ma már van lehetőségük zenei, színházi és különböző kézműves foglalkozásokon, programokon részt venni.

Példák jó gyakorlatra az értelmi fogyatékos személyek szabadidős tevékenysége területén:

- **Speciális Olimpia:** az értelmi fogyatékos és testi fogyatékos személyek részére létrehozott nemzetközi sportszervezet, amely 172 országban 5 millió résztvevő számára biztosít edzéseket és versenyeket. A szervezet évente több mint 100.000 eseményt rendez világszerte. A Nemzetközi Olimpiai Bizottság, a Paralimpiai Bizottsághoz hasonlóan a Speciális Olimpiát is elismeri, de a játékokat nem azonos évben rendezik meg, minden negyedik évben ismétlődően, kétéves ciklusokban nyári- és téli játékokat tartanak.

Az első eseményre 1968. július 20-án került sor Chicagóban, Illinois államban, 1000 sportoló részvételével, ahol Eunice Kennedy Shriver, a rendezvény tiszteletbeli elnöke bejelentette a Speciális Olimpia szervezet megalakulását. A legutóbbi nyári világjátékokat 2019-ben az Egyesült Arab Emírségekben, Abu Dhabiban tartották, a következő rendezvényt 2023-ban Németországban, Berlinben tervezik.

A téli Speciális Olimpiát első alkalommal 1977-ben az amerikai Colorado állambeli Steamboat Springsben rendezték meg, legutóbb 2017-ben Ausztria területén Grazban, Schladmingban és Ramsauban tartották.

<https://msosz.hu/>

- **MáSzínház:** a 2005-ben alakult szervezet az értelmileg fogyatékos és tipikus fejlődésű gyermekek és felnőttek, önkéntes segítők és színházi szakemberek közös munkájának ad teret. A bemutatót megelőző nevelési folyamat során rendezett drámajátékok célja a személyiségformálás, a kapcsolatfelvétel, a kapcsolattartás, a közlés megkönnyítése. A dráma szó jelentése: tenni, cselekedni, amiből következik, hogy a résztvevők passzív szemlélőből aktív, a történeteket maguk alakító, változtató játékosává válnak, akik saját önkifejezési módjukkal képessé válnak a társadalom felé is kommunikálni. A MáSzínház munkája során fontos alapelv, hogy a szervezet tagjait nem tekintik sajnálatra méltó lénynek, inkább olyan egyénként kezelik őket, akiknek egyéni adottságai és tulajdonságai közül csak a fogyatékoság nem a legfontosabb attribútum.

2014-ben először rendezték meg az ELEGY (Elfogadva EGYmást) integrációs tábort, ahol 24 ép értelmű 12-18 éves diák, a MáSzínház-at képviselő 13 értelmi sérült fiatal felnőtt, valamint 11 felnőtt segítő és tanár részvételével, vegyes csoportokban performanszokat hoztak létre. A program során megtapasztalt együttélés és közös alkotás hatására a többségi társadalomhoz tartozó gyermekek is a szervezet közvetlen célcsoportjává váltak. Új célként jelent meg a társadalmi érzékenyítés, valamint az értelmi fogyatékos emberek láthatóságának és elfogadottságának növelése.

2015-ben jött létre az első pedagógiai célú színházi nevelési előadás, kifejezetten középiskolás fiatalok részére, amit további 10 repertoáron játszott előadás és 6 rövidtávú színházi projekt követett.

<https://www.mas-zinhaz.hu/>

-Parafónia zenekar

A szervezet több mint 10 éve alakult, olyan értelmi sérült gyerekek részvételével, akik az Ulwila (színes kotta) módszerrel tanultak zenét. A módszert Heinrich Ullrich dolgozta ki Németországban, abból a célból, hogy az értelmi fogyatékos személyek számára is elérhetővé váljon a kottaolvasás, és zenélés lehetősége. A színes kotta értelmezése nem kíván komplex gondolkodást, még a megnevezés képességét sem igényli, kizárólag a színek azonosítása szükséges az alkalmazáshoz.

A Budapesten alakult Ulwila zenekar 2003-ban vette fel a Parafónia nevet. Az együttes elsősorban klasszikus zenét játszik, a zeneirodalom nagyjainak műveit, speciális átiratokban. Az alapító Vető Annát Kövics Ágnes és Mittich Anett, illetve Megyesi Zsófia követte, jelenleg Fabényi Réka a zenekar vezetője. A szervezet sok sikeres fellépést mondhat magáénak, többször készült velük rádió- és televízió felvétel, szerepeltek fogyatékos fesztiválokon, de felléptek már a Zeneakadémián, a Műpában, templomokban, kultúrházakban, sőt vidéken is több helyen adtak koncertet. Ebben az évben ötödik alkalommal vendégeskednek a Művészetek Völgyében.

Nemcsak Magyarországon, hanem külföldön is egyre több meghívást kap a zenekar (Németország, Hollandia, Ausztria, Belgium, Lengyelország, Vajdaság, Erdély). A hangversenyeket sok esetben szakmai előadás kíséri, ahol az oktatók igyekeznek továbbadni a módszer lényegét, ezzel is hozzásegítve minél több értelmileg akadályozott gyermeket, fiatalot és felnőttet a zene élvezetéhez.

A Parafónia zenekar 2005-ben kapcsolódott be az Első Európai Fogyatékos Zenekar (First European Color Orchestra) munkájába, 2007-ben Szentendrén szervezték az első magyarországi fesztivált, nyolc országból 165 résztvevővel.

<https://www.parafonia.hu/>

-Magyar Speciális Mozgókép Egyesület

A szervezet a fogyatékosággal élő emberek filmkészítése területén teljesen újat alkotott azzal, hogy elindította a folyamatot, amely a Kárpát-medencében élő sérült emberek mozgókép készítését támogatja, segíti és követi nyomon. A szervezet programjában nagy létszámban vesznek részt értelmi sérült emberek.

A több mint egy évtizede megkezdett munka során több száz film, képsor, dokumentum született, évente megrendezésre kerülő szakmai programok jöttek létre, melyek mind a sérült emberek filmkészítésében nyújtanak támogatást és segítséget. A filmes gyakorlati munka mellett, és annak hatására, személyes örömmel, közösségi programokkal és nagyszerű élményekkel gazdagodtak a résztvevők.

A filmkészítéssel való foglalkozás közvetlenül egy szűkebb, speciális réteget érint, mégis társadalmilag jelentős a fogyatékosággal élő emberek által (és róluk) készített képsorok léte és üzenete.

Ezek a filmek olykor esetlenek, jóllehet nem minden esetben felelnek meg a filmkészítés szakmai kritériumainak, mégis olyan történetek, sorsok és érzések bontakoznak ki bennük, amelyekből bárki erőt, hitet és élni akarást meríthet.

Az alkotók maguk állítanak elő filmes tartalmakat, melyeket a társadalom számára is elérhetővé tesznek, így azok hozzájárulhatnak a magyar, és kárpát-medencei kulturális élet színesebbé tételéhez, valamint a társadalom érzékenyítéséhez. Az Egyesület munkatársai a tagokkal folyamatosan tartják a kapcsolatot, ennek megfelelően a felmerülő igények alapján állítják össze éves szakmai programtervüket, hozzák létre programjukat.

<https://www.msmke.net/index.php/specialis-film/bemutatkozas>

4.3. Gyógypedagógus lehetséges feladata a szabadidős tevékenységek során

Ezen a területen számos lehetőség adódik, ahol a gyógypedagógus kiélheti a kreativitást, művészi hajlamait. Természetesen ehhez szükség van az adott intézmény támogatására is, hiszen a szabadidős tevékenység ma még nem tartozik a szigorúan vett gyógypedagógus feladatok közé. Mindemelllett a gyógypedagógus részt vehet egy-egy szabadidős program szervezésében, az oktatásban és a fejlesztő tevékenységben, amelynek során megtanítja az értelmi sérült embernek a szabadidő tartalmas eltöltéséhez szükséges feladatokat (program kiválasztás, jegyvétel, helyszínre közlekedés stb.)

4.4. Interaktív feladatok a szabadidős tevékenységekkel kapcsolatban

1. Gyakorlat: értelmi sérült fiatalember jelentkezik, hogy színházba szeretne menni. A fiatalember bevonásával válasszon ki egy előadást és írja le a jegyfoglalás menetét könnyen érthető kommunikáció segítségével!

2. Gyakorlat: értelmi sérült fiatalok szülei jelentkeznek, hogy gyermekeik számára olyan programokat szeretnének szervezni, ahol barátkozhatnak, ismerkedhetnek. Segítsen a szülőknek és a fiataloknak olyan programtervet kidolgozni, ahol a fiatalok megismerkedhetnek egymással és élményeket is szerezhhetnek.

3. Jelentkezik Önnél egy újságíró, aki a Speciális Olimpiát szeretné bemutatni, foglalja össze melyek a legfontosabb tudnivalók a mozgalommal kapcsolatban!

Jogszabály gyűjtemény

1993. évi III. törvény (a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról)

1995. évi CXVII. törvény (a személyi jövedelemadóról)

1997. évi LXXXI. törvény (a társadalombiztosítási nyugellátásról)

1998. évi XXVI. törvény (a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségének biztosításáról)

2000. évi CXLV. törvény (a sportról)

2007. évi XCII. törvény (a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről)

2011. évi CXCI. törvény (a nemzeti köznevelésről)

2012. évi I. törvény (a munka törvénykönyvéről)

2013. évi V. törvény (a Polgári Törvénykönyvről)

2019. évi CXXII. törvény (a társadalombiztosítás ellátásaira jogosultakról, valamint ezen ellátások fedezetéről)

29/1993. (II. 17.) Kormányrendelet (a személyes gondoskodást nyújtó szociális ellátások térítési díjáról)

9/1999. (XI. 24.) Szociális és Családügyi Minisztérium rendelet (a személyes gondoskodást nyújtó ellátások igénybeviteléről)

1/2000. (I. 7.) Szociális és Családügyi Minisztérium rendelet (a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről)

327/2011. (XII.29.) Kormányrendelet (a megváltozott munkaképességű személyek ellátásaival kapcsolatos eljárási szabályokról)

1257/2011. (VII.21.) Kormányhatározat (a fogyatékos személyek számára ápolást-gondozást nyújtó szociális intézményi férőhelyek kiváltásának stratégiájáról és a végrehajtásával kapcsolatos kormányzati feladatokról)

7/2012. (II. 14.) Nemzeti Erőforrás Minisztérium rendelet (a komplex minősítésre vonatkozó részletes szabályokról)

327/2012. (XI.16.) Kormányrendelet (a megváltozott munkaképességű munkavállalókat foglalkoztató munkáltatók akkreditációjáról, valamint a megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatásához nyújtható költségvetési támogatásokról)

38/2012. (XI.16.) Emberi Erőforrás Minisztériumi rendelet (a megváltozott munkaképességű munkavállalókat foglalkoztató munkáltató akkreditációs eljárásáért fizetendő igazgatási szolgáltatási díj szabályairól)

IRODALOMJEGYZÉK

Csányi Zsuzsanna, Jásper Éva és Sípos Anna (2007): *Támogatott Foglalkoztatás Szolgáltatás Módszertani kézikönyv*. Salva Vita Alapítvány, Budapest. Fekete Sas Kiadó. ISBN 978-963-87614-1-5
 Farkasné Gönczi Rita (2018): A könnyen érthető kommunikáció fogalma és szabályrendszere nemzetközi és hazai példák, illetve magyar tapasztalati szakértők javaslatai alapján. *Gyógypedagógiai Szemle*, 46. 1. 64-76.

Hidvégi, Péter és Honfi László (2008): *Fogyatékos személyek rekreációja. Az Eszterházy Károly Főiskola tudományos közleményei. Új sorozat 35. köt. Testnevelés, sport, rekreáció, sporttáborok = Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Sectio Sport. 21-36. ISSN 1788-1579*

Horváth Péter László (2020): *A könnyen érthető kommunikációs képzési programok képzésfejlesztésének története Magyarországon a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény tükrében*. Doktori (PhD) Értekezés, Eszterházy Károly Egyetem Neveléstudományi Doktori Iskola, Eger.

Lányiné Engelmayer Ágnes (2017): Jelentős állomások az intellektuális képességzavart mutató személy és családja életútján – Fejlődéslélektani megközelítés. In: *Intellektuális képességzavar és pszichés fejlődés. 2. átdolgozott és bővített kiadás*, Budapest: Medicina Könyvkiadó Zrt. 167-324. ISBN 978 963 226 615 2

Nirje, Bengt és Perrin, Burt (1995): *A normalizációs elv – és félreértelmezései In: Hatos Gyula (szerk.): Értelmileg akadályozott emberek lakóközösségei külföldön*. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest, 35-36. (ISBN n.)

Téczy Tamás (2000): Megjegyzések a rekreáció fogalmához és gyakorlatához. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 3-4. 31-34.

A DIGITÁLIS ESZKÖZÖKKEL MEGVALÓSULÓ TÁVOKTATÁS LEHETŐSÉGEI A GYÓGYPEDAGÓGIAI ISMERETEK TANÍTÁSÁBAN

Nóbik Attila

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Gyógypedagógus-képző Intézet,
Szeged, Magyarország
nobik.attila@szte.hu

A távoktatás közel 200 éves múltra tekint vissza, és mára már széles körben elterjedtnek tekinthető. A távoktatás hagyományos formái mellett az utóbbi évtizedekben egyre nagyobb teret kapott az online oktatás, amelynek szinkron formáit az utóbbi évek pandémiás időszakai a figyelem és a gyakorlat középpontjába emeletek.

A pedagógusképzés területén még mindig esetlegesnek számít a távoktatási, online oktatással kapcsolatos tartalmak beemelése a képzésekbe. Jelen tanulmányban a digitális eszközökkel megvalósuló távoktatás lehetőségeit tekintjük át. Célunk olyan szempontok bemutatása, amelyek segíthetnek a hallgatónak saját gyakorlatuk értelmezésében és megtervezésében. A tanulmány első részében a digitális távoktatással kapcsolatos néhány ismeretet mutatunk be. A második részben a modern tanulásfelfogások jellemzőit vesszük számba, majd a néhány olyan szempontot tekintünk át, amelyeket a digitális eszközökkel megvalósuló távoktatás sikeres megszervezése és kivitelezése kapcán érdemes megfontolni.

Az elméleti fejezeteket „vendégszövegek”, valamint kérdések, gyakorlatok egészítik ki. Célunk ezekkel az önálló olvasás és forrásfeldolgozás segítése, valamint a hallgatók önálló tanulásának facilitálása.

1. Alapfogalmak a távoktatással kapcsolatban

Tanulmányunk elején néhány alapvető fogalom tisztázását végezzük el. Az oktatás különböző környezetekben szervezhető meg. „Az oktatási környezet a tanítási-tanulási folyamat színtere, ahol a tanuló az oktatás tartalmához, az ezzel kapcsolatos információkhoz jut, és ahol a tanulási feladatokat megoldva tevékenységeket végez” (Ollé, Kocsis, Molnár, Sablik, Pápai és Faragó, 2016. 7. o.).

1.1. A kontakt oktatás

A leghagyományosabbnak a jelenléti, kontakt oktatás számít, amelynek története több ezer évre nyúlik vissza. Ez az oktatási forma dominálja jelenleg is a tömegoktatási rendszereket. A jellemzően egy erre a célra kialakított térben zajló kontakt oktatás során az oktató és a diákok között személyes interakciók jöhetnek létre, az információátadás és a tanulás jellemzően személyes interakciókon keresztül valósul meg (Kas, 2016). Érdemes azonban két szempontot a kontakt oktatás kapcsán figyelembe venni. Egyrészt ennek során is gyakran kerül sor digitális eszközök (pl. laptop, projektor, digitális tábla) alkalmazására, ám ez szinkron módon valósul meg. Másrészt a közoktatásban alkalmazott házi feladatok gyakran egészítik ki aszinkron, egyéni tanulási elemekkel a kontakt oktatást. A digitális, vagy online eszközökkel támogatott oktatás esetében a hangsúly az eszközök elérésén és alkalmazásán van. A túlnyomórészt digitális eszközökkel megvalósuló oktatás azonban nem szükségszerűen aszinkron, sőt gyakran az osztályteremben vagy az iskolai gépteremben valósul meg. A használt digitális eszközök nem feltétlenül az intézmény tulajdonában vannak. Egyre népszerűbbek azok a kezdeményezések, amelyek a tanulók már amúgy is meglévő digitális eszközeire (pl. tablet, mobiltelefon) építenek. Ez az ún. Bring Your Own Device (BYOD) elve, amely a digitális eszközök elterjedtséget csatornázza be az osztályterembe (Herzog és Racsko, 2016).

1.1.1. További olvasnivaló

„Az oktatási környezet a tanítási-tanulási folyamat színtere, ahol a tanuló az oktatás tartalmához, az ezzel kapcsolatos információkhoz jut, és ahol a tanulási feladatokat megoldva tevékenységeket végez. Az oktatási környezetek különböző szempontok szerint csoportosíthatók. Az oktatás-infor-matika és e-learning legtöbbször a technológia felhasználásának módját veszi alapul a kategorizálásnál.

- Kontakt oktatási környezet: technológiai eszközöktől mentes oktatási környezet ahol a tanuló személyes tanulási környezetében zajló információáramlás forrása általában más személyekkel folytatott interakció vagy nem digitalizált források, passzív oktatási tartalmak.

- Számítógéppel segített kontakt oktatási környezet: hálózati kapcsolat nélküli technológia, ahol a számítógép vagy más multimédialejátszó eszköz jelenti az információ forrását, biztosítja akár az interaktív tanulás lehetőségét, de nincs kizárva a tanuló a személyes kapcsolatokról és interakciókról, illetve természetes tapasztalatokról sem.

- Hálózattal támogatott kontakt oktatási környezet:

az információforrás és az interaktivitás túlmutat a kontakt oktatási környezeten, internet segítségével térben és időben szinkron, illetve gyakrabban aszinkron információáramlás és kommunikáció zajlik a tanuló tanulási tevékenységének támogatására. Az oktatási tartalom nemcsak interaktív hanem akár a tanuló produktivitásának hatására is formálódik, amit más tanulókkal kialakult online interakciók is segítenek. Nem zárja ki a kontakt, személyes kapcsolatra építő információcserét és kommunikációt sem, ami alapján akár egyes tanulócsoportok kialakulására is lehetőség van.

- Online oktatási környezet: az információforrások alapvetően hálózati kapcsolaton keresztül érhetőek el, illetve a tanulói kommunikáció, információmegosztás, interaktivitás is teljes egészében online kapcsolaton keresztül zajlik. Egyéni és csoportos formájában egyaránt az online hálózatok adják az információáramlás alapját, az online környezet biztosítja a tanulási feladatokat és esetenként erősen szabályozza a tanulási tevékenységet is.

- Virtuális környezet: háromdimenziós tér, ahol a tanuló és az oktatási környezet elemei, illetve a tanulási folyamatban résztvevők is egyaránt 3D formában jelennek meg. Az információforrások szintén jellemzően 3D környezetben érhetőek el és ez a környezet ad lehetőséget a tanulói kommunikációra, interakcióra is. A tanulási folyamat szabályozása kisebbrészt a környezet, nagyobbrészt a 3D környezetben megjelenő személyek interakciójának következménye.

A technológia felhasználására építő felosztás egyik hátránya, hogy sok esetben figyelmen kívül hagyja az egyén természetes fizikai környezetét és eleve sugallja, hogy a technológia felhasználásának mértékével fordítottan arányos a kontakt tevékenység lehetősége. Az online oktatási környezetben tanuló személy esetében nem életszerű kizárni (sem elvárni) hogy találkozzon és interaktívan kommunikáljon a képzés többi résztvevőjével, esetleges tanulócsoportjának tagjaival. Az interaktivitás gyakoriságát, módját, jellegét és a tanulási feladatok megoldásában betöltött szerepét ideális esetben a képzési célokból kiinduló oktatási folyamat tervezése, az oktatástervezés és végül a tevékenységek tervezése és nem a technológia sajátosságai határozzák meg. Az oktatási környezeteknek a technológia használata alapján szétválasztó jellegű kategorizálása helyett célszerű integrált környezetben gondolkodni. Ha nem a technológia használatát, hanem a tanuló tényleges tanulási tevékenységét, a tanulási feladatok megoldása közben megfigyelhető információáramlást és kommunikációt vesszük figyelembe, akkor az integrált környezet értelmezése lehetőséget ad az egyén sajátosságainak, személyes környezetének, tanulástörténetének, tanulási módszereinek vagy akár aktuális fizikai és mentális állapotának a figyelembevételére is. Nem az a lényeges, hogy az oktatási környezet milyen technológiával épül fel, hanem az, hogy a tanuló a tanulási feladatok megoldásához, tanulási tevékenységéhez milyen technológiát, milyen információszerzést, interaktív kommunikációt biztosító technikát használ fel. A technológia széleskörű elterjedése miatt érdemes az oktatási környezetre korábban gyakran használt kifejezéseket újragondolni. A "blended learning" környezet ma már szinte minden kontakt képzés esetén spontán vagy tervezetten kialakul, hiszen a legtöbb kontakt képzésben keletkező információt digitalizáljuk és online környezetben egymás között megosztjuk. A kontakt képzés oktatási tartalmával, tevékenységével kapcsolatos kommunikáció bizonyosan folytatódik online környezetben, ami gyakran a formális vagy informális tanulási folyamat folytatását is jelenti. Ma már alig van kontakt képzés online támogatás nélkül és alig van online támogatás tanulási hatékonyságot növelő információmegosztás és a kontakt képzés kiegészítő, folytató online interaktivitás nélkül. A valós környezet digitalizálásához szükséges technológia elterjedése, illetve az információk online elérhetőségének növekedése alapján a távoktatás ma már nem a kizárólagos online információforrás, hanem ideális esetben a párhuzamos információszerzési lehetőségekhez képest motiválabb és interaktívabb vagy az oktatási folyamatot jobban tervező és tudatosabban szabályozó oktatási környezetként jelenik meg. Az online kommunikáció pedig lehetőséget biztosít ugyanazon tananyagot tanuló online vagy akár kontakt interakciójának folytatására is" (Ollé, Kocsis, Molnár, Sablik, Pápai és Faragó, 2016. 7–10. o.).

„A BYOD, azaz a „Hozd magaddal a saját eszközöd” szemlélet arra épül, hogy a tanulók tanulás közben is végezhetnek személyes tevékenységeket, és szabadidejükben is tanulhatnak, azaz maguk osztják be az idejüket, amely hozzájárulhat a tanulóval szembeni pozitív attitűd és a személyes tanulási környezet kialakításához. A modell a folyamatos és hatékony tanulást segíti, amelynek köszönhetően a tanulók különböző helyszínekről és eszközökről elérhetik a tananyagot (curriculum) és a különféle oktatási

alkalmazásokat, valamint interakcióba léphetnek a pedagógussal. A Hozd magaddal a saját eszközöd modell az ipari szférából került át az oktatás területére. A koncepció iránti fogékonyságot és érdeklődést jól mutatja, hogy az elmúlt években tért hódítottak az erre épülő hazai és nemzetközi pedagógiai kutatások és iskolakísérletek. A modell alapelve, hogy a tanulók a mindennapokban már rutinosan használt IKT-eszközöket (pl. okostelefon, iPad) az iskolában, a tanítás-tanulás folyamatában is alkalmazzák, és akár a személyes tanulási környezet kiépítése is megvalósul rajtuk. További előnye, hogy a tanulók állandóan az eszköz birtokában vannak, így ezen keresztül az információelérés, az adatokhoz való hozzájutás és a folyamatos kapcsolattartás is megvalósulhat. Ezek eredményeképpen hozzájárulhat a trialogikus tanuláselmélet (...) kialakításához, és az innovatív tanulóközösségek eredményes megvalósításához. Egyre több iskola vezeti be a BYOD modellt, és engedélyezi tanulóinak a saját eszköz vagy eszközök tanulási célú használatát. Természetesen kezdetben segíteni kell a tanulókat abban, hogy az eszközöket birtokolhassák. (Ez azt jelenti, hogy az iskola biztosítja valamennyi tanuló számára.) A bevezetésnek két modellje, gyakorlata figyelhető meg: az egyik esetben a tanulók egy előre megadott listából választhatják ki az eszközt, amelyet vagy az iskola, vagy valamely szponzor finanszíroz, a másik esetben a tanulók a saját eszközüket viszik be az oktatási folyamatba” (Herzog és Racsko, 2016. 4. o.).

1.1.2. Kérdések, gyakorlatok

- Gondoljon egy hagyományos osztályteremben zajló oktatásra! Gyűjtsön minél több olyan jellegzetességet, amely mindenképpen megváltozik és olyat, amely megváltozhat online környezetben!
- Gondolja végig, hogy a milyen előnyöket és kihívásokat jelenthet a saját informatikai eszközök használata az osztályteremben! Készítsen gondolattérképet!
- Kollégái ellenzik a saját digitális eszközök használatát az oktatásban. Érveljen a bevezetés pozitív hatásai mellett!

1.2. A távoktatás jellemzői

A távoktatás esetében a tanulás jellemzően egyéni módon zajlik, nem kontakt oktatói támogatás, facilitáció mellett. Az oktató és a tanuló nem tartózkodik közös térben, ezért közvetlen személyes kontaktusok közöttük nem valósulnak meg. Az egyéni tanulás túlsúlya miatt kiemelten fontos a távoktatás során a tanulásszervezés (Kas, 2016). A távoktatás ma már egyre inkább digitális eszközökkel zajlik, a hagyományos „levelezős” formája jórészt visszaszorult. Bár az elnevezésekben nincs összhang (Singh és Thurman, 2019), az egyszerűség kedvéért a jelen tanulmányban a digitális eszközökkel megvalósuló távoktatás és az online oktatás fogalmát szinonimaként használjuk.

Nemes György és Csilléry Miklós (2006) összegzése szerint a távoktatást az alábbiak jellemzik: „Tanulás oktatás időbeni és térbeni elkülönülése, irányított tanulás, önállóság alapkövetelménye, kreativitás, a tanuló és a tanár kapcsolata, a hallgató és az intézmény sajátos kapcsolata, a kommunikációs eszközök jelentőségének növekedése, ellenőrzés, visszacsatolás, speciális tananyag és oktatócsomag” (Nemes és Csilléry, 2006. 16. o.).

Érdemes hangsúlyozni, hogy a távoktatás kifejezetten kedvez a hagyományos pedagógus-diák viszony felbomlásának, az egyéni tanulás segítségének, a pedagógus tutori, facilitatori szerepe erősödésének.

Az oktatás során a fent említett tanulási környezetek kombinációja is létrejöhet. Ezeket nevezzük blended tanulási környezetnek. Magyarországon leginkább a felsőoktatásban találunk olyan képzéseket, ahol a kontakt tevékenységek mellett megjelenik a távoktatás valamilyen formája, illetve ezen keresztül az egyéni tanulás.

1.2.1. További olvasnivaló

„A távoktatás a közhiedelemmel ellentétben nem azt jelenti, hogy a tanár és a tanuló közt nagy a távolság, esetleg telekommunikációs eszközön (pl. műhoddal közvetített TV adás) át folyik az oktatás. A távoktatás alapvető jellemzője, hogy a tanárt a speciális módon megírt tankönyv vagy oktató szoftver helyettesíti. A tanuló a nap és a hét bár mely szakában tanulhat, és ha problémája van, konzultálhat a ttorral, azaz a segítő tanárral. Ő azonban nem tanít, csak rávezet a megoldásra, ösztönöz, biztat, nagy ritkán helyesbíti a tévedéseket. A távoktatásban tehát a tanár – a könyv vagy software – közelebb van a diákhoz és alkalmazkodóbb, mint bármely más oktatási formában. A távoktatás speciális kialakítása azt jelenti, hogy a szerzők a célközönség ismeretében, az általuk befogadni képes stílusban és módon ismertetik a tanárt helyettesítő anyagban az új ismeretanyagot. A tanári ellenőrzést elvégzendő

gyakorlatok helyettesítik, sokszor ezzel is bővítve az ismeretek átadásának módozatait, mert a gyakorlatok önellenőrzése egyben a tananyag végiggondolását teszik szükségessé. A távoktatás mint módszer minden olyan ismeretanyag átadására alkalmas, mely nem igényel műhelyben történő közvetlen és hosszú időtartamú gyakorlatot” (Nemes és Csilléry, 2006. 14. o.).

„Az e-learning fogalmát többféle értelemben használják, magát az angol szót is többféleképpen írják (e-learning, elearning, eLearning). Legtágabb értelemben technológiával támogatott tanulás (technology supported learning), számítógép segítségével történő tanulás, digitális tananyag segítségével történő tanulás. Ilyen értelemben jelentheti a CD-ROM segítségével egyénileg történő tanulást is, multimédiás számítógéppel. Mások elsősorban vagy kizárólag az internet vagy intranet alapú tanulást, a hálózaton szervezett és folytatott oktatást értik rajta, így az informatikai technológiát hasznosító távoktatást is jelöli. Az internet alapú képzés (Internet-based training), az online tanulás (online learning) kifejezések használata mellett a kilencvenes évek második felétől, de különösen az ezredfordulótól mindinkább az e-learning kifejezés vált általánossá, felölelve az iskolarendszerű oktatás megújítását, a felsőoktatási alkalmazást, a szakmai továbbképzések és az egyes egyén önképzésének új lehetőségeit. Miközben mind többféle e-learning termék és szolgáltatás jelent meg elsősorban az Egyesült Államokban, majd világszerte, és valóságos e-learning ipar van kialakulóban. Az Európai Unió e-learning kezdeményezése nyomán 2000 óta az oktatás és képzés új koncepcióját hordozza ez a kifejezés, ez pedig az új alapkészségeket kifejlesztő és azokra építő, mindenki számára elérhetővé váló, egész életen át tartó tanulás programja és lehetősége” (Nemes és Csilléry, 2006. 18. o.).

“Az e-learning: újítás, módszertan és technológia – piac és befektetés

Az elmúlt évtized legfontosabb oktatási innovációja, amely a tulajdonképpeni képzési tartalomra koncentrál, a gyorsan fejlődő információs technológiáknak az összekötése azzal az ismét előtérbe kerülő kérdéssel, hogy vajon az emberek hogyan, mikor és miért tanulnak. Gyakran a dot-com robbanáshoz és az e-kereskedelem ígéretéhez kapcsolva, az e-learning egy valóban diákközpontú képzési megközelítést kínált. Vonzóvá tette az a készsége, hogy gazdag arculati lehetőségekkel rendelkezik, képes szolgáltatni bárhol és bármikor, és azzal, hogy ígérete szerint személyre szabható, ezáltal lehetőség van minden egyes tanuló személyes tanulási stílusából a legnagyobb előnyre szert tenni.

Az e-learning az az oktatási technológiai újítás, amely a legtöbb befektetési tőkét gyűjtötte össze, a legtöbb média-megjelenést, ugyanakkor a legnagyobb ígéretet prezentálta. Az e-learning befektetéseket támogató érvek közül háromra érdemes kitérni. Az első és valószínűleg a legfontosabb az új elektronikus technológiák és a pedagógiában forradalmat ígérő, újonnan elfogadott elméletek házasítása. A várakozások szerint a tanulás így személyre szabott, egyéni ritmusú, és problémaközpontú lehet. Az oktatókat arculati tervezők (dizájnerek) és facilitátorok cserélik le. A diákoknak meglehet az a lehetőségük, hogy modellezzék az eredményeket, kísérleteket végezzenek jól dokumentált laboratóriumi szimulációk segítségével, könnyedén kapcsolatba léphessenek a diáktársaikkal vagy az oktatóval, és ahol erre lehetőség van, globális tanulói közösségekhez csatlakozhassanak. A diákok dolgozataira való visszajelzés azonnali – vagy csaknem azonnali – lehet. A kurzus anyagai az Interneten gyorsan terjeszthetők, lényegesen alacsonyabb áron, mint a könyvesboltokban beszerezhető tankönyvek és jegyzetek.

A pedagógiai forradalom nem a közoktatásra vagy a felsőoktatásra szorítkozik. A vállalati képzési programok szintén megváltozhatnak. A készségeken alapuló tanulási elemek egész sora – lefedve mindent a könyvelési alapismeretektől a hálózattervezésig és javításig – kerülhet kifejlesztésre, a kapcsolódó értékelési rendszerrel és a tanúsítási mechanizmusokkal egyetemben. Az adott pillanatban való tanulás válna természetessé, amit a munkavállalók és a diákok egyre növekvő felelőssége kísér az iránt, hogy kialakítsák és feltöltsék saját készség-portfoliójukat. Annak a lehetősége is felmerül, hogy a vállalati képzések tünd.kl.si és bukási ciklusa, ami hagyományosan követte az üzleti ciklusok változásait, kevesebb hatással lenne arra, hogy ha igen, hogyan és miért szereznek új képesítéseket a munkavállalók.

Az e-learning második ígérete abból a képességéből ered, hogy bárhol és bármikor elérhető, ahol van egy számítógép és Internet kapcsolat. Az elemzők rohamot jeleztek előre a felnőttoktatás igénybevételében, amint egyre többen keresik a lehetőséget BA és post-BA programokra, csakúgy mint az információs gazdaságban fontos új készségek elsajátítására. Az e-learning és a távoktatás szinonimákká váltak, amint a kormányzati cégek és a magánszolgáltatók újabb programokat hoztak a piacra. Az életen át tartó tanulás elektronikus valósággá válhat.

Az e-learning harmadik és vélhetően legradikálisabb ígérete az volt, hogy a piac biztosítja az iparágnak azt, hogy kiaknázhassa a benne rejlő lehetőségeket” (Szűcs és Zarka, 2006. 32–33. o.).

„A blended learning születése abból a felismerésből, hogy a tanulási, tanítási módszerek között nem helyes éles határvonalat húzni. Vannak ugyanis olyan helyzetek (személyiségi, földrajzi, gazdasági, hatékonysági stb.), amelyekben célravezetőbb, ha az egyes tanulási formák egyes elemeit vegyítve alakítunk ki egy új tanulási formát. (...) A blended képzés tulajdonképpen nem más, mint az elektronikus tanulás, valamint a nyomtatott, írott tananyag és a személyes jelenlét kombinációja. A blended learning, tanulás és oktatáseméleti, módszertani alapokon nyugvó átfogó infopedagógiai stratégia, mely a tanulást támogató rendszer révén – az emberi lét változatos megismerési, és kommunikatív formáit integrálva – tér és időkorlátok nélkül biztosítja a tanuló számára az optimális ismeretelsajátítást. Olyan oktatási technológia, mely a képzéshez változatos, tanulási környezeti elemek (módszerek és eszközök) – hagyományos és virtuális tantermi tanulási formák, személyes és távolsági konzultáció biztosításával, nyomtatott. és elektronikus tananyagok segítségével magas-színvonalú (hi-tech) infokommunikációs eszközök révén a tananyagot kooperatívan, változatos módszerekkel, egyénre szabott formában teszi hozzáférhetővé, biztosítja a tanulók előrehaladási ütemének ellenőrzését értékelését.

A fenti definíció szerint tehát e-tanulás fogalmával illelhetjük a(z):

- Iskolában tantermi oktatás esetén alkalmazott számítógéppel segített tanulást
- Az IKT eszközöket alkalmazó távoktatást, nyitott képzést
- Web (táv) előadást, web (táv) szemináriumot
- A televíziós oktatást, különös tekintettel a digitális televíziózás új interaktív lehetőségeit kihasználó kurzusokat
- A számítógépes multimédiával, web tartalmakkal támogatott önálló tanulást. (Pl. egy alkalmazói szoftverbe épített tutorial használata...)
- A multimédiás oktatóprogramok
- Internetes kollaboratív eszközöket használó tréningek
- Mobil infokommunikációs technológiával támogatott oktatási formák
- A hagyományos jelenléten alapuló oktatás és konzultáció, valamint a távoktatás elektronikus tanulási környezetének illetve tananyagainak különböző változatait, úgymint
 - a formális-informális
 - a virtuális együttműködési (szinkron-aszinkron)
 - és az önálló tanulást támogató tanulási formákat” (Nemes és Csilléry, 2006. 23–24. o.).

1.2.2. Kérdések, gyakorlatok

- Készítsen gondolattérképet a távoktatás jellemzőiről!
- Egy távoktatással kapcsolatos oktatási vállalkozást szeretne indítani. Készítsen portfóliót olyan képzésekről, amely véleménye szerint hatékonyan megvalósíthatók távoktatás segítségével!

1.3. A távoktatás előnyei és kihívásai

A nem kontakt oktatás szervezése megvalósulhat szinkron és aszinkron módon. A szinkron online oktatás során a tanulók és a pedagógus egy időben tartózkodik egy virtuális térben, akár „hagyományos” órát, foglalkozást tartva, akár konzultáció keretében. Így, ha nem is kontakt formában, de a résztvevők között személyes kontaktusok, interakciók alakulhatnak ki. A szinkron online oktatás során a tanulásszervezés jónéhány eszköze a pedagógus kompetenciája marad. Az aszinkron oktatás esetében a tanulók jórészt egyedül tanulnak, maguk szervezik saját tanulásukat, felelősségük megnő a saját tanulásuk sikerességében. Ez azt a veszélyt is hordozza, hogy a kontakt támogatás alacsonyabb szintje vagy hiánya miatt azon tanulóknál, akiknél a saját tanulásszervezés nehézségekbe ütközik, tanulási problémák léphetnek fel. A pandémiás online oktatás és az azt követő időszak tapasztalatai azt mutatják, hogy a digitális eszközökkel megvalósuló távoktatás számos módon megvalósulhat.

A távoktatási vagy e-learning környezeteknek számos előnye van a hagyományos, kontakt oktatási környezetekhez képest (Szabó, 2014). Ilyen lehet, hogy a távoktatás bekapcsolódási lehetőséget nyújt a hagyományos oktatásból kimaradó csoportok számára, csoportos oktatás esetén nagyon heterogén csoportok létrejöttét segítheti elő, motiválttá teszi a tanulókat, hiszen önként jellemzően önként vállalt tevékenységről van szó, lehetővé teszi az egyéni tempóban történő tanulást, illetve segítheti a karrierváltáson gondolkozókat, vagy azokat, akik sajátos élethelyzetük mellett szeretnének tanulni. Nem utolsósorban pedig költséghatékonyabbá teheti a tanulást.

A távoktatás azonban nem mindenki számára eredményez hatékony tanulást. A személyes kontaktusok hiánya, az azonnali visszacsatolás elmaradása sokak számára nehézséget okoz a tananyag feldolgozása során. Másoknál az önálló tanuláshoz szükséges kompetenciák, vagy éppen a motiváció hiányzik. Ezért a távoktatás bevezetésén gondolkozó intézményeknek alaposan meg kell ismerni a tanulók összetételét, motivációt, lehetőségeit, elemezni a tanítani kívánt kompetenciákat és mérlegelni a bevezetés esetleges előnyeit és hátrányait.

Ollé és munkatársai idézik Noesgaard és Orngreen kutatását, akik három befolyásoló faktort találtak az e-learning kurzusok hatékonyságával kapcsolatban. Az egyik faktorként a kontextuális változókat azonosították. Ilyenek többek között a tanuláshoz szükséges idő és környezet, valamint a tanulási folyamattal kapcsolatban nyújtott támogatás. Második faktornak a személyes dimenziót találtak, amelynek két eleme az előzetes tapasztalat és a motiváció. A harmadik faktorként a produktivitás volt azonosítható. Ennek egyik eleme a „megfelelő interakció biztosítása a tanulóktársakkal és az instruktórral), valamint annak a hangsúlyozása, hogy a tanultak hogyan alkalmazhatók a gyakorlati életben” (Ollé, Kocsis, Molnár, Sablik, Pápai és Faragó, 2016. 14. o.).

1.3.1. További olvasnivaló

„Ahhoz, hogy egyértelműen kijelenthessük, a távoktatás lesz a számunkra járható út, ahhoz természetesen meg kell vizsgálnunk mindazokat az előnyöket és hátrányokat, amelyekkel találkozni fogunk. Az előnyöket és hátrányokat meg kell vizsgálnunk a képzés szervezőinek (a munkaadóknak), az oktatási intézményeknek és a leendő tanulóknak a szempontjából egyaránt.

A távoktatás legfontosabb jellemzői

- **Magas költséghatékonyság:** a távoktatás összköltsége általában lényegesen kisebb a hagyományos képzésénél, de e költségek nagy része a tananyagok elkészítésével van összefüggésben, ezért a képzés elkezdése előtt koncentráltan jelentkeznek, míg a hagyományos képzés általában nagyobb költségei folyamatosak és részben a meglévő infrastruktúra költségeiben és a munkatársak fizetésében, részben pedig a diákok kiadásaiban és kiesett munkaidejében jelentkeznek. A Magyar Honvédség egyre kisebb költségvetési támogatás mellett hajtja végre meghatározott feladatait. A hagyományos képzésben megjelenő magasabb költségekkel szemben a távoktatás költségei alacsonyabbak a végrehajtás folyamatában. Az előzetesen jelentkező költségek, amelyek jelentős részét a tananyagfejlesztés és az oktatáshoz szükséges infrastruktúra kialakítása jelenti, hatékonyan csökkenthető pályázati források elnyerésével, illetve a már használt hagyományos oktatási segédanyagok átdolgozásával és aktualizálásával.
- **Az otthoni tanulás lehetősége:** a képzésben részt vevőknek nem kell megszakítaniuk munkahelyi feladataik végzését, hogy tanórákon vegyenek részt, a távoktatás csaknem teljes szabadságot biztosít a tanulók számára a tanulás üteme, időbeosztása, helye tekintetében, ugyanakkor önfegyelemre és motivációra tesznek szert, ami — a tapasztalatok szerint — megjelenik a mindennapi munkában is.
- **Relevancia:** a távoktatási tananyagok a felhasználói igények közvetlen kielégítésére készülnek, elméleti és gyakorlati ismeretek átadására egyaránt alkalmasak, továbbá minthogy a tanulók tanulmányaikat integrálják aktív szakmai tevékenységükbe, mind a pedagógiai hatékonyság, mind a személyes motiváció erőteljesebben érvényesül.
- **Minőség:** a távoktatás alapkövetelménye a folyamatos minőségellenőrzés, mely mind a tananyag előállításában, mind az önálló tanulásban, mind a tanulmányokat lezáró vizsgákon érvényesül, a képzés — idézve a brit Open University meghatározását — „a társadalom ellenőrzése alatt áll”. (Ez a társadalmi ellenőrzés az MH esetében szintén jelentkezik.)
- **Kiegyenlített tartalom és színvonal:** mivel a képzésnek együtt lesznek részesei a legtávolabbi településen élők is, az adott programot elsajátítók ugyanazt a képzést kapják ugyanabban az időben és ugyanazon egyenletesen magas színvonalon.

A távoktatás előnyei

A távoktatás módszere számos előnyt jelenthet a képzés résztvevői számára. Ezek mindegyike előnyként jelentkezhet majd a katonai képzés és továbbképzés során is. Melyek lehetnek ezek az előnyök:

- fejleszti a tanulási készségeket, a tanulás könnyebben hozzáférhető (a helyőrségek mindegyikének személyi állománya bekapcsolódhat);
- az idő, a hely és a tempó szabadon választható (az oktatás rugalmasan igazodik a szolgálati feladatokhoz és a családi élethez egyaránt);

- a tartalom szabadon választható (a tartalom igazodik a mindenkori intézkedésekben és szabályozókban foglaltakhoz);
- a módszerek és médiumok változatosak (mindenkinek személyre szabottan kiválasztható az a módszer és az a médium, amelynek segítségével a leghatékonyabban sajátíthatja el a tananyagot);
- a képzési útvonal szabadon választható, mérhető az eredmények (beilleszthető a hivatásos állomány értékelési rendszerébe), a tanult ismeretek már a tanulás során hasznosíthatók a munkában (azonnal kipróbálhatóak a tanult ismeretek a munka menetében).

A munkaadók számára előnyt jelenthet, hogy lehetővé válik a munkahelyi tanulás (könnyebben ellenőrizhető), csökkenni a munkaidő-kieséssel járó költségek, alacsonyak a képzés költségei (pl. megtakarítható az utazási és szállásköltség), országosan kiegyenlített tartalmú és színvonalú képzést eredményez, a képzés bármikor történhet, különböző képességű embereket szolgál, az alkalmazottakat felszabadítja más szerepekre (munkavégzés mellett folytatható), az új ismeretek javítják a munka eredményességét.

Az oktatási intézmények számára a jövőt jelentheti, hiszen szélesedik képzési palettájuk; képes lesz rövid idő alatt nagyszámú tanulót képezni, a meglévő képzések színvonala növekszik, az időtől és a képzés helyétől függetlenül egyenletes színvonalú a képzés, rugalmasabb szolgáltatást nyújtanak a partnerek számára, növelhető a költséghatékonyság (takarékoság emberi és anyagi erőforrásokkal), lehetségessé, sőt szükségessé válik a munkatársak professzionális módszertani továbbképzése, mindvégig megőrizheti a tananyagok, a képzés rugalmasságát és hatékonyságát.

A távoktatás lehetséges hátrányai

Ezek a hátrányok kihatással lehetnek a képzésben résztvevőkre, a képzést megrendelőre (munkahely) és az oktatási intézményekre egyaránt, ezért ezeket is meg kell említenünk. Melyek lehetnek ezek:

- a létszámcsökkentések után nem lesz lehetőség a távoktatásban részt vevők feladat szerinti elkülönítésére, ezért egy személynek kell tutorként, szaktutorként, szervezőként és adminisztrátorként szerepelnie akkor is, ha mindegyik feladatra nem alkalmas maximálisan;
- a személyes kapcsolat hiányában nehezebb lesz a tanulók motiválása és nehezebb lesz az ellenőrzések végrehajtása is;
- a katonai képzésben és továbbképzésben nem minden tantárgy oktatható távoktatási módszerrel, ezért ezt a létrejövő kettősséget folyamatosan „kezelni” kell;
- nincsenek előzetes tapasztalataink, ezért folyamatosan tanulnunk kell saját hibáinkból, ami az első kurzusok esetében nem mindig lesz szerencsés; $\frac{3}{4}$ meg kell teremteni a feltételeket az új módszerhez, a tanári állomány számára egy új szemléletmód kialakításával, a technikai háttér kiépítésével (géppark, hálózat stb.) és az oktatási segédanyagok, tananyagok elkészítésével, és ezek mindegyike igényel valamilyen szintű pénzügyi befektetést is” (Négyesi, 2005. 158–160. o.).

1.3.2. Kérdések, gyakorlatok

- Távoktatási kurzust és tananyagot tervez. Milyen módon csökkentené a távoktatás lehetséges hátrányos hatásait?
- Milyen tanulási stílusokat ismer? Ön szerint hogyan alakíthatók úgy a távoktatási kurzusok, hogy minél több tanulási stílusú tanuló számára alkalmasak legyenek? Javaslatairól készítsen megosztott online prezentációt!

2. A távoktatás rövid története

A digitális eszközökkel megvalósított távoktatás viszonylag friss fejleménynek számít az oktatás történetében. A távoktatás története sem régi, közel kétszáz éves múltra tekint vissza. A korábbi szórványos próbálkozásokat követően az Egyesült Államokban, majd Európában is a 19. század közepén jelentek meg a levélben terjesztett távoktatási tananyagok. Ezek terjesztésére hamarosan sikeres vállalkozások, iskolák jöttek létre. A hagyományos oktatási intézmények is adaptálták az új módszereket, egyes egyetemek kínálatában már a 19. században megjelentek a távoktatási formák (T. Kiss, 2020). A levelező formátum hosszú ideig meghatározó formája maradt a távoktatásnak. Magyarországon az iskolarendszerű távoktatással kapcsolatos komolyabb törekvések az 1970-es, 80-as évektől jelentek meg.

2.1. Az új technikák szerepe a távoktatásban

Ugyanakkor az új technikai eszközök elterjedése új lehetőségeket nyitottak, elsősorban az iskolarendszeren kívüli távoktatás számára. A rádió az 1920-as években kezdett annyira elterjedni, hogy megjelenhessen a távoktatásban. Magyarországon a rádiós távoktatás szintén ebben az időszakban indult meg, rendszeressé azonban majd az 1960-as évektől vált az Iskolarádió. A Magyar Televízió szintén az 1960-as évektől kísérletezett televíziós távoktatási műsorok készítésével. A kezdetben saját gyártású műsorok később az oktatási rendszer szereplőivel szoros együttműködésben készültek. Az 1980-as évekre a televízió és a televíziós távoktatás megjelent az iskolákban is; számos pedagógus használta fel a műsorokat oktatási célra (T. Kiss, 2020; Harangus, 2021).

Az internet elterjedése újabb lökést adott a távoktatás elterjedésének. Egyrészt egyre növekedett az igény az oktatás piacán a hagyományos iskolai keretek között nem elérhető tanulási formák iránt. Másrészt a technológiai lehetőségek egyszerre jelentették az elérés és az elérhetőség növekedését, valamint a tananyagok típusainak bővülését.

A digitalizáció elterjedésével a távoktatás olyan formái váltak elérhetővé, mint a számítógépes tanulás, a weblapú tanulás, az e-learning, vagy éppen napjainkban az m-learning, vagyis a mobilkészülékekkel segített tanulás (Harangus, 2021). „Az e-learning leginkább elfogadott megfogalmazása azt emeli ki, hogy az elektronikus tanulás (e-learning) az ismeretszerzésnek egy olyan módja, amely technológiai támogatással (számítógép útján) és digitális tananyagok segítségével működik. Az e-learning tehát az információs társadalmak által életre hívott olyan tudatos oktatási rendszer, mely az információs és kommunikációs technológiák újszerű formáit ötvözi a gyakorlatban, a tanulás és az oktatás terén” (T. Kiss, 2020. 11. o.).

2.1.1. További olvasnivaló

„Az 1990-es években a technológia sokat lendített a távoktatáson, különösen az internet, amely felgyorsította fejlődését, lehetővé tette az e-learning tanfolyamok, online képzések szervezését. A képi és hanganyagok elektronikus úton való tárolási és továbbítási módszerei újabb lehetőségeket kínálnak a távoktatásban, vagyis az e-learning tanfolyamokon, online képzéseken résztvevők számára.

A multimédia csomagok nemcsak a szükséges tananyagot, hanem a megfelelő szemléltetőeszközt is biztosították az e-learning tanfolyamok, online képzések résztvevőinek, vagyis tényleg úgy érezhetik magukat a tanulók a virtuális világban, mintha egy igazi iskolában sajátíthatnák el ismereteiket. Külföldi példák álltak a rendelkezésre, az online tananyagok (tartalmak) előállításához a tudásbázis megteremtésére, az eszköz-ellátottság biztosításához, az oktatási, tanulási módszerek változtatásához.

Az e-learning leginkább elfogadott megfogalmazása azt emeli ki, hogy az elektronikus tanulás (e-learning) az ismeretszerzésnek egy olyan módja, amely technológiai támogatással (számítógép útján) és digitális tananyagok segítségével működik. Az e-learning tehát az információs társadalmak által életre hívott olyan tudatos oktatási rendszer, mely az információs és kommunikációs technológiák újszerű formáit ötvözi a gyakorlatban, a tanulás és az oktatás terén.

Az elektronikus tanulást sokféleképpen lehet csoportosítani. A következő típusait lehet egyértelműen elkülöníteni: tanuló által irányított képzés (a tanuló a böngészőt használja és csak az oktatóanyag alapján dolgozik); elősegített e-learning (a tanuló más tanulókkal / facilitátorral léphet kapcsolatba és kérhet segítséget, de az oktató személye itt sem jelenik meg); beágyazott e-learning (a segítségnyújtást egy számítógépes program biztosítja); oktató által irányított e-learning (valós idejű kommunikáció, valamilyen csatornán keresztül); telementoring és e-coaching (mentori/konzulensi kapcsolat).

Az e-learning képzéseket lehet csoportosítani úgy is, hogy a konkrét képzés esetében a tanár és a tanuló egy időben részt vesz-e a folyamatban, azaz kialakul-e közvetlen interakció a szereplők között. A szinkron képzés esetében ez megtörténik, így a tanulónak lehetősége van azonnali kérdéseket feltenni, azonban ebben az esetben számolni kell az időbeli kötöttségekkel is. A másik típus – az aszinkron képzés – esetében pedig, az elektronikus oktatás előnyeit kihasználva, ténylegesen megvalósulhat a felek közötti időbeli és térbeli elkülönülés” (T. Kiss, 2020. 11–12. o.).

2.1.2. Kérdések, gyakorlatok

- Milyen modern eszközökkel lehet(ne) kiváltani a távoktatás olyan régi eszközeit, mint a televízió és a rádió?
- Keressen jó példákat távoktatásban is használható videós és podcast-tartalmakra! Az eredményekből készítsen nyilvános listát (pl. <https://raindrop.io/> segítségével)!

2.2. Online oktatás a pandémiás időszakban

Az online eszközökkel megvalósuló távoktatás terjedésének világszerte jelentős lökést adtak a COVID19-járvány különböző hullámai alatti iskolabezárások, amelyek során az iskoláknak át kellett térniük a digitális munkarendre. A pandémiás időszak alatti online oktatás különböző oktatási szinteken felhalmozódott tapasztalatainak feldolgozására már az érintett időszakban, de azt követően is több kutatás irányult (Fekete, 2020a, 2020b; Kónyi, 2020; Czirfusz, Misléy és Horváth, 2020; Proháczik, 2020; Horváth, Czirfusz, Misléy és N. Tóth, 2021; Kopp és Saád, 2021; Kálmán, Eszes, Kardos, Lénárd, Pálvölgyi és Szivák, 2021; N. Kollár, 2021; Nahalka, 2021; Miskei-Szabó, 2021). Ezek ismertetése meghaladja a tanulmány célját, ezért csak utalunk rá, hogy a digitális munkarendre történő átállás a pedagógusok jelentős részét váratlanul és felkészületlenül érte, ugyanakkor egyfajta innovációs kényszerként is hatott.

Szűts Zoltán megállapítása szerint „ebben az időszakban nem valódi – vagyis nem egységes koncepcióhoz igazodó – távoktatás zajlott. Ami a tantermen kívüli digitális oktatást ebben az időszakban jellemezte, valójában olyan gyakorlatok és útkeresések sorozata volt, melyek nem egy egységes digitális pedagógiai keretrendszerhez illeszkedtek. A digitális pedagógia újfajta szemléletmódot igényel – így önmagában az, hogy az internetes kommunikációs formák és digitális platformok minden korábbinál erősebb közvetítő rendszerként kerültek az oktatás világába, nem jelentett lényegi – minőségi – változást a pedagógiában. A rendkívüli időszakban bevezetett, a járvány által kikényszerített változások rövid ideig voltak érvényben, így elképzelhető, hogy a 2020/2021-es tanév kezdetétől – amennyiben valamennyi intézkedést visszavonnak – a digitális oktatás mértéke számos oktatási intézményben gyakorlatilag visszatérhet a járvány előtt megszokotthoz” (Szűts, 2020. 16. o.).

Ezekkel együtt is feltételezhető, hogy ha újabb lezárásokra nem is kerülne sor az elkövetkezendő időszakban, a digitális munkarend tapasztalatai tovább erősítik az online eszközökkel megvalósuló távoktatás különböző formáit.

2.2.1. További olvasnivaló

„A tapasztalatok szerint a pedagógusok többségének első reakciója az ijedtség volt, ám ez meglepően rövid ideig tartott, s a kezdeti zavarodottság felett hamar úrrá lett a tenni akarás, az alkalmazkodni akarás, egyáltalán az oktatás egészen új és különleges körülmények között történő megszervezéséhez kapcsolódó kötelességérzet. A legtöbb oktatási intézményben valóban napok alatt kialakították a pedagógusok az oktatás módjait. A lázas tenni akarás érthetően némileg eltakarta azokat a problémákat, amelyek az indulást követő hetekben fokozatosan egyre nyilvánvalóbbá váltak. Milyen problémák jelentkeztek?

– Elég hamar világossá vált, hogy a tanulók egy nem elhanyagolható hányada esetén nem lehet számolni azzal, hogy az online oktatásban részt tudnak venni, egyszerűen a megfelelő eszközök és az internetkapcsolat hiánya következtében (...).

– Kiderült, hogy számos családban nincs annyi digitális eszköz, amennyire a gyerekek tanulásához és a szülők esetleges távmunkájához szükség lenne. Egy kutatásban (...) mintegy 25%-nak adódott azon tanulók (közoktatás és felsőoktatás együtt) aránya, akik a családban másokkal együtt használtak digitális eszközt.

– A szokásos iskolai értékelési módok (feleltetés, dolgozatírás) alkalmazása könnyen érthető okokból rendkívül nehezzé vált (...).

– Az osztálytermi körülmények között alkalmazott módszerek – egyszerűen átvéve azokat az online oktatás körülményei közé – még kevésbé kötötték le a tanulók figyelmét, mint az osztályteremben. Bár több kutatási beszámoló is kiemeli, hogy a pedagógusok igen nagy arányban használtak komplexebb online oktatási platformokat (...), azonban a tapasztalatok szerint e programcsomagok komplex szolgáltatásainak igénybevételére csak ritkán került sor.

– Nem kevés pedagógus volt, aki pusztán kiadta házi feladatként a gyerekeknek a tankönyvbeli „lecke” elolvasását, „megtanulását”, vagy/és kijelölte a gyakorlásra szánt feladatokat, és formális, szummatív módon próbálta meg értékelni a gyerekek így megszerzett tudását (...) Egy kutatásból az derült ki, hogy az iskolai tanulók, felsőoktatási hallgatók mintegy 42,4%-a e-mailben tartotta a kapcsolatot tanáraival és diáktársaival (...). A *Szülői összefogás* és az *AHang* (...) felmérése szerint a digitális oktatásba bekapcsolódó tanulók több mint egyötödének nem voltak online tanórái.

– Gyakran szakították meg a kapcsolatokat technikai problémák, amelyek fellépésében nem egyszer a gyerekek vagy a pedagógusok nem kellő digitális felkészültsége játszott szerepet.

– A járvány alatti online oktatásban a körülmények miatt az ilyen jellegű tanításitanulási folyamatok szervezése során élvezhető előnyök alig mutatkoztak (pl. az ilyen oktatás olcsóbb volta, sokkal flexibilisebb jellege), míg a „normál körülmények között” jól kompenzálható potenciális hátrányai erősen érvényesültek (pl. kooperatív munka szervezésének nehézségei, a kommunikáció korlátozottsága, a fizikai testekkel, anyagokkal, rajzokkal stb. végzett közös munka nem lehetséges volta).

A digitális oktatás feladatait elsősorban azok a pedagógusok tudták tartalmasan, nagy veszteségek nélkül megoldani, akik a tanulásról és a tanításról korszerű elképzeléseket vallottak már korábban is, és gyakorlatukat is azoknak megfelelően alakították. Az tudott jobban megbirkózni a nehézségekkel, aki a következő elvek szerint formálta már korábban is a tanító tevékenységét (egyszerűsítő megnevezéssel ezeket nevezhetjük a korszerű pedagógiai kultúra fontosabb alapelveinek):

- a tanulók nem egyszerű befogadói az ismereteknek, hanem aktív tudáskonstruktőrök;
- kiemelt szerepe van az önszabályozott tanulásnak;
- az esélyegyenlőtlenségek kialakulásának megelőzése érdekében a pedagógusnak, a tanítás-tanulás folyamatának alkalmazkodnia kell a tanulócsoporthoz és az egyes tanulók igényeihez és sajátosságaihoz;
- azérdemi pedagógiai differenciálás, a személyre szabott oktatás kialakítása a tanítási-tanulási folyamatok alfája és ómegája;
- a tanulás társas tevékenység, az együttműködés jelentős szerepét kell biztosítani;
- a konstruált tudás adaptivitása és az ezen alapuló motiváció kritikus eleme a sikerességnek a tanulásban (csak a legfontosabbakat említve)” (Nahalka, 2021. 26–27. o.).

„A karantén ideje alatt alkalmazott távoktatás rendkívüli kihívást jelentett az oktatás minden szereplője számára. A hibrid oktatás, mely nem tekinthető se hagyományos tantermi, se hagyományos értelemben vett távoktatásnak, elsősorban a földrajzi távolság áthidalására törekedett. Ugyanakkor a tanár-diák elválasztottságból adódó mentális, oktatási távolság a szerző tapasztalata szerint a fizikai távolság ellenére sem nőtt. Éppen ellenkezőleg, inkább csökkent. A karanténtávoktatás pozitív hatással volt a tanár-diák kommunikációra, intenzívebbé és személyesebbé téve azt. Az oktatás során alkalmazott kommunikációs csatornák száma növekedett, az írásbeliség dominált és a tanár-diák interakció intenzívebbé vált. Mindez lehetővé tette a személyes, egyénre szabott kommunikációt, mely által az oktatás hallgató-központúbbá lett, a tanár elérhetőbbé vált. A karantén helyzetben való osztozás, az online órák oldottabb hangulata és a személyes térbe való betekintés lehetősége is csökkentette a tanár-diák szeparációt, melyhez az aktív tanuláshoz közzönhető oktatói szerepváltás is hozzájárult. Lehetőség adódott több aktív-kooperatív feladat végzésére, hiszen az aszinkron, online oktatásban az ilyen feladatok, például projektmunkák formájában, jól alkalmazhatók. Ezek során a hallgató is szerepváltásra kényszerült, passzív befogadóból aktív, saját tanulási folyamatáért felelősséget vállaló, döntésképes cselekvővé vált. Mind az atipikus helyzet, mind az aktív tanulási módszerek számos, a munkaerőpiacon elengedhetetlen készség fejlődését segítették” (Kónyi, 2020. 93. o.).

„Habár felmérésünk célja elsősorban a válaszadó pedagógusok digitális munkarend során megvalósuló online felületek használatával kapcsolatos tapasztalatok összegyűjtése és rendszerezése volt, az eredmények néhány, az oktatás továbbfejlesztése céljából kiemelten fontos területre hívják fel a figyelmet.

Ilyen a **(1) digitális tanrend során használt online platformok osztályozása**, melyek lehetőségkínálatát áttekintve megállapítható, hogy nem elsősorban a tanulói aktivitáson alapulnak. Alapvető szemléletbeli problémaként említhető (a digitális munkarendtől függetlenül), hogy a pedagógusok jelentős részének gondolkodásában a digitális technológiák adta lehetőségek nem a tanulók tevékenységeihez, hanem elsősorban a tanítás színesebbé tételéhez kapcsolódnak. A digitális kompetenciák, a módszertani tudatosság és a tanulási célokhoz illeszkedő tervezés hiányából fakadóan sok esetben a digitális technológiák helyes és hatékony integrálása nem tud megvalósulni, használatuk rendkívül ad hoc jellegű. A digitális technológiák fejlesztő hatásának, valamint az oktatásban részt vevő felek igényeinek, elvárásainak megismerése, feltárása és összehangolása, s ezáltal a pedagógiai célnak megfelelő hardveres vagy szoftveres eszközök kiválasztása elengedhetetlen a hatékony tanulóhoz-tanításhoz, akár digitális munkarend, akár normál tanrend keretében valósul meg. Az eszközközpontú, nem egyéni igényekre szabott megközelítés alacsony arányú megtérülését igazolja, hogy amennyiben a digitális eszközökkel kapcsolatos fejlesztések, innovációk nem tudnak egy oktatási rendszer szerves részévé válni, azok jótékony hatása sem tud érvényesülni: ha ez kényszerként jelenik meg egy rendszerben, akkor a pedagógusok munkáját nem teszi hatékonyabbá és nem is könnyíti meg, hanem »az oktatás rezsiköltségeit érdemben növeli, anélkül azonban, hogy a digitális kompetenciákon mért tanulói eredményességben érdemi változást idézne elő« (Török, 2017. 182. o.).

Az előző pontból is következik **(2) a tanári digitális kompetencia célirányos fejlesztésének szükségessége**, ezen belül is annak támogatása, hogyan lehet a diákok által ismert és használt eszközöket tanítási-tanulási célokra felhasználni, valamint kialakítani azokat a digitális megoldásokat, melyek a diákok nagyobb mértékű elérését teszik lehetővé. A felmérés eredményei alapján a pedagógusok igyekeztek olyan eszközöket használni a tanítás során, melyek a diákok számára is könnyen kezelhetőnek bizonyultak. Ez különösen fontos lehet az önszabályozó tanulás támogatása kapcsán is, amely a digitális munkarend során felértékelődött. A felmérés alapján elmondható továbbá, hogy a diákok bevonása a komplex tanulásmenedzsment rendszer használata, illetve a Google egyéb megoldásainak alkalmazása mellett nagyobb mértékben valósulhat meg, ennek kialakításához azonban szintén rendelkeznie kell a pedagógusnak a szükséges digitális kompetenciával.

Ahogy a felmérés eredményeiből láttuk, a digitális munkarendben megvalósuló tanításból a diákok körülbelül egyötöde kimarad, emiatt **(3) a pedagógiai munkát támogató szakemberek (pl. iskolai szociális munkás, pszichológus, gyermekvédelem stb.) és a pedagógusok közötti együttműködés egyik kiemelt feladata lehet a hátrányos – és halmozottan hátrányos helyzetű tanulók elérésére szolgáló intézményi, helyi szintű stratégia kidolgozása**. Magyarországon 2018 óta érhető el az óvodai és iskolai segítő szolgáltatás, melynek célja, hogy az iskolai szociális munkás a szülőkkel és tantestülettel együttműködve segítse azokat a tanulókat, akiknek iskolai előmenetelét valamilyen tényező gátolja, például hiányosak az otthoni tanuláshoz szükséges feltételeik (...). A támogató szakemberek közül többek között az iskolai szociális munkás azonosíthatja a digitális oktatásból való kimaradás szempontjából rizikófaktorba tartozó tanulókat, és munkájából adódóan olyan információkkal segítheti a pedagógust, amelyek az érintett tanulók tanulási előmenetelét támogatják” (Czirfusz, Misley és Horváth, 2020. 228–229. o.).

2.2.2. Kérdések, gyakorlatok

- Gyűjtsön önállóan olyan irodalmakat, amelyek a digitális munkarend tapasztalatait dolgozzák fel! A tanulmányban említetteken kívül milyen közös jellegzetességeket talál?
- Milyen javaslatokat fogalmazna meg az oktatáspolitiká számára egy esetleges újabb pandémias időszakra történő felkészülésként?
- Milyen gyakorlatokat emelne át az online oktatás tapasztalatai közül a kontakt oktatásba?
- Személyes tapasztalataiból kiindulva milyen jó gyakorlatokat tudna azonosítani a digitális eszközökkel megvalósuló távoktatás számára?

3. A tanulás fogalmának átalakulása

A tanulás fogalmával kapcsolatban számos jelentős változás ment végbe az utóbbi évtizedekben. Ezek teljességének számbavétele nem célja a tanulmánynak, ugyanakkor érdemes néhány, a távoktatással kapcsolatos fejleményre utalni.

3.1. Változó tanulási szinterek

A szervezett oktatás hagyományos formája évezredekken keresztül az iskola volt, ráadásul a tömegoktatási rendszerek kialakulásával a népesség egésze belépett az oktatási rendszerbe (Halász, 2001). Így a társadalmak hajlamosak a tanulást a szervezett oktatáshoz, az iskolához kapcsolni. Azonban a 2000-es évek elejétől egyre inkább teret nyert az az elképzelés, amely megkülönbözteti a formális, a non-formális és az informális tanulást. Az EU Egész életen át tartó tanulásról szóló memorandumát ismertetve Komenczi Bertalan a következőképpen foglalta össze a különbséget: „A formális tanulás (formal learning) a hagyományos oktatási rendszer keretein belül történik erre a célra létrehozott intézményekben, pontosan definiált időbeosztásban, előre meghatározott tanulási tartalmakkal és szabályozott belépési, kilépési és a rendszeren belüli továbbhaladási feltételekkel. (...) A nem formális tanulás (non-formal learning) az oktatási rendszer fő áramán kívül történik, és nem mindig jellemző rá a részvétel végbizonyítvánnyal történő elismerése. Ide tartoznak a munkaerő-piaci tréningek, szakmai továbbképzések, civil szervezetek, pártok, művészeti és sportegyesületek szervezésében történő képzések, tanfolyamok. Az informális tanulás (informal learning) a mindennapi élet természetes velejárója, az egyén életének valamennyi színterén zajlik, így a formális és a nem formális tanulás során is. A tanulásnak ez a formája nem szükségszerűen tudatos, illetve szándékos, az elsajátított tudás gyakran nem elismert tevékenységek »melléktermékeként (byproduct)« alakul ki. Aki ilyen módon tanul, gyakran észre sem veszi, hogy tanul, hogy megszerzett valamilyen tudást vagy kompetenciát” (Komenczi, 2001). Ez utóbbi megközelítés közel áll az Egész életre kiterjedő tanulásnak (LWL) az utóbbi évtizedekben megjelenő koncepciójával.

3.2. A tanulás időtartamának növekedése

Nem csupán a tanulás színtereinek, hanem „időtartamának” értelmezésében is jelentős változások következtek be azzal, hogy a pedagógiai gondolkodásba bekerült az Élethosszig tartó tanulás (LLL) fogalma. A Life Long Learning fogalmával kapcsolatban most csak arra utalunk, hogy annak szükségszerűsége mellett elsősorban az emberi életkor kitolódásából és a munkaerőpiaci szükségletekkel szoktak érvelni Farka Éva azonban hangsúlyozza, hogy „a folyamatos tanulás szükségessége azonban nem csak munkaerő-piaci perspektívából, hanem egyéni és társadalmi szempontból is indokolt, hiszen a tanulás egyszerre segíti az egyén boldogulását, valamint a társadalom és a gazdaság fejlődését” (Farkas, 2014. 17. o.).

3.2.1. Kérdések, gyakorlatok

- Gyűjtsön önállóan adatokat a munkaerőpiac átalakulásának kortárs trendjeiről? Melyek azok, amelyek szükségessé teszik az élethosszig tartó tanulást?
- Keressen jó gyakorlatokat az interneten a nonformális tanulás különböző módjaira. Milyen távoktatási formában működő tanfolyamokat, iskolákat azonosít? Milyen közös jellegzetességeik vannak? Készítsen Padletet az eredményről.

3.3. A konstruktivista tanuláselmélet

A harmadik kiemelt változás a tanulás fogalmának áthangolódása és a konstruktivista tanuláselmélet megjelenése. A tanulásról alkotott gondolkodásnak hosszú és változatos története van, ám a tanulást általában valamilyen módon készen kapott tudás, ismeretek, képzetek befogadásának tartották. A tanulás hagyományos felfogásai, ahogy már említettük, jellemzően összekapcsolódtak az iskolai tanulással, illetve a tananyag elsajátításával. A tanulás fogalmát a jelenlegi kutatások azonban jóval tágabban értelmezik. A jelenlegi magyar szakirodalom az egyik legelterjedtebb Nahalka István megfogalmazás, aki szerint „a tanulás egy rendszerben bekövetkező, hosszabb távon ható, adaptív változás” (Nahalka, 2006. 9. o.). Ez a megközelítés arra irányítja a figyelmet, hogy a tanulás esetében lényeges szempontként kell kezelni, hogy a tanultak az alkalmazáshoz szükséges ideig megmaradnak-e, illetve hozzásegítik-e az egyént ahhoz, amit most itt tágan boldogulásnak nevezhetünk. Ez a szemlélet erősen gyökerezik a konstruktivista pedagógia tanulásfelfogásában.

A korábbi tanuláselméletekkel szemben a konstruktivista tanuláselmélet a tudás létrejöttének, konstruálásának folyamatára fókuszál. Ahogy Nahalka István fogalmaz: „a konstruktivizmus szerint a tudás nem egy közvetítődési folyamatban lesz a megismerő ember sajátja, hanem azt maga hozza létre, konstruálja. Ha így tekintünk a tudásra, akkor a pedagógiai folyamatokat, s azon belül is elsősorban a tanítás-tanulás folyamatát nem tekinthetjük közvetítésnek, ismeretátadásnak. A konstruktivizmus szerint a megismerés egy aktív, sőt konstruktív folyamat (innen a neve is), amelyben a megismerő ember nem csak egyszerűen elraktározza az ismeretet, hanem megalkotja azt magában. Ez a »tudásalkotást« értelmezési folyamatokban zajlik, vagyis a megismerő elme mindig azt teszi, hogy a rá záporozó információkat meglévő tudása segítségével feldolgozza, megkísérli az új információknak a már meglévők rendszerébe illesztését, vagy még pontosabban megkísérli az új információknak a meglévőkből való létrehozását” (Nahalka, 2002. 81. o.). A konstruktivista tanuláselmélet tehát a tanulást aktív folyamatnak gondolja, amelynek során minden tanuló maga konstruálja meg tudását.

A fentiek azt is jelentik, hogy a pedagógus szerepével kapcsolatos elvárások is átalakultak. A tanuló tanulás segítésére helyeződik a hangsúly, és ebben a folyamatban a pedagógus már nem a tudás egyetlen legitím forrása, hanem a tanulók tanulásának szervezője, irányítója és facilitálója.

3.3.1. További olvasnivaló

„A konstruktivista didaktika elvei, melyek a konstruktivizmus alapeszméjéből vezethetők le, a következők (Nahalka, 2002: 65. o.):

- A tanítás, mint tanulási környezetek kialakítása: A tanulás folyamata középpontjában a tanuló tudáskonstrukciós folyamatai állnak, a pedagógus feladata, hogy a tanulási környezet szakértelemmel bíró elemeként formálja a közösséget. A konstruktivizmus által bevezetett tanulási környezet (learning environment) fogalma „[...] a tanulási folyamatot befolyásoló összes fontos tényezőt magába integráló rendszert jelent, amelynek keretei között a valóságos iskolai tanulás végbemegy” (Nahalka, 2002: 66. o.) A tanulási környezet mindig egy speciális tudásterületre vonatkozó problémamegoldó képességet kíván fejleszteni életszerű kontextusok létrehozása által.

- **Problémamegoldás:** Feltételezhető, hogy teljesen problémamentes terület nincs, azaz a meglévő és feldolgozandó tudásrendszer között a legtöbb esetben ellentmondás feszül, és – ahogyan fentebb említettük – a meglévő rendszer a fogalmi váltás során felülíródhat, de nem tűnik el teljesen, hanem időről-időre felszínre kerülhet. A problémamegoldás során a meglévő ismereteket kell úgy megmozgatni, hogy az elvezessen a kívánt eredményhez. E folyamat során végig hipotéziseket alkotunk, majd ezeket sorban leellenőrizzük. A végcél az, hogy egy adott problémát egy nagyobb, általánosabb fogalomrendszer keretein belül tudjunk elhelyezni, hogy azt ezáltal új helyzetekben is biztonsággal kezelni tudjuk.
- **A tudásrendszerek struktúrája:** A tudásrendszereket olyan relatíve elkülönülő entitásoknak lehet tekinteni, amelyek belülről egymással kapcsolatban álló elemekből áll. Ez az egész egyfajta világmodellt alkot, amely cselekvéseink és előrejelzéseink számára háttérrel biztosít, és a további formálódásnak is kiindulópontját jelenti.
- **Az előzetes tudás fontossága:** A tanítás célját mindig az előzetes tudásnak megfelelően kell meghatározni. A pedagógusnak fel kell térképeznie, hogy a gyerekek tudásrendszereiben előzetesen milyen tartalmú tudáselemek találhatók és mennyire mozgathatók. A hagyományos didaktika szerint a gyermek tiszta lappal indul, amelyet az oktatás ír tele, a konstruktivizmus szerint viszont a gyermek már születéskor is egy világmodellt hordoz a fejében, amelyhez mindig megpróbál visszakanyarodni, azaz az új ismereteket ezen világmodell alapján próbálja értelmezni.
- **Kontextuselv:** A kontextuselv azt jelenti, hogy a tanulók mindig életszerű helyzetekben találkoznak az új ismeretekkel, mert ezek a helyzetek kapcsolódnak a gyermek legmélyebb tudásrendszereihez és az új ismeretek a későbbiekben is könnyebben előhívhatóak lesznek életszerű helyzetekben. Az életszerű kontextusok létrehozása nehéz feladat, és csak projektek keretében valósítható meg.
- **A többféle megközelítés elve:** Az új ismereteket többféle megközelítésben kell bemutatni és a fogalmakat a lehető legkorábban kell bevezetni az érlelődési idő miatt. E gondolat mögött az a konstruktivista elképzelés húzódik, hogy a tudáskonstruálás során először az absztrakt fogalmak alakulnak ki, melyek később konkretizálódnak és nem fordítva.
- **Differenciálás:** A differenciálás az eltérő tanulói tudásrendszereket figyelembe vevő folyamatszervezési elv. A tanulási folyamatot úgy kell megszervezni, hogy abból mindenki saját tudásrendszerére támaszkodva a legtöbbet profitáljon. Ez azt jelenti, hogy nincs közös tananyag, nincsenek egységes célok és követelményrendszerek, csak az optimális fejlődést lehetővé tévő differenciált tevékenységrendszer.
- **Értékelési folyamatok:** A hagyományos didaktikában az iskolai értékelés nem a mélyrétegekben elhelyezkedő tudást méri és a legtöbb esetben kizárólag a tanulót teszi felelőssé a tanulási folyamat kimeneteléért, a konstruktivizmus tanulásemélete mintegy adottnak véve, hogy a pedagógus mindent megtesz a magas szintű tudásközvetítésért. A konstruktivista pedagógia szerint viszont az értékelés eredménye legalább annyira a pedagógus munkájára vonatkozik, mint a gyerek teljesítményére. A kontextuselvnek az értékelésben is meg kell mutatkoznia, azaz életszerű helyzeteken kell alapulnia. Mivel a pedagógusnak a konstrukciós folyamatokra közvetlenül nincs ráhatása, fontosak a tanuló által végzett önértékelési folyamatok. Ennek egyik módja, hogy megkérjük a tanulót, elemezze ő, hogy hol hibázott a gondolkodásban, és mutassa be, hogy az ő megoldása miért más. A konstruktivizmussal nehezen összeegyeztethető a tudás értékelésének hagyományos osztályozásos módja, ez legfeljebb a szummatív értékelés (tehát egy tanulási szakaszt lezáró értékelés, pl. érettségi) esetében indokolható valamelyest” (Virág, 2013. 49–51. o.).

3.3.2. Kérdések, gyakorlatok

- Készítsen összehasonlítást arról, hogy miben különbözik a konstruktivista tanulásemélet az Ön által ismert más tanuláseméletektől? Ha kell, gyűjtsön önállóan információkat!
- Írjon egy levelet egy ismerősének, amelyben egy olyan iskolában tett látogatását írja le, amelyben érvényesülnek a konstruktivista pedagógia alapelvei!

3.4. Átalakuló pedagógusszerepek

Egy kis kitérével érdemes megemlíteni, hogy a fentiek nem csupán a szakirodalom számára izgalmas változásuk, hanem hatásuk megjelenik a hivatalos oktatáspolitikai dokumentumokban is. A pedagógusminősítés során értékelt pedagóguskompetenciák egyike a Tanulás támogatása. Ezzel kapcsolatban a minősítés útmutatója az alábbi szöveget fogalmazza a Pedagógus I. fokozatban lévők számára: „Ismeri és alkalmazza a legalapvetőbb tanulási-tanítási stratégiákat, ismeri a tanulókörponti tanulási környezet jellemzőit. Tisztában van a különböző tanulási környezetek tanulási

eredményességre gyakorolt hatásaival. Az optimális tanulási környezet, tanulási légkör megteremtésekor figyelembe veszi a tanulók sajátos igényeit, ötleteit, kezdeményezéseit, az együttműködésnek a tanulásra gyakorolt előnyeit és hátrányait. Osztálytermi környezetben képes bizalomteljes légkör kialakítására. Fontosnak tartja a tanulási képességek fejlesztését, és nyitott az élethosszig tartó tanulásra. Képes a tanulók motivációjára építeni és bevinni őket saját tanulási folyamatuk irányításába, tervezésébe, értékelésébe. Képes az érdeklődés és a figyelem folyamatos fenntartására, az önálló, önszabályozó tanulás kialakítására, támogatására, a folyamat során fellépő tanulási nehézségek felismerésére és megoldására. Törekszik a tanulók tanórai, tanórán kívüli és iskolán kívüli tevékenységének összehangolására.”¹

A többi fokozat szövegét most nem elemezve is látszik, hogy a pedagógus kiemelt feladata a tanulás támogatása, amely feladatnak az online eszközökkel segített távoktatás folyamán is meg kellene felelnie.

3.4.1. További olvasnivaló

Összehasonlítási szempontok	Tanítási folyamatra irányuló megközelítés	Tanulási folyamatra irányuló megközelítés
Alapkérdés, orientáció	Mit kell megtanítani?	Milyen tudásra van szüksége a tanulónak?
	Hogyan valósítható meg a kötelező tananyag megtanítása?	Hogyan érhetőek el a tanulási eredmények?
A pedagógus szerepe	Az oktatás feltételeinek biztosítása	A tanulás feltételeinek megteremtése
	A tananyag átadása	Az aktív tudáskialakítás biztosítása minden tanuló számára
	A tanulók csoportosítása az oktatási stratégiákhoz történő illeszkedés érdekében	Az egyéni különbségekre tekintettel a kiinduló kompetenciaszinthez viszonyított fejlesztés feltételeinek megteremtése a tanulók számára
Sikerkritérium	Tanári teljesítmény	Tanulói teljesítmény
	Alkalmazott input és források	Tanulói sikerkritérium elérése
A tanítással kapcsolatos előfeltevés	Bármelyik szakértő tud tanítani	A tanítás egy komplex folyamat, és alapos felkészülés, képzés szükséges hozzá

1. ábra: A tanítási folyamatra irányuló és a tanulási folyamatra irányuló megközelítések összehasonlítása Blumberg (2004) nyomán. Forrás: (Katona, Konrád, Perlusz, Polányi, Porogi és Sisa, 2020. 36. o.)

¹ Útmutató a pedagógusok minősítési rendszerében a Pedagógus I. és Pedagógus II. fokozatba lépéshez. Hatodik, módosított változat, 2022.

„A tanulást támogató értékelés célja nem a megítélés, hanem az eredményesebb tanulás, az optimális fejlődés segítése. Elsősorban a tanuló számára nyújt visszajelzést erősségeiről és hiányosságairól, fejlődésének lehetőségeiről.

Megvalósulásának feltételei

- Az értékelés interaktivitásának feltétele, hogy a tanuló maga is aktív résztvevő legyen a tanulási célok megfogalmazásában és kitűzésében.
- A tanulóknak is meg kell tanulniuk, hogyan reflektálhatnak saját tanulási folyamataikra, hogyan tudják reálisan értékelni önmagukat, milyen tényekre támaszkodva tudnak véleményt mondani eredményeikről.
- A pedagógusoknak meg kell tanulniuk, milyen módon, hogyan lehet értékelni a tanulási folyamatot.
- Legyen gyakorlata a pedagógusoknak a differenciált feladatadásban.
- A szülőnek tájékozódnia szükséges arról, milyen információkat várhat a fejlesztő értékeléstől.
- Az értékelés lényegét jelentő szemlélet nemcsak egy-egy tanár gyakorlatában jelenik meg, hanem áthatja az iskolavezetés és az egész tantestület gondolkodását is.

A pedagógus szerepének változása

A fejlesztő értékelés középpontjában az egyén fejlődése áll, ezért az értékelés alapja a tanulási cél meghatározása és a tanulók megfigyelése. A pedagógusnak folyamatosan információkat kell gyűjtenie a tanulók teljesítményének, fejlődési ütemének alakulásáról, és ennek érdekében célszerű feljegyzéseket készítenie az egyes tanulók teljesítményének változásáról, tanulási stílusáról, tanulási módszeréről, eredményeiről. Az adatok gyűjtését segítheti egy egyéni tanulói füzet vezetése minden tanulóról, amelyben megtervezhető az adatgyűjtés időpontja, módja és a viszonyítási szempont.

A tanulást támogató értékelés lényeges eleme az ön- és társértékelés, melynek során a tanulók meghatározott szempontok alapján bevonhatók az értékelési folyamatba. Ehhez a tanulók értékelési képességeinek fejlesztése szükséges.

Pontosan definiált tanulási célokkal kell átláthatóvá tenni a tanulók számára a tanulási folyamatot. A pedagógus folyamatosan értékeli a tanulási-tanítási folyamaton belül. Ezzel saját maga is visszajelzést kap a tanulási folyamat eredményességéről, így szükség esetén módosítani tudja a célokat, változtathat a tanítási módszereken.

A tanulói teljesítményre adott gyakori visszajelzés szükségszerűen magával hozza az egyénre szabott tanulási folyamatok beépülését a tanítási gyakorlatba. A tanítás módja egyre inkább egyénre szabott folyamattá alakulhat.

Amit a pedagógus tehet a tanulást támogató értékelés megvalósítása érdekében

- Olyan osztálytermi légkört kell kialakítani és fenntartani, ahol a tanulók biztonságban érezhetik magukat, vállalhatják a tévedés, hibázás lehetőségét. A versengés háttérbe szorításával, differenciált feladatadással, a feladat megoldásához elegendő idő biztosításával kedvező feltételeket lehet teremteni a siker eléréséhez. Valóságközeli, együttműködésre lehetőséget adó tevékenységekkel növelhető a tanulók motivációja. A pozitív, támogató légkör segíti a tanulás során a hibázások vállalását, a felelősségvállalást a saját tanulási folyamat iránt.
- A tanulók egyéni sajátosságaihoz alkalmazkodó pedagógiai környezet kialakítása. Ehhez szükséges a tanulók megfigyelése spontán és célzott tanulási helyzetekben.
- A tanulási folyamat során a tanulók számára egyértelművé kell tenni a tanulási célt, és azt, hogy hol tartanak a tanulási folyamatban.
- Biztosítani kell annak lehetőségét, hogy a tanulók reflektálhassanak saját tanulásuk folyamatára.
- Folyamatos visszajelzés szükséges a tanulók haladásáról, fejlődéséről.
- Változatos értékelési módok, eszközök alkalmazása szükséges. Az ön- és társértékelés eszköze lehet a tanulási napló, a tanulói portfólió. Ezek alkalmasak egy hosszabb tanulási folyamat dokumentálására, és segítik az elért eredmények összevetését a kitűzött célokkal. A tanári visszajelzések segítő jellegűek, és konkrét javaslatokat tartalmaznak a tanuló fejlődésére, tanulására vonatkozóan.

A tanulást támogató értékelés megvalósulásának jelei

- Feszültségmentes környezet jellemzi az osztályt, melyben a tanuló átéli, hogy képes saját tanulási folyamatát nyomon követni.
- A pedagógiai tervezés középpontjában a tanuló és a tanulás áll.
- A tanuló felelősséget vállal saját tanulási folyamatáért.
- A tanuló értékeli saját és társai tanulási folyamatát, fejlődnek reális értékelési készségei.
- A tanulási célok szükség szerinti változtatása összekapcsolódik az értékeléssel.

- A pedagógus követi a tanulási folyamatot, tudja, hol tart a tanuló, mely ponton szorul segítségre.
- A tanári visszajelzés folyamatos, előremutató, a produktumot és a folyamatot értékeli.
- Javul a tanuló kitartása a feladatok elvégzésében, javulnak a tanulási eredmények” (Katona, Konrád, Perlusz, Polányi, Porogi és Sisa, 2020. 48–51. o.).

3.4.2. Kérdések, gyakorlatok

- Gyűjtsön össze minél több alternatív értékelési eszközt, módszert!
- Kollégája tanácsot kér abban, hogyan tudna egy a tantárgya kapcsán motiválatlan osztályt rávenni a tanulásra. A módszertani tanácsok mellett alternatív értékelési eszközöket is ajánl? Személyes tapasztalatai alapján melyek lennének ezek?

4. Az aktív tanulás segítése online eszközökkel

A konstruktivista tanuláselmélet alapján kijelenthető, hogy az eredményes oktatás célja a tanulók segítése az információszerzésben, az információk rendszerezésében, a tudás konstruálásában. A digitális eszközökkel megvalósuló távoktatás számos lehetőséget kínál a tanulók aktív részvételére, az információk megszerzésére és rendszerezésére, az önálló a páros és a csoportos tanulásra, a tanultak használatbavételére, felidézésére és gyakorlására, vagy éppen a tanulói teljesítményeknek a társak és/vagy a pedagógus általi értékelésére.

Előfordulhat olyan helyzet, hogy a pedagógus a digitális eszközökkel megvalósuló távoktatás tervezése és megvalósítása során az intézménye által megszabott keretek között kénytelen működni. Azonban az alábbiakban felvetünk néhány olyan, részben a korábbi fejezetekből következő didaktikai, oktatási szempontot, amelyeket, a pedagógusnak, ha lehetősége van rá, mérlegelnie érdemes.

A szempontok kapcsán nem elsősorban a digitális eszközökre és platformokra fókuszálunk, mert a pandémiás időszakban, illetve annak tapasztalatait felhasználva több színvonalas módszertani ajánló is született (Levy, 2020; Aknai és Fehér, 2021; Györe, 2021; Harangus, 2021).

A távoktatással kapcsolatos felelős döntéshez a pedagógusnak a lehetőségekhez képest meg kell ismernie a csoport tagjait, minél több információt érdemes előzetesen beszerezni, főleg, ha ismeretlen, vagy kevéssé ismert csoportról van szó. Fontosak lehetnek olyan egyéni jellemzők, mint a tanulási stílus vagy a tanulók különböző intelligenciaterületen meglévő erősségei. De a környezetről való tudás, például az eszközellátottság, vagy éppen a családi háttér feltárása is fontos segítség lehet a távoktatást érintő döntések meghozatalában.

4.1. Szinkron-aszinkron megvalósítás.

A távoktatás folyamán a pedagógus és a tanuló mindenképpen két külön térben tartózkodik. Érdemes végiggondolni, hogy a megvalósítani tervezett kurzushoz a szinkron vagy az aszinkron forma, avagy ezek valamilyen kombinációja lehet a leghatékonyabb. A szinkron alkalmakon megvalósuló távoktatás előnye, hogy a pedagógus és a diákok egy időben egy digitális térben tartózkodnak. Így mind pedagógusok és a diákok között, mind a diákok egymás közötti viszonyaiban azonnali interakciók jöhetnek létre, a pedagógus szervezheti, irányíthatja és nyomon követheti a tanulói aktivitást, valamint valós idejű visszajelzést adhat a tanulók teljesítményéről. Bizonyos munkaformák, mint például a csoportmunka vagy a páros munka esetén a tanulók a foglalkozás idejében dolgozhatnak együtt.

A szinkron megvalósuló alkalmak azonban olyan helyzeteket is szülhetnek, amelyek egyes tanulókat hátrányos helyzetbe hozhatnak. Azok számára, akik technikai akadállyal, problémákkal küzdenek, esetleg egyéni tanulási segítségre lenne szükségük, az esetleges kiés lemaradás frusztrációt szülhet.

Az aszinkron megvalósuló távoktatás esetén a tanulók saját időbeosztásukhoz, terheltségükhöz, egyéni és családi körülményeikhez alkalmazkodva szervezhetik tanulásukat. Ezáltal mélyebben megismerkedhetnek az anyaggal, elsajátíthatják azt. Ugyanakkor megnő annak a kockázata, hogy egyes tanulók nem foglalkoznak eleget a tananyaggal, nem kapnak megfelelő támogatást a feldolgozáshoz vagy demotiválttá válnak.

A pandémiás időszak tapasztalatai alapján a szinkron megvalósítás legnépszerűbb eszközei a Zoom, a Google Meet és a Microsoft Teams platformok voltak. Az aszinkron tanulás-szervezés legelterjedtebb eszközének pedig, noha jó néhány platformot használatba vettek a kollégák, a Google Classroom bizonyult.

4.1.1. További olvasnivaló

1. táblázat: Kontakt tevékenységet kiváltó online megoldások. Forrás: (Bereczki, Horváth, Kálmán, Káplár-Kodácsy, Miskey, Rausch és Rónay, 2020. 68. o.)

Módszer, munkaforma	Aszinkron	Szinkron
Oktatói előadás/magyarázat	PowerPoint (hang, videó) Prezi (videó) EdPuzzle Quickime Player ScreenRec	Zoom Cisco Webex MS Teams
Hallgatói kiselőadás/prezentáció	PowerPoint (hang, videó) Prezi (videó) EdPuzzle Google Diák	Zoom Cisco Webex MS Teams
Vita, megbeszélés,	Canvas fórum Padlet	Zoom MS Teams Google Docs Padlet
Csoportos és kooperatív módszerek	Canvas oldal Google Drive Padlet Flinga Scrumblr	Zoom Cisco Webex MS Teams Flinga Padlet Scrumblr
Számonkérés-értékelés	Canvas Kvíz Google Úrlap/Tesztek Redmenta	Socrative
Beadandók, házi feladatok	PowerPoint (hang, videó) Prezi (videó) EdPuzzle Canvas	Padlet

4.1.2. Kérdések, gyakorlatok

- Egészítse ki a fenti táblázatot minél több eszközzel saját gyűjtése alapján!
- Készítsen egy megosztott „beadott feladatot” azokról az eszközökről, amelyekkel kapcsolatban személyes tapasztalata van. Járja körül előnyeiket és hátrányaikat!
- Készítsen egy tetszőlegesen kiválasztott eszközről egy legalább 10 perc hosszúságú videós tutorialt, és ossza meg!

4.2. Tanulói elvárások és vélemények becsatornázása

Már említettük, hogy érdemes előzetesen megismerni a kurzus résztvevőit, ugyanakkor külön ki kell emelni a résztvevői elvárások becsatornázásának fontosságát. Ennek több eleme is fontos lehet. Egyrészt érdemes expliciten megfogalmaztatni az elvárásokat a résztvevőkkel, hogy reagálni lehessen azokra. Ha a szervezés és a megvalósítás engedi, akkor az elvárásokra érdemes reflektálni, amely előzetesen nem szerepelt, de megvalósítható, kivitelezhető, azt bevonni. Ez kifejezetten növelheti az elkötelezettséget a kurzus iránt. Azt is tisztázni kell ugyanakkor, hogy melyek azok az elvárások, amelyek biztosan nem fognak teljesülni.

A kurzus anyaga, tematikája, a használt eszközök és módszerek, az aktív részvétel a pedagógus „ajánlatai” a sikeres teljesítéshez. Tisztázni érdemes a résztvevőkkel, hogy mi az ő hozzájárulásuk a távoktatás sikeres megvalósulásához. Ez amellet, hogy szintén növelheti az elköteleződést, transzparens módon létrehozza a közös szabályokat, amelynek betartását minden résztvevő vállalja. Szintén fontos lehet a szinkron alkalmakon a tanulók folyamatos bevonása, amely egyik módja lehet az elköteleződés növelésének. A vélemények, az asszociációk összegyűjtése jó kiindulópontja lehet a közös gondolkodásnak, megalapozhatja az egyéni vagy a csoportmunkát.

A hosszabb kérdőívek összeállításának legelterjedtebb eszköze a Google Űrlapok, míg a gyors visszajelzések, vélemények összegyűjtésére a különböző szavazó-platformok (pl. Mentimeter, Sli.do) is rendelkezésre állnak.

4.2.1. További olvasnivaló

„A tanulás sikeressége szempontjából fontos, hogy a (nyelv)tanuló mennyire tudja a nyelvtanulást olyan aktív folyamatnak érzékelni, amelyben neki is van szerepe. Sok tanárunk alkalmaz egy hárompillérű értékelési rendszert, amelyhez módszertani ajánlásokat készítettünk közös munkában. Ennek az az érdekessége, hogy egyrészt a tanulói önértékelést összekötjük a kurzusértékeléssel, másrészt, hogy a szokásos évkezdő megbeszélésen és a szintén szokásos év végi kurzusértékelésen túl a folyamat közepén is tartunk egy értékelést (ez a harmadik pillér). Mindhárom fázisban változatos módszereket használunk, erre számtalan példa ismert. Meglepő módon a kurzus közepén beiktatott értékelések általában több információval szolgálnak, pontosabbak és részletgazdagabbak, mint a szemeszter végiek. Talán a hallgatókra is hat az, hogy ilyenkor még van tétje a véleményüknek, hiszen akkor értékeljük a folyamatot, amikor még van mód a változtatásra. Ezeknek a negyedéves értékeléseknek általában az a menete, hogy először az első tanulási szakaszra meghatározott legfontosabb tanulási eredmények összefoglaló listájával dolgoznak a hallgatók egyéni munkában: a nyelvi portfólió alapötlete alapján arról döntenek, hogy az adott dolgot jól elsajátították, tudják, vagy még dolgozniuk kell rajta.” (Einhorn, 2021. 182. o.)

4.2.2. Kérdések, gyakorlatok

- Tervezzon és egy online eszközzel hozzon létre egy kérdőívet egy elképzelt távoktatási kurzussal kapcsolatos hallgatói elégedettségmérésre!
- Milyen kérdéseket tenne fel egy online távoktatási alkalom elején, amelyekkel létrehozhatók lennének a közös szabályok, normák? Egy szavazószoftverrel készítse el a kérdéseket!

4.3. Elvárás és felelősségvállalás

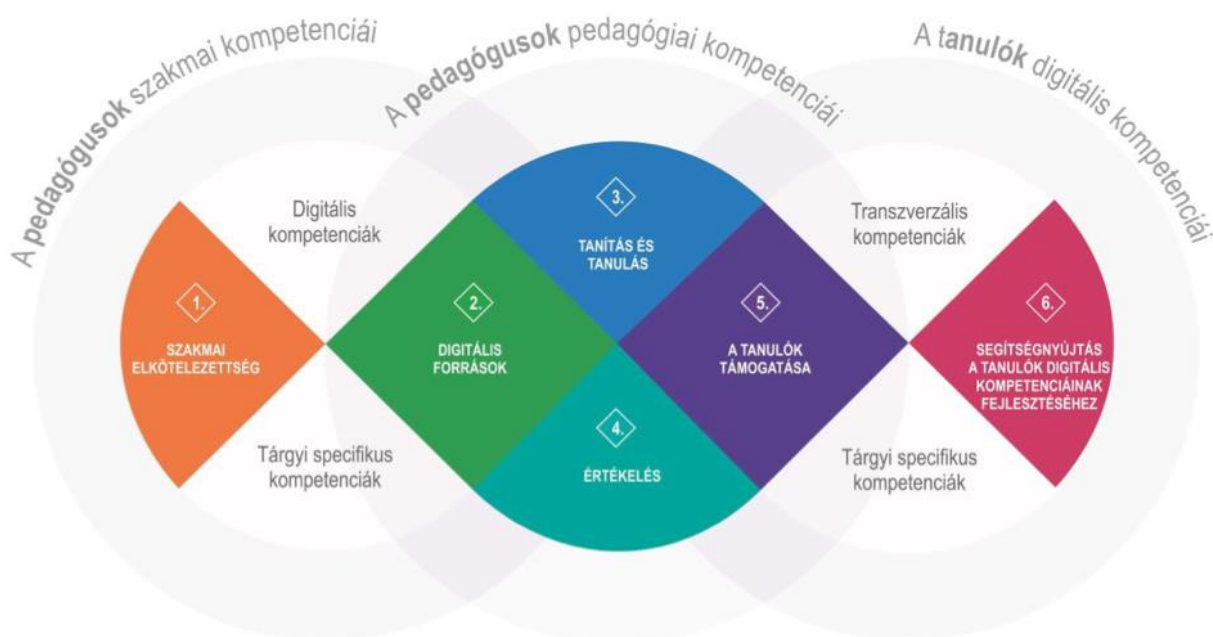
A digitális eszközökkel megvalósuló távoktatás hatékony és eredményes megszervezésére és megvalósítására csak megfelelő digitális kompetenciákkal rendelkező pedagógusok képesek. Az oktatási digitalizációja következtében már jóval a pandémiás időszak előtt is elvárásként fogalmazódott meg az uniós és a hazai oktatáspolitikában is a pedagógusok digitális kompetenciáinak fejlesztése. Az Európai Unió ajánlásokat fogalmazott meg a pedagógusok kívánatos digitális kompetenciáival kapcsolatban (DigCompEdu), amelynek megkezdődött a hazai implementációja. Illetve számos fejlesztés indult el (pl. Digitális Névjegy, Selfie) az oktatás digitalizációját segítő. Ugyanakkor a pedagógusoknak nem elsősorban a külső elvárások és kényszerek miatt érdemes digitális kompetenciáikat fejleszteni, hanem a tanulók tanulásának segítése iránti felelősségvállalásból. Szerencsére ezen a területen előrehaladt a hálózatosodás, és formális tanulási alkalmak nélkül is több lehetősége van a pedagógusoknak a fejlődésre. Érdemes lehet figyelemmel követni a közösségi médiában a szakmai csoportok működését, a témával foglalkozó, rendszeresen megtartott konferenciákat.

4.3.1. További olvasnivaló

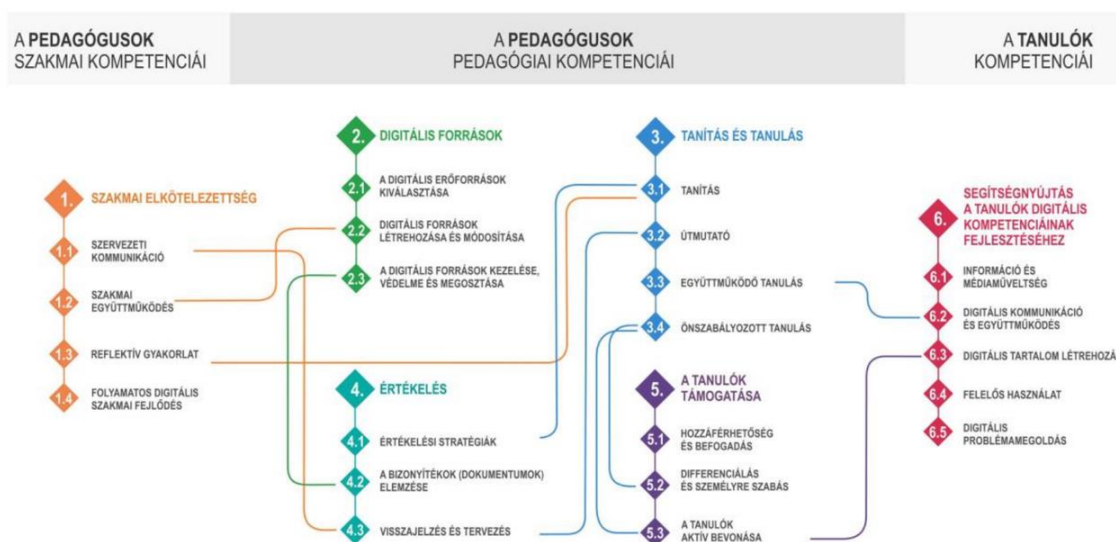
„A pedagógusszakma gyorsan változó igényekkel néz szembe, melyek a korábnál újabb, szélesebb körű és kifinomultabb kompetenciakészletet igényelnek. A digitális eszközök és alkalmazások mára az életünk szinte minden területén jelen vannak, mely különösen nagy hangsúlyt helyez a pedagógusok digitális kompetenciájának fejlesztésére.

A Pedagógusok Digitális Kompetenciájának Európai Keretrendszere (DigCompEdu) egy tudományosan megalapozott keretrendszer, mely pontosan meghatározza mit értünk a pedagógusok digitális kompetenciáján és általános referenciakeretet nyújt a pedagógusok digitális kompetencia-fejlesztésének támogatásához, Európa-szerte.

A DigCompEdu 6 kompetenciaterületet, benne 22 kompetenciaelemet határoz meg. A keretrendszer a technológiai készségek helyett sokkal inkább arra összpontosít, hogy miként használható fel a digitális technológia a tanítás-tanulási folyamat hatékonyságának növelésében és megújításában.”

2. ábra Pedagógusok Digitális Kompetenciájának Európai Keretrendszer, Forrás: <https://digcompedu.dpmk.hu/start.php>

3. ábra A fő kompetenciaterületek részterületei a DigCompEdu keretrendszer alapján. (Forrás: *Forgó, Lükő, Molnár, Szűts, Horváth, Képes, Medve, Nagy, Szabóné, Vidékiné és Zarka, 2019. 2. o.*)

„Jelen felmérésben a DigComp-ra mint keretrendszerre épültek a kérdések. A kérdőíven valamennyi kompetenciaterület minden egyes kompetenciájára önálló kérdés vonatkozott, a három szintnek megfelelő leírásokkal. A szintet beazonosító definíciók esetenként kiegészültek a meghatározás megértését segítő magyarázó szöveggel, esetleírással a pedagógusi munkából. [...]

A vizsgálat szerint a pedagógusok legerősebb kompetenciaterületének az információ kompetenciaterület bizonyult. Ezen a kompetenciaterületen a legkisebb az alapszinten állók aránya (16 százalék) és legmagasabb a haladó szinten állóké (42 százalék). Meg kell jegyezni, hogy közepes jártassággal is ugyanilyen arányban rendelkeznek a pedagógusok. Ez az egyetlen kompetenciaterület, ahol a haladó jártassággal rendelkezők vannak a legtöbben. Igen jelentős, a haladókéval megegyező a közepes jártassági szinten állók aránya, 42 százalék. Összességében a pedagógusok nagy táborra áll az információkezelés közepes vagy haladó jártassági szintjén, 84 százalékuk.

A pedagógusok második legerősebb kompetenciaterülete a digitális környezetben végzett kommunikáció. Az alapszinten állók számaránya jelentősen alacsonyabb, mint a közepes és haladó szinten állóké, de ennek ellenére jelentősnek tekinthető, 28,5 százalék. Ezen a kompetenciaterületen már többen állnak közepes jártassági szinten, mint haladó szinten. (37,5 százalék és 34 százalék), de a két felsőbb szinten állók számaránya még így is elfogadható, 71,5 százalék.

A biztonság kompetenciaterület a harmadik legerősebb pedagógus kompetencia a haladó szint aránya szerint rendezve a sort. Ugyanakkor látni kell, hogy ezen a kompetenciaterületen már a csak alapszintű kompetenciával bírók számaránya a legmagasabb (40 százalék), és a legalacsonyabb pedig a haladó szinten állóké (27 százalék). Összességében a pedagógusok 60 százaléka birtokolja alapszintet meghaladó mértékben a digitális biztonság kompetenciáit.

A haladó kompetenciaszint kiterjedtsége szerint (24 százalék) a tartalom-előállítás kompetenciaterület a negyedik a pedagógusok digitáliskompetencia-területeinek sorában. Azonban ezen a területen a legnagyobb az alacsony jártassági szinten állók számaránya (43 százalék). A haladó szinten állók aránya 24 százalék, ami messze elmarad a kívánatos mértéktől, tekintettel arra, hogy a tartalom-előállítás a NAT szerint már a gyerekektől is elvárt készségcsoporthoz tartozik. Az alaptanterv többek között elvárja ezen a területen a főbb számítógépes alkalmazások, például a szövegszerkesztést, az adattáblázatok kezelését, és ide tartozik a komplex információ előállítását, bemutatását és megértését elősegítő eszközök használata is. A pedagógusoknak mindössze 57 százaléka képes közepes vagy haladó jártassági szinten tartalmat előállítani.

A problémamegoldás kompetenciaterületen a haladó szinten állók aránya a legalacsonyabb a többi kompetenciaterülethez hasonlítva, a közepes szinten állók aránya pedig a legnagyobb. Összességében többen állnak ezen a kompetenciaterületen alapszint felett, 61 százaléknyan, mint a tartalomelőállítás területén.

Az eredmények értékelésekor szem előtt kell tartani, hogy a DigComp egy általános keretrendszer a digitáliskompetencia-mérésére a lakosság tetszőleges csoportjaiban. Elvárásai és előírásai ehhez igazodnak. Tehát joggal várható el, hogy a pedagógusok valamennyi kompetenciaterületen alapszintet meghaladó jártassággal rendelkezzenek. Nehezen vagy egyáltalán nem feltételezhető, hogy a gyerekek NAT-ban megfogalmazott digitális kompetenciáinak fejlesztéséhez érdemben hozzá tud járulni az a pedagógus, aki saját maga sem rendelkezik legalább átlagos kompetenciaszinttel” (*Eszenyiné Borbély, 2018*).

4.3.2. Kérdések, gyakorlatok

- Látogasson el a DigCompEdu magyar oldalára, és töltsse ki a felmérést! <https://digcompedu.dpmk.hu/start.php>. Milyen eredményeket kapott?
- Készítsen önfejlesztési tervet saját digitális kompetenciái kapcsán! Melyek az erősségei és melyek a fejlesztendő területek? Milyen kompetenciaelemek fejlesztése történhet meg rövid- és melyeké középtávon? Hol kaphatna segítséget a fejlesztéshez?

4.4 Eszközök vagy módszerek?

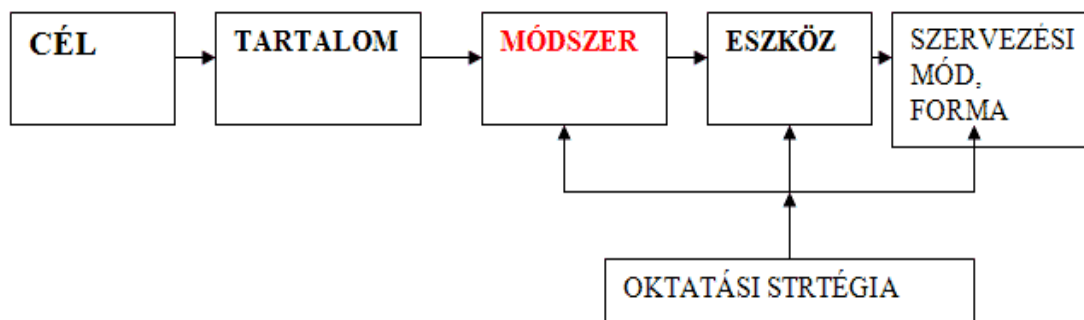
A digitális eszközök páratlan lehetőségeket kínálnak a pedagógusoknak és a tanulóknak egyaránt. Az oktatás színesíthető, a tanulás élvezetesebbé, eredményesebbé tehető velük és általuk. Ugyanakkor, csakúgy, mint a kontakt oktatásban is, el kell kerülni, hogy pusztán a módszertani színesség kedvéért legyen módszertanilag színes egy foglalkozás vagy a kurzus. Minden tanítási folyamatnak az elérendő célból kell(ene) kiindulnia, ehhez kellene a cél elérését segítő tartalmakat, módszereket, eszközöket és szervezeti formákat választani.

Bár triviálisnak hangzik, érdemes expliciten is kijelenteni, hogy a célmeghatározásnak a tanulók tanulásának eredményességéből kellene kiindulnia. A pedagógusnak pedig a távoktatás esetén is a konkrét célok ismeretében kell az általa legeredményesebbnek tartott módszereket és eszközöket, munkaformákat kiválasztani.

Természetesen igaz, hogy a digitális eszközökkel megvalósuló távoktatás éppen a digitális eszközök sokszínűsége miatt facilitálja a hagyományos kontakt osztálytermi környezetben ritkábban használt, a tanulói aktivitásra épülő tanítást és tanulást. Kifejezetten könnyen megszervező a csoportmunka, a kollaboráció. Ennek jó eszközei lehetnek például a különféle whiteboard-alkalmazások, vagy padletek. De a korábban már említett kommunikációs-tanulási eszközök (pl. Zoom) is lehetővé teszik a tanulószobák létrehozását és egyre több, az együttműködést segítő funkcióval rendelkeznek.

4.4.1. Kérdések, gyakorlatok

- Az alábbiakban egy vázlatos ábrát lát az oktatási stratégiáról. Forrás: https://janus.ttk.pte.hu/tamop/kaposvari_anyag/martinko_jozsef/ch03s02.html
Milyen eszközöket használna arra, hogy egy távoktatási kurzus céljait a tanulókkal közösen meghatározza?

4.5. Értékelés

A tanulás fogalmával kapcsolatos változások egyik jelentős hatása, hogy egyre elfogadottabbá válnak a tanulás értékelésének nem hagyományos formái, amelyek abból indulnak ki, hogy a kompetenciák alapvetően működésük közben figyelhetők meg és értékelhetők. A tartós és mély elsajátítást segíti a folyamatos visszajelzés és fejlesztő értékelés. Ha az értékelés hagyományosnak tekintett funkcióra reflektálunk, akkor azt mondhatjuk, hogy a digitális eszközök mind a diagnosztikus, mind a formatív, mind pedig a szummatív értékelésre alkalmasak.

A digitális eszközök kifejezetten segítik a nem hagyományos értékelési formák alkalmazását. Ha a folyamat közben szeretnénk értékelni, akkor a már említett szavazószoftverek éppúgy alkalmasak lehetnek, mint a gamifikált megoldások, mint amilyen a Kahoot. Egyre elterjedtebb értékelési eszköz a portfólió, amelyet a tanulók akár megosztott dokumentumként is elkészíthetnek. Kérhetjük őket önálló produktum létrehozására, kutatásra, ezek bemutatására. Írhatnak blogot, készíthetnek videót vagy podcast-et, pedagógusként a törekvésünk az, hogy az elsajátítottakat működésre bírjuk, ezzel is segítve a mélyebb és tartósabb elsajátítást.

Természetesen meg kell említeni, hogy a nem hagyományos értékelési módszerek megszervezése, ellenőrzése és értékelése jelentős energiákat kíván a pedagógusoktól. Illetve annak ellenére, hogy a vonatkozó tapasztalatok szerint a tanulók többsége örömmel fogadja a nem hagyományos értékelési eszközök használatát, ha nem adunk kellően sokszínű lehetőséget, akkor lehetnek olyan tanulók, akiknek tanulási stílusához vagy stratégiáikhoz nem illeszkednek az értékelési eszközök. Ez pedig frusztrációhoz, vagy adott esetben konfliktusokhoz is vezethet, illetve megmutatkozhat a tanuló eredményeiben.

4.5.1. További olvasnivaló

„A hagyományos, törvényben meghatározott osztályzatok mellett számos, digitálisan is megvalósítható értékelési lehetőség áll a tanárok rendelkezésére. Az értékelő eszközök megválasztása elsősorban azon múlik, hogy mi a célunk az értékeléssel.

Az értékelést funkciója szerint három típusba szokás sorolni: a diagnosztikus értékelés célja a diákok előzetes ismereteinek felmérése, a szummatív értékelés egy adott tanulási szakasz lezárásaként minősíti a diák tanulását, vagyis hogyan sikerült elsajátítania az adott tananyagot, a formatív értékelés szerepe pedig, hogy alakítsa a tanulási folyamatot, visszajelzést adjon mind a tanárnak, mind a diáknak, hogy milyen mennyiségű anyagot és hogyan sajátított el.

A digitális világban a diagnosztív és formatív értékelés gazdag tárháza nyílik meg, de természetesen a szummatív értékelésre is van mód digitális platformon. Elsősorban az első kettőt helyezük előtérbe, mert ezekre kevesebb hangsúly szokott esni, hiszen a jegyek, osztályzatok adása kötelező, ezek vannak előtérben. Érdemes a formatív és diagnosztív értékelésben rejlő előnyöket kihasználni, hiszen itt a folyamatot támogató módon, sűrűn (nem csak egy adott pontban), fejlesztő módon lehet visszajelzést adni a diákoknak. Érdemes ezért a pedagógusnak a hagyományos, inkább szummatív értékelési módokon (teszt, dolgozat, feleltetés) túl bővíteni a repertoárt. (Inkább mérés-értékelésről beszéljünk, ne számonkérésről!) Meg kell még említeni, hogy a digitális platformon történő mérés-értékelésnek nagy előnye, hogy a legtöbbször azonnali visszajelzésre van lehetőség, valamint a diagnózis

felállításához megfelelő mennyiségű adathoz juthatunk, ami a pedagógiai munka tervezéséhez elengedhetetlen.

A teljesség igénye nélkül, az értékelés következő módjait javasoljuk digitális eszközökön megvalósítani:

Ön- és társértékelés: A tanulók magunknak vagy társaiknak adnak visszajelzést. Ebben az esetben fontos, hogy az értékelés szempontjait előre tisztázzuk, és a pozitívumokat emeljük ki. A negatív megjegyzésektől óvni kell a diákokat: ha szükséges, inkább a fejlesztés vagy előrehaladás területeire mutassanak rá. Az értékelés legegyszerűbb formája egy közösen szerkeszthető online dokumentum, de más eszköz is alkalmas lehet a gyors visszajelzésre.

Csoportos értékelés: A csoportos munkának része, hogy a csoport saját vagy a másik csoport munkáját értékeli. A szempontok itt is ugyanazok, mint az ön- és társértékelésnél.

Produktum: A mérés-értékelés lehetséges módja, hogy a tanulás folyamatát azzal mutatja be a tanuló, hogy valamilyen produktumot készít el. Ez lehet egy konkrét tárgy, kísérletről készült videó, esszé, prezentáció stb. Érdekes a produktum mellé kérni magyarázatot, amely a produktum elkészítésének folyamatát is bemutatja. Fontos, hogy értékeljük, ha a diák a problémákat, hibákat, felmerülő nehézségeket is elmondja, és azt, hogy mit kezdett ezekkel.

Kérdőív: Online kérdőív sokféleképp használható a diákok tudásának mérésére. Nagy előnye, hogy azonnal sok adathoz jutunk, amit aggregáltan vagy szempontra szűrve elemezhetünk és segítheti a további munkánkat. Talán a legismertebb a Google-úrlap és a Microsoft Forms kérdőív eszközei, amelyek segítségével könnyen és gyorsan állíthatunk össze mérő vagy visszajelző kérdéssort.

Portfólió: Olyan dokumentumok gyűjteménye, amelyek megvilágítják valakinek egy adott területen szerzett tudását, jártasságát, hozzáállását. A tanuló ilyen esetben egy hosszabb munkafolyamat egyes állomásain készített különféle produktumait gyűjti össze. Digitális módon ezt legjobb, ha a virtuális tanulási térben teheti meg a tanuló, de természetesen más online tér is rendelkezésre áll a rendszerezett digitális tartalmak összegyűjtésére.

Értékelőtáblázat: Az értékelés egyik hatékony eszköze az értékelőtáblázat, ellenőrzőlisták, amelyben felsoroljuk az értékelés szempontjait, valamint az egyes szempontok mellé azt is, hogy azok milyen szinteken valósulhatnak meg. Érdekes már a feladattal együtt kiadni a diákok számára az értékelőtáblázatot, hogy tisztában legyenek a tanári elvárásokkal.

Játékosítás: A tanár részéről nagyobb előkészítést igényel, hiszen pontosan meg kell határozni a szinteket, pontokat, szabályokat stb. Ugyanakkor, ha sikerül egy jó rendszert kitalálni, ahol megfelelő erőfeszítést megfelelő jutalmak követnek, akkor az rendkívül motiválón hat a tanulókra. Csak néhány példa:

- Pontok, szintek, kítűzők (ClassDojo, NEO LMS, hashtag.school stb.)
- Kvíz, játék (Kahoot!, Quizziz, Socrative stb.)” (*A Digitális Iskola Kézikönyve. Digitális Névjegy Rendszer.*, 2020. 64–65. o.).

„Az online tesztek előnyei és hátrányai

Az új IKT taneszközei, a webalapú szolgáltatások az oktatásban a tanulási helyzetek újjászervezését, a tanári kompetenciák megújulását eredményezik. Az új technológia adta lehetőségeket a tanárnak pedagógiai jól megtervezett módon, eredményesen be kell tudnia építeni a képzés folyamatába. A tanárnak képesnek kell lennie, hogy a személyre szóló visszajelzést biztosítsa a tanulónak. Új ismeretekre kell szert tennie, hisz meg kell ismerkednie az online adatbázisokkal, gyors, differenciált kérdéseket tartalmazó kérdőívet kell tudnia összeállítani. Az oktató más úton is előállíthatja online tesztjét, hiszen számtalan tesztkészítő szoftver és webes platformon működő felület létezik. Ebben az esetben saját, kreatív kérdéseit is feldolgozhatja. Az adott online tesztek kitöltését követően a megadott helyes válaszok alapján a szoftver javítja a diákok tesztjeit, az eredményeket táblázatban rögzíti, kívánság szerint az elért eredményekről statisztikai mutatók tölthetőek le. Mindkét fél, a tanár és a diák is motiválva van az online teszt alkalmazása során. (...) Előnyök:

- A teszt eredményét azonnal szolgáltatva a diák érdeklődését fokozza, adrenalin szintjük megnő, a tananyag-elsajátítás hatékonyságát fokozza.
- A tanulónak lehetősége van arra, hogy bárholnan elérje a tesztfeladatot a megfelelő paraméterek ismeretében, akadályoztatása esetén (pl. fertőző betegség) is.
- Napjainkban megjelentek az online standardizált tesztek, feldolgozásuk a korszerű célszoftverek segítségével történik.
- Az online teszt beállítható, hogy a diák a feladatokat meghatározott sorrendben oldja meg. Kutatók megfigyelték, hogy az első válaszadás a jobb, mivel többségében a javítás során variál, ront az eredményen. • A tanár időt takarít meg a tesztek javítására töltött idő lecsökkenésével. (..)

Kihívások, hátrányok:

- Szem előtt kell tartani a diákok személyiségi jogainak sértetlenségét. Nevüket, adataikat kódolni kell.
- A tesztfelület nyitó felületének szerkesztésekor figyelembe kell venni a tanuló életkori sajátosságait. Gyakori eset, hogy a diák szövegértési kompetenciája nem megfelelő, amelynek következtében meg nem értések adódhatnak.
- Az online tesztek azon kérdéseinek megoldásában, ahol szavakkal, mondatokkal egyszerű választ adnak a diákok, előfordulhat, hogy a helyesírási vétségeket a szoftver rossz válaszként értékeli.
- A teszt felületére való lépést korlátozni kell jelszóval, így illetéktelen nem léphet be és védetté válik a feladatsor.
- A számítógép monitor előtt ülve a diákok nem érzékelik a feladat súlyát, játéknak tekinthetik. (A papíralapú dolgozat esetében a feladat inkább tudatosult). Előfordulhat, hogy chatelnek, előre, hátra tekingetnek. • A teszt eredményeinek ismeretében a tanárnak rugalmasnak kell lennie, hisz előfordulhat, hogy ez a számonkérési forma az újdonság erejével hat. Abban az esetben, ha az osztály alacsony pontszámot ért el, újra kell írni.
- Biztonsági tervet kell kidolgozni arra az esetre, ha technikai hiba lép fel pl. áramkimaradás, szerver leállás” (Tóthné Parázsó, 2020. 120–121. o.).

4.5.2. Kérdések, gyakorlatok

- Készítsen megosztható online tesztet az értékeléssel kapcsolatos fejezet értékelésére! Figyeljen a kihívások minél alaposabb kiküszöbölésére!
- Ha a jelen tanulmányhoz kapcsolódó témákban kurzust tervezne, milyen alternatív értékelési eszközöket alkalmazna? Készítsen részletes javaslatot a kurzus oktatója számára!
-

4.6. Hozzáférés, méltányosság

Minden távoktatás kurzus és alkalom esetén biztosítani kell a tanulók számára az egyenlő, akadálymentes hozzáférés lehetőségét. Érdemes tehát ebből a szempontból is végiggondolni a kiválasztott platformokat, az online eszközök és a munkaformák körét. Azt is meg kell tervezni, hogy hogyan biztosítható a méltányosság az online távoktatás folyamán.

4.7 Személyiségi jogok

Szintén a triviális, de expliciten kiemelendő szempontok közé tartoznak a tanulók és a pedagógusok személyiségi jogai. Ezeket a jogokat a jogszabályok megfelelően rögzítik, a szabályok betartása és betartatása a pedagógus felelőssége. A pandémiás időszak alatt született hivatalos állásfoglalások leszögezték, hogy az iskolarendszerű távolléti oktatás során a személyiségi jogok észszerűen korlátozhatók. Például egy szinkron alkalom vagy vizsga esetén kérhető a kamera bekapcsolása, még ha ezzel a pedagógus olyan adatokhoz is juthat hozzá, amelyeknek egyébként nem jogosult kezelője. Mindenesetre leszögezhető, hogy a személyiségi jogokat illetően messzemenőkéig jogszerűen kell eljárni. a tanulók nem hozhatók olyan helyzetbe, amelyben a jogaik vagy a méltóságuk sérülne.

4.7.1. További olvasnivaló

	Tanári–tanulói tevékenység	Lehetséges fenyegetettségek
1	Kapcsolódás az Internetre a számítógépen	Nyílt wi-fi kapcsolódás esetén engedély nélküli csatlakozás, lehallgatás. Vírusirtó, tűzfalprogram hiánya esetén a vírus továbbítása, illetve a tárolt oktatási anyag kompromittálódása
2	Elektronikus oktatási környezet, digitális oktatásra használt szoftver elindítása, bejelentkezés	Felhasználónév, vagy jelszó kompromittálódása, engedély nélküli-, vagy más nevében történő bejelentkezés. Az oktatási környezet, vagy digitális oktatásra használt szoftver nem működik, szándékosan vagy technikai hiba miatt nem elérhető.
3	Az oktatási anyag feltöltése / letöltése az elektronikus oktatási környezetben vagy külső weboldalra/-ről, vagy egyéb online helyre/-ről. Az oktatási anyag elküldése / fogadása e-mailben	Az oktatási anyag kompromittálása, engedély nélküli letöltése, megismerése, módosítása. Más nevében történő e-mail küldése, fogadása.
4	Online kommunikáció a tanóra alatt tanár és diák között	Nem védett kommunikáció alatt engedély nélküli-, vagy más nevében történő bejelentkezés
5	Számonkérés	A számonkérés során engedély nélküli segítség használata. A számonkérés során a tanuló másnak adja ki magát, és más nevében teljesíti a számonkérést. A számonkéréshez használt elektronikus anyag kompromittálódik
6	A számonkérés eredményeinek megjelenítése az elektronikus tanulási környezetben	Az értékelési osztályzatok engedély nélküli módosítása

4. ábra: Fenyegetettségek a digitális tanrendhez kapcsolódóan (Forrás: *Bottyán*, 2021. 128. o.)

„A személyes adatok védelme valójában nem az adat, hanem a mögötte álló személy védelméről szól. **Személyes adat** minden olyan információ, ami egy személlyel közvetlenül vagy közvetve kapcsolatba hozható, rá vonatkozik (név, lakcím, születési idő, telefonszám, egészségügyi állapotra vonatkozó adat, a mobiltelefonok IMEI-száma, a számítógép IP-címe, a tanulóról készült fénykép, videófelvétel, jelszavak, PIN-kódok, helyadatok stb.).

Adatkezelő az, aki mások személyes adatait rögzíti, tárolja, netán továbbítja, nyilvánosságra hozza. Az adatkezelő felel a nála lévő személyes adatok jogszerű kezeléséért.

Mára a személyes adatok **az online tér fizetőeszközévé** váltak. Az interneten az ingyenesnek tűnő szolgáltatások nagy része a felhasználók személyes adatainak összegyűjtésére, (sok esetben jogtalan) felhasználására épül.

A gyermek személyes adatai fokozottan védettek az online térben. A felnőttek feladata, hogy körültekintően tájékozódjanak az adatkezelés folyamatáról, felmérjék a kockázatokat, és megteremtsek a lehető legbiztonságosabb online környezetet.

A gyermekek számára készített platformok, alkalmazások sok esetben figyelembe veszik azt, hogy a felhasználó gyermek, ezért vagy egyáltalán nem, vagy csak kevés adatot gyűjtenek, nincsenek személyre szabott hirdetések, és az adatokat nem adják ki harmadik félnek.

Az **adatvédelmi beállítások** olyan mechanizmusok, amelyek lehetővé teszik a felhasználónak, hogy ő döntse el, ki fér hozzá a profil adataihoz, és ki ismerheti meg az általa megosztott tartalmakat. Nagyon fontos, hogy tudjuk, hol található az általunk használt, személyes adatainkat tároló online platformokon az adatvédelmi beállítások, és hogy azokat megfelelően be is tudjuk állítani.

A GDPR (Európai általános adatvédelmi rendelet) és az iskolák

Az iskolai nyilvántartásokban szereplő adatok közül a személyes adatok közé tartozik többek között az iskolai közösség tagjainak **neve, lakcíme, elérhetőségei, fegyelmi adatai**, valamint a diákok **érdemjegyei és előmeneteli naplói**. Az ilyen típusú adatok akkor is „személyesnek” minősülnek, ha az illető saját adatait publikálja valahol. Különleges, érzékeny adatnak minősül például a gyermek vallási hovatartozása (jár-e hittanra), egészségügyi adatai (felmentés, allergia), étkezési szükségletei (akár egészségügyi, ételérzékenységi, akár világnézeti okokból, például vegán étrend).

Az általános adatvédelmi rendelet hangsúlyosan megkülönböztet két szerepkört a személyes adatokat kezelő felek tekintetében: az ún. **adatkezelők** határozzák meg az adatok kezelésének módját és céljait, az **adatfeldolgozók** pedig az adatkezelők nevében feldolgozzák az adatokat. A különböző szerepköröket betöltő feleknek különböző jogi kötelezettségeknek kell megfelelniük.

Az iskolák tipikusan az adatkezelő kategóriába tartoznak, így egyértelmű és jól érthető szerződést kell kötniük az adatfeldolgozókkal. Az adatfeldolgozók köre rendkívül változatos lehet: az iskolák esetében az állam (például a kompetenciamérés esetén) vagy a fenntartó; de ennek minősülhet akár egy **fényképész**, egy **online tanulási felület** vagy éppen egy **szoftver** is. Bármely művelet, amelyet az adatfeldolgozók a személyes adatokon végrehajtanak – így például az adatgyűjtés, az adattárolás, az adatok lehívása vagy megsemmisítése – adatkezelésnek minősül, még akkor is, ha automatizált formában történik. (...)

A School Education Gateway négy kérdéskör átgondolását javasolja az iskolák számára az adatvédelmi intézkedésekkel kapcsolatos önellenőrzéshez:

1. Az iskola milyen jogalapon kezel személyes adatokat? A GDPR szerint az adatkezelés **hat esetben minősül jogszerűnek**. Az iskolák számára e hat jogalap közül a leginkább releváns a „**közérdekű feladat ellátása**”, ami azt jelenti, hogy az iskolák bizonyos közérdekű feladat végrehajtása érdekében kezelhetnek adatokat. Ugyanakkor az ezen a jogalapon gyűjtött adatok más célok érdekében nem használhatók fel. Az iskoláknak abban az esetben is hozzájárulást kell kérniük, ha a diákok számára felhasználói fiókot szeretnének létrehozni egy felhőalapú szolgáltatáshoz.

2. Hol tárolják a különböző adatokat, és kik férhetnek hozzá ezekhez? Az iskoláknak felül kell vizsgálniuk adatkezelési gyakorlatukat. A személyes adatok védelmének leginkább megfelelő módjáról ugyanis csak akkor tudnak megfelelő döntéseket hozni, ha már teljes körű ismeretekkel rendelkeznek az általuk tárolt személyes adatokról. Mind a hazai, biztonságos szervereken működő Nemzeti Köznevelési Portál, mind pedig a felhőszolgáltatáson alapuló e-KRÉTA rendszer adatvédelmi jellemzői bővebben is megismerhetők a portálok felhasználási feltételeiből és adatvédelmi szabályzataiból.

3. Milyen biztonsági intézkedéseket léptettek életbe? A személyes adatok nem csak hackerek vagy ártalmas szoftverek révén kerülhetnek illetéktelen kezekbe. Ezért fontos, hogy az iskolai munkatársak kizárólag iskolai eszközökön tároljanak személyes adatokat, ezeket az eszközöket pedig erős jelszavakkal védjék. Amennyiben mégis letöltenek adatokat valamilyen hordozható eszközre (pl. egy USB pendrive-ra), azokat titkosítani kell. Emellett az iskolai munkatársak számára képzéseket kell tartani az online biztonságról.

4. A szülők tájékoztatása. Az iskoláknak érdemes a szülőket is tájékoztatni a személyes adatok védelméről. Ismertessék, milyen adatokat gyűjtenek és miért, továbbá tájékoztassák a szülőket arról is, hogy az iskola által kezelt személyes adatokhoz mely harmadik felek rendelkeznek hozzáféréssel. Ne feledjék, hogy a GDPR-nak megfelelően a diákoknak és a szülőeknek joguk van (ingyenesen) megtekinteni, milyen adatokat tárolnak róluk.

Adatvédelem a egyes és a digitális munkarend idején

- A digitális munkarendű oktatás során a diák neve, egyéb azonosító adatai (például az e-mail-cím), az írásbeli és szóbeli számonkérések tartalma is személyes adatnak minősülnek.
- Az oktatás során online keletkező személyes adatok esetében az iskola az adatkezelő (akkor is, ha a tanár kéri be az adott feladatot). Arra kell törekedni, hogy minél kevesebb érzékeny „adat” (elsősorban fotó vagy videófelvétel) keletkezzen, a szóbeli számonkérés lehetőleg élő videokapcsolattal, felvétel nélkül történjen.

- Az oktatási intézménynek, pedagógusnak az adatbiztonság szempontját is mérlegelve kell a megfelelő oktatási platformokat, alkalmazásokat kiválasztania. Például ebből a szempontból nézve a 13 év felettieket sem lehet Facebook-regisztrációra kötelezni. A videókonferencia-szoftverek közül olyan érdemes választani, amely nem rögzíti automatikusan a beszélgetéseket, és (a kivételes, nagyon indokolt esetektől eltekintve, a szükséges engedélyek birtokában) a pedagógus se rögzítse a tanórákat.
- Érdemes arra törekedni, hogy egy gyerek minél kevesebb platformot, alkalmazást használjon (ez segíti az áttekinthetőséget, emellett csökkenti a keletkező adatok mennyiségét, a gyermek online lábnyomát).

A személyes adatok védelmével kapcsolatban az iskolák (mint adatkezelők) elkészítették és a honlapjukra feltöltötték a **digitális munkarend során megvalósuló adatkezeléssel kapcsolatos tájékoztatót**.

Milyen gyakorlati szempontokat érdemes végiggondolni az oktatásban részt vevő tanárok és diákok online védelme érdekében?

- Rendelkezik-e az oktatási intézmény megfelelően kidolgozott szabályzatokkal, házirenddel, adatkezelési tájékoztatóval, amely a vegyes vagy a digitális munkarend idején is érvényes?
 - Hogyan kezelik az online oktatás során keletkező személyes adatokat?
 - Az oktatási intézmény munkatársai közül kinek milyen rendszerekhez, adatokhoz lesz hozzáférése?
 - Hogyan figyel az iskola a gyermekek biztonságára? Képz-e ezzel kapcsolatban a pedagógusokat?"
- (Farkas, Földeáki, Főző, Frész, Genáhl, Horváth, Jánossy, Kapcsáné Németi, Krajcsovicz, Neumann, Pintér, Sió, Szabados, Szalay, Szilágyi, Timár és Tóth, 2021. 223–225. o.)

4.7.2. Kérdések, gyakorlatok

- Figyelmesen olvassa el és dolgozza fel az alábbi weboldalt: <https://gdprinfo.eu/hu/>! Készítsen gondolattérképet az olvasottakról!
- Az eddig tanultak segítségével tervezzen kurzust a GDPR-ral kapcsolatos ismeretek elsajátítására. Milyen egységekre bontaná a kurzust? Hogyan fogalmazná meg a tanulás céljait? Milyen értékelési eszközöket alkalmazna?

IRODALOMJEGYZÉK

A Digitális Iskola Kézikönyve. Digitális Névjegy Rendszer. (2020): Digitális Pedagógiai Módszertani Központ, Digitális Jólét Nonprofit Kft, https://www.digitalisnevjegyrendszer.hu/static/manual/dnr_kezikonyv.pdf Letöltés ideje: 2022. november 01.

Aknai Dóra Orsolya és Fehér Péter (2021): *Előttünk az út: digitális eszközök és módszerek az (online) oktatásban*. Raabe Klett, Budapest.

Berezki Enikő Orsolya, Horváth László, Kálmán Orsolya, Káplár-Kodácsy Kinga, Misley Helga, Rausch Attila és Rónay Zoltán (2020): *Távolléti oktatást támogató módszertani segédanyag. az ELTE PPK oktatói számára*. ELTE PPK, Budapest.

Bottyán László (2021): Információbiztonsági tudatosság az iskolákban. In: Kéri Katalin (szerk.): *Digitális és online lehetőségek, jó gyakorlatok a tanári munkában és a neveléstudományi kutatásokban: Osztatlan tanár szakos hallgatóknak és gyakorló pedagógusoknak*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Neveléstudományi Intézet és „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola, 124–138. doi: 10.15170/PTE.BTK.NTI.DOL.2021-09

Czirfusz Dóra, Misley Helga és Horváth László (2020): A digitális munkarend tapasztalatai a magyar közoktatásban. *Opus et Educatio*, 7. 3. sz. doi: 10.3311/ope.394

Einhorn Ágnes (2021): Fejlesztő értékelés a felsőoktatásban – módszertani mozaik. *Modern Nyelvoktatás*, 25. 3–4. sz. 174–190.

Eszenyiné Borbély Mária (2018): Pedagógus digitális kompetencia-körkép 1918. 1. rész. *Tudományos és műszaki tájékoztatás*, 65. 12. sz. 627–652.

Farkas Andrea, Földeáki Andrea, Főző Attila László, Frész Attila József, Genáhl Krisztina Judit, Horváth Ádám, Jánossy Zsolt, Kapcsáné Németi Júlia, Krajcsovicz Ágnes, Neumann Viktor, Pintér Gergely, Sió László, Szabados Tímea, Szalay Sándor Zsolt, Szilágyi Ádám, Timár Borbála és Tóth Teodóra (2021): *Digitális pedagógiai módszertani ajánlások gyűjteménye*. Oktatási Hivatal, Budapest.

Farkas Éva (2014): *A rejtett tudás. A nem formális környezetben szerzett tanulási eredmények hitelesítése*. Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Felnőttképzési Intéze, Szeged.

Fekete Imre (2020a): A magyar közoktatásban tanító pedagógusok tapasztalatai a digitális munkarendű

- oktatásról IKT tudásszintjük tükrében: egy kevert módszertanú kutatás eredményei a Covid-19 idején. *Magyar Pedagógia*, **120**. 4. sz. 299–325. doi: 10.17670/MPed.2020.4.299
- Fekete Mariann (2020b): Digitális átállás – az első hét tapasztalatai. *Iskolakultúra*, **30**. 9. sz. 77–95. doi: 10.14232/ISKKULT.2020.9.77
- Forgó Sándor, Lükő István, Molnár György, Szűts Zoltán, Horváth József, Képes Józsefné, Medve Katalin, Nagy Katalin, Szabóné Berki Éva, Vidékiné Reményi Judit és Zarka Dénes (2019): A hazai pedagógus-előmeneteli rendszerhez illeszkedő, a DigCompEdu (2017. XII.) EU-ajánlás alapján kidolgozott javaslat a pedagógusok digitáliskompetencia-szintjeinek meghatározásához és fejlesztéséhez.
- Györe Géza (2021): *Az online oktatás módszerei a digitális munkarendben*. Pannon Egyetem, Veszprém.
- Halász Gábor (2001): *Az oktatási rendszer*. Műszaki Kiadó, Budapest.
- Harangus Katalin (2021): *Számítógéppel támogatott oktatás*. Scientia, Cluj Napoca [Romania].
- Herzog Csilla és Racsko Réka (2016): Táblagép az osztályteremben. *Iskolakultúra*, **26**. 10. sz. doi: 10.17543/ISKKULT.2016.10.3
- Horváth László, Czirfusz Dóra, Miskey Helga és N. Tóth Ágnes (2021): Alkalmazkodási stratégiák a távolléti oktatás során hallgatói, oktatói és intézményi szinten. *Neveléstudomány*, **3**. 3. sz. 23–42. doi: 10.21549/NTNY.34.2021.3.2
- Kálmán Orsolya, Eszes Fruzsina, Kardos Dorottya, Lénárd Sándor, Pálvölgyi Lajos és Szivák Judit (2021): Arctalanság a távolléti felsőoktatásban. Oktatók és hallgatók dilemmái és kritikus eseményei a távolléti oktatás első időszakában. *Neveléstudomány*, **3**. 3. sz. 43–61. doi: 10.21549/NTNY.34.2021.3.3
- Kas Erika (2016): Távoktatási módszerek alkalmazása a köznevelésben. *Opus et Educatio*, **3**. 5. sz. doi: 10.3311/ope.129
- Katona Nóra, Konrád Ágnes, Perlusz Andrea, Polányi Viktória, Porogi András és Sisa Péterné (2020, szerk.): *A tanulás és tanítás súlypontjai. szempontok a korszerű tanításhoz és tanuláshoz*. Eszterházy Károly Egyetem, Eger. <https://m2.mtmt.hu/api/publication/32592128> Letöltés ideje:
- Komenczi Bertalan (2001): Az Európai Bizottság memoranduma az egész életre kiterjedő tanulásról. *Új pedagógiai szemle*, **51**. 6. sz. 122–132.
- Kónyi Judit (2020): *Távoktatás korona idején*. In: *Pedagogical Sections. Conference Proceedings*. Bemutatva 12th International Conference of J. Selye University J. Selye University, Komárno, Slovakia, 89–94. doi: 10.36007/3730.2020.89
- Kopp Erika és Saád Judit (2021): A pandémia első hulláma a felsőoktatás-kutatások tükrében. Szakirodalmi áttekintés. *Neveléstudomány*, **3**. 3. sz. 7–22. doi: 10.21549/NTNY.34.2021.3.1
- Levy Dan (2020): *Zoom-tanterem: módszertani kézikönyv a hatékony digitális oktatáshoz*. Geopen, [Budapest].
- Miskei-Szabó Réka (2021): Az online oktatás tapasztalatai gyakorló pedagógusok és egyetemi hallgatók szemszögéből. *Gyermeknevelés*, **9**. 2. sz. 314–331. doi: 10.31074/gyntf.2021.2.314.331
- N. Kollár Katalin (2021): Az online oktatás tapasztalatai és gyakorlata a pedagógusok nézőpontjából. *Iskolakultúra*, **31**. 2. sz. 23–53. doi: 10.14232/ISKKULT.2021.02.23
- Nahalka István (2002): *Hogyan alakul ki a tudás a gyerekekben? Konstruktivizmus és pedagógia*. Nemzeti tankönyvkiadó, Budapest.
- Nahalka István (2006, szerk.): *Hatékony tanulás. A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése. 3. kötet*. ELTE PPK Neveléstudományi Intézet,
- Nahalka István (2021): Koronavírus és oktatáspolitikai. *Educatio*, **30**. 1. sz. 22–35. doi: 10.1556/2063.30.2021.1.2
- Négyesi Imre (2005): A távoktatás helye és szerepe a felsőoktatásban a katonai képzés tükrében. *NEMZETVÉDELMI EGYETEMI KÖZLEMÉNYEK*, **9**. 1. sz. 151–165.
- Nemes György és Csilléry Miklós (2006): *Kutatás az atipikus tanulási formák (távoktatás / e-learning) modelljeinek kifejlesztésére célcsoportonként, a modellek bevezetésére és alkalmazására: Kutatási zárótanulmány*. NFI. Budapest
- Ollé János, Kocsis Ágnes, Molnár Előd, Sablik Henrik, Pápai Anna és Faragó Boglárka (2016): *Oktatástervezés, digitális tartalomfejlesztés*. EKF Líceum K., Eger.
- Proháczik Ágnes (2020): A tantermi és online oktatás összehasonlító elemzése. *Opus et Educatio*, **7**. 3. sz. doi: 10.3311/ope.390
- Singh Vandana és Thurman Alexander (2019): How Many Ways Can We Define Online Learning? A Systematic Literature Review of Definitions of Online Learning (1988-2018). *American Journal of Distance Education*, **33**. 4. sz. 289–306. doi: 10.1080/08923647.2019.1663082
- Szabó Anita (2014): Webkamera felhasználása a távoktatásban. In: Szalma József (szerk.): *A Magyar*

Tudomány Napja a Délvidéken, 2013. 702–709.

Szűcs András és Zarka (2006): *A távoktatás módszertanának fejlesztése. Kutatási zárótanulmány*. Nemzeti Felnőttképzési Intézet, Budapest.

Szűts Zoltán (2020): A digitális pedagógia jelenségei és megnyilvánulási formái. *Új Pedagógiai Szemle*, **70**. 5–6. sz. 15–38.

T. Kiss Tamás (2020): A távoktatás történetéről. *Kultúra és Közösség*, **12**. 4. sz. 5–13. doi: 10.35402/kek.2020.4.1

Tóthné Parázsó Lenke (2020): Teljesítményértékelés elektronikus tanulási környezetben. In: Lengyelné Molnár Tünde (szerk.): *A kultúraváltás hatása az egyéni kompetenciákra: a digitális kompetencia modelljei*. Eszterházy Károly Egyetem Líceum Kiadó, 119–142. doi: 10.46403/Akulturavaltashatasaegyeni.2020.119

Török Balázs (2017): IKT-központok az oktatásban – a változások előjelei. *Educatio*, **26**. 2. sz. 180–195. doi: 10.1556/2063.26.2017.2.3

Virág Irén (2013): *Tanuláselméletek és tanítási-tanulási stratégiák*. EKF Líceum Kiadó, Eger.